אלע ווערק
פון
י. ל. פרץ

3409

דער בוך קאָן געהאַלטן ווערן פערצן
(14) טעג און קאָן איינמאָל
באַנייט ווערן.
א שטראָף פון 2 סענט א טאָג ווערט גערעכנט
אויב דער בוך ווערט געהאלטן נאָך דער דאטע,
וואָס איז געצייכנט אונטן.

This book may be kept for **14 DAYS**
and may be renewed once.
A fine of 2c per day will be charged
after date marked below.

9

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

VELUT ARBOR ÆVO

PJ
5129
P4
1920z
v.9
c.1
ROBA

אַלע ווערק פון י. ל. פּרץ

נײַנטער באַנד

אַלט און ניי

(נייע פאָלקסטימליכע און אנדערע געשיכטען)

MICROFORMED BY
PRESERVATION
SERVICES
DATE JUN 2 1989

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
NOV 7 1964

PRINTED IN POLAND

I. L. Perec. — „Ałt un Naj"

Drukarnia „Wydawnictwo Wileńskie" B. Kleckina, Wilno.

אינהאַלט.

זייט

די ירושה. (אַנשטאָט אַ פאָררעדע) 5
דער אַרענדאַר. 8
אויף דער פרישער לופט. 32
דער קרבן. 44
דער שבת־גוי. 49
נישט פאַרמשפּט. 64
קין און הבל. 79
דער מלאך. 85
פון אייביקן פרידן אין ערגעץ-לאַנד. 96
צוויי ברידער. 101
דאָס גלעזל. 106
דער בילדהויער. 117
דער פיר־פאַרביקער לאַמטערן. 120
די היטערין פון הייליקן פייער אין טעמפּל. 127
דער קאָלאָניסט. 131
קינדער (אַ סוכות ערציילונג). 138
צוריקגעקומען. 155
אַן אומבאַקאַנטע. 160
אַ חנוכה־לעמפּל. 163
משופּע. 168
פון וואַנען נעמט זיך:
„ער שפּילט פאַרן טיוול". 188
וואָס מתים פאַרציילן. 191

די ירושה

(אָנשטאָט דער פאָררעדע)

מען האָט צו וויסען געטהון דעם גערטנער, אַז די שענסטע, די ווייסעסטע ליליע, וואָס ער האָט געפלאַנצט און ערצויגען, די שענסטע פון זיין גאָרטען, זיין שטאָלץ און זיין פרייד, איז איבער נאַכט פערשוואונדען —

דורכגעפלויגען איז אַ ווינד און האָט זי אַרויסגעוואָרצעלט, מיטגעריסען, אַוועקגעטראָגען, און אין ווילדען טרייב געוויס ערגיץ אויפ'ן וועג פערלוירען — —

עס האָט איהם וועה געטהון, דעם גערטנער.

עס איז זיין ליעבסטע בלום געוועזען — זיין שטאָלץ, זיין טרייסט; האָט איהם וועה געטהון דאָס הארץ.

בי'ם ברעג פון ים ליעגט אַ שיפער און שלאָפט... ער האָט זיך אין מילדען אָבענד געלעגט... אויף דער קייט האָט זיך שטיל זיין שיפעל געוויעגט, און שטילע זיסע חלומות האָבען איינגעוויגט דעם שיפערס האַרץ-רייסענדיגע בענקשאַפט...

אַריבער וועט די נאַכט... אָנהייבען בליהען וועט דער טאָג... אויף די וועלען-רוקען וועקען זיך גלאַנצען, אָבגלאַנצען פון מאָרגען-רויט אין מזרח — בעפרייען וועט ער דאָס שיפעל; און פון נאַכט און פינסטערקייט ערלעזט, וועט ער

אַריינגעשפּרונגען מיט לוסטינער קראַפט, רידערן — די רעשט־לעך שאָטען און שלאָף פון די וועלען־רוקען פעריאָגען — פעריל וועלען אויפשווימען און אַרומרינגלען זיין שיפעל —

העי! העי! אין דער ווייט, אין דער ברייט — איבער וועלען, איבער גלאַנצען, העט! העט! צו נייע ברעגען, צו נייע וועלטען — —

און עמיץ געהט דורך, ריהרט׳ם אָן ביים אַקסעל:

— שיפער — דיר חלומט, און דער ווינר האָט זיינס געטהון, ער האָט אָבגעריסען די קייט! די צאָרניג אויפגע־בּרויזטע פאַליע האָט דיין שיפעל פערהאַפּט און פערטראָגען — און דער הימעל, דער הימעל צירנט, און דער ים צורודערט זיך — רוק דיך אָב פון ברעג —

דער שיפער ערוואַכט.

און זיין האַרץ־ווערה ערוואַכט און זיין אייביגע בענקשאַפט...

די זון געהט־אונטער, און דער פאַסטוך אין וואַלד קען זיך זיינע שאָף נישט דערצעהלען. איינס פעהלט, איינס האָט זיך פערבּלאָנדזשעט... איינס — דאָס ווייסעסטע, דאָס יונגסטע און דאָס בעסטע...

ער רופט עס מיט די ליעבסטע נעמען, מיט איין אונרוהיגער פערבענקטער שטימע. פיער־פאַליג וואַרפט איהם דער וואַלד זיין שטימע צוריק — דאָס שעפיל ענטפערט נישט. פון איהם קיין קלאַנג...

און די זון זינקט אַלץ טיעפער און טיעפער, דיקער און דיקער לעגען זיך די שאָטען, און נעפעל פערוויקלען זיך די ביימער...

נעשווינד טרייבט ער אַהיים די הערט, פערשפּאַרט זיי, און האַפּט אַ לאַמטערן, צינדט׳ן אָן, און לויפט מיט האַרץ־קלאַפּעניש צוריק אין וואַלד אַריין, זוכען זיין געליעבט שעפע־לע, דאָס ווייסעסטע, דאָס בעסטע, דאָס יונגסטע — —

קומט ער אין וואַלד אריין ציטעריג-שטראַהלענדיג איז דאָס שוואַכע פלעמ'ל, און פלוצלינג וועקט זיך דער ווינד, גיט אַ יאָג און לעשט דאָס איינציגע ליכטעל אויס — —

אין פינסטערניש און שרעק פערזונקען, בלייבט דער פאַסטוך אין וואַלד.

און דעם גלייבינגען איז מען געקומען אָנזאָגען:

— אַ דונער האָט אַריינגעשלאָגען אין דיין הייליגקייט... דיין גאָט, אָן וועלכען דיין נשמה האָט געהאָנגען, צו וועלכען דיין האַרץ האָט געבענקט, דיין איינציגע האָפנונג און רעטונג, — דיין גאָט איז אַראָב געפאַלען און האָט געפּלאַצט, און איז צוע-שטויבט געוואָרען... און אַ ווינד האָט זיך אויפגעהויבען און זיין שטויב אויפגעהאַפּט און צעשפּרייט און צווייט...

צוריסען איז געוואָרען דאָס האַרץ ביים גלייבינגען.

און איך בין דער גלגול פון די אַלע...

איך האָב געירש'נט די וועהטאָג פון גערטנער, פון שיפער, פון פאַסטוך, פון גלייבינגען — דאָס אַלץ צעוועצט מיר די ברוסט.

דער ארענדאר.

קאפיטעל 1.

איין ארענדאר אַ קמצן
און תפלות פון אַ אשה.

אין פוילען דער מדינה, אונטער צויזמער, וואָס ביי דער ווייכסעל, האָט געלעבט אַ יוד איין אֶרענדאַר.

איז דער אַרענדאַר געװען אַ גרויסער חשוב ביים פריץ, און דער פריץ איז אַ גרויסער מאַגנאַט געוועז, איז ער, דער אַרענדאַר, געקומען צו גרויס עשירות.

האָט ער געהאַט פאָלוואַרקים מיט וואַלד און פעלד, און הערטשאַפטען פון שאָף און רינדער, און הייזער, און ברויי־הייזער, און מיהלען, אויף וואַסער און ווינד; און מזומנים גאָר פיעל, אַ חוץ חובות ביי לייט...

מילא, אַז זיין ליעבער נאָמען שענקט מזל, איז אודאי גוט.

איז אָבער דער יוד אַ גראָב נפש געוועז, און אַ קמצן אַ גרויסער, און נישט געוואוסט פון קיין צדקה: נישט מיד ליד, נישט מאיר־בעל־הנס, נישט מעות חטין, גאָר נישט, — און לאָזט נישט קיין אורח איבער דער שוועל.

אַ ווייב האָט ער געהאַט דוקא איין אשה צנועה וחשובה, פלעגט ער איהר אָנטהון געברוינטע לייד, פאַר אַ גראָשען צדקה, וואָס זי פלעגט טהון אונטער זיין וויסען; פיינינגען פלעגט ער זי דערפאַר.

וואוילע קינדער האָט ער געהאַט , — אַ פנים , אין דער מוטער אַריין געראָטען , — האָט ער די יינגלעך אין הדרים אַריין , אין שטאָדט אַריין נישט געשיקט ; עס זענען איהם די פערד אַ שאָד געווען . און ביי זיך קיין רעבּעטען מלמד נישט געהאַלטען , נור אַ בעלפער בחצי חנם , וואָס האָט זיי קוים עברי אויסגעלערנט .

האָט פון דעם די אשה נאָך מעהר צער געהאַט .

פלעגט זי גאַנצענע טעג ווערגען זיך מיט די טרע־רען אין האַלז . בּיינאַכט מיט די טרערען די שטילע אויסגע־צען די קישענס . און ערשט ימים־נוראים , אַז מען פלעגט קו־מען אין שטאָדט אַריין , האָט זי אין עזרת נשים זיך רעכט אויסגעוויינט דאָס האַרץ ; די וועלט איינגעריסען .

און אַ תפילה איין איין־איינציגע האָט זי געהאַט אויף די ליפּען און אינ׳ם צעוויייטאָגטען האַרץ :

„זאָל זיין ליעבער נאָמען זיך מרחם זיין אויף איהר מאַן און איבערבייטען זיין האַרץ צום גוטען . זאָל ער נישט זיין אַזוי אַריינגעטהון אין דער תאוה פון עשירות און אין עולם הזה פון אכילה ושתיה . . . זאָל ער די נשמה אויך ניט פערגעסען . זי זאָל , חס ושלום , אַז עס וועט קומען די צייט , נישט פערפאַלען ווערען אויף כף הקלע . . ."

און אַזוי האָט זי געבעטען :

„זעה , רבונו של עולם , גוטער גאָט , האַרציגער גאָט , ער זאָל בעצייטענס נאָך תשובה טהון . . ."

„זאָל ער מיט אַ ברייטער און פולער האַנד צדקה געבען , זאָל ער אַ מכנים אורח ווערען . און זאָל [illegible] זיין די קינדער־ליך אין גאָטס וועג , און מגדל זיין לתורה ולחופה , ולמעשים טובים . . ."

וואָס קאָן מעהר טהון אַ צובראָכען האַרץ פון אַ יודענע ?

קאפיטעל 2.

אַיין אָרימער גייהער לאַכט
און דער אַרענדאַר גייהט זיך באָדען.

איינמאָל, פרייטאָג בייטאָג.

זומער־לעב געווען, אַ טאָג — אַ גאָלדענער.

זיצט דער אַרענדאַר, מיט דער גאַנצער משפּחה, אונ־טער׳ן פרייען הימעל, אין גערטעל פאר׳ן הויז, ביים אָנבייסען.

אַ דעמב אַ ריעז, מיט צולאָזטע צווייגען איז אין גערטיל געשטאַנען; האָט מען אינ׳ם שאָטען פון דעמב דעם טיש גע־דעקט, מיט כל טוב: פיש, פלייש און צימעס. און אַ שטראָ־דעל; ביים פריץ אויסגעלערנט. און אַ פלעשעל אַלטען מעט ביים טיש; כיד הגביר.

זיצט ער זיך אויבען־אָן דער אַרענדאַר, שעפּט נחת פון דער אכילה, פערטרינקט מיט׳ן אַלטען מעט, און איז מקבל תענוג פונ׳ם עולם הזה, סמאָטשקיט מיט די פעטע ליפּען, —

קומט, פון צווישען די ביימליך אין גערטיל, פלוצלינג אַרויס איין אָרימער גייהער, מיט׳ן פּעקיל אויף די אַקסעל...

וואָס טראָגט אַרום אַ גייהער? בענדער און בענדליך, קעמעלעך, נאָדלען און האָהר־נאָדלען, און שפּיעלצייג פאר קינ־דער... וכדומה אַזוינע קלייניגקייטען...

דער־עהט ער די משפחה ביים טיש, שטעלט ער זיך שטיל אָב, לאָזט אַראָב דאָס פּעקיל פון די פּלייצעס, גלייכט זיך אַ ביסל אויס — איין אַלטער גראָהער יוד געווען, און אַ שוואַכער, נעביך.

בעט ער זיך, דער אָרימער גייהער:

—קויפט עפּיס, יודען, לאָמיך פערדיענען אויף שבת...

וויל זיך צו'ן איהם די אשה אויפהייבען; וואַרפט אויף איהר דער אַרענדאַר אַ בייזען בליק, בלייבט זי, נעביך, זיצען...

— זעהט — מאַכט דער גייהער — די זון איז שוין אַזוי הויך, און איך האָב נאָך אויף שבת קיין סימן און קיין צייכען נישט. —

— אַוועק! טרייבט דער אַרענדאַר, טרינקענדיג...

—שענקט מיר חאָטש — רופט זיך אָן דער גייהער — אַ ביסען אין מויל אַריין. די נשמה צו דערחאַפּען... חאָטש וואַסער אַ טראָפּען; ס'ברענט אַזוי די היץ...

שלינגט די אשה די געזאַלצענע טרערען און שווייגט. קאָנען די קינדער נישט צוזעהן דער מוטערס צרות און דעם גייהערס נויט, און הייבען זיך אויף, און גייהען אַוועק פון טיש, טיעפער אין גערטיל אַריין, און דער אַרענדאַר שפּרינגט אויף מיט גרויס גרימצאָרן:

— בעטלער=קבצנים, האָב איך פיינד, הערסט?! ד'רוף דעם משרת, ברעכט ער דיר אַ ביין!

הייבט דער גייהער צוריק אויף דאָס פּעקיל אויף די פּליי=צעס, קרעכצט אָב און, האַלטענדיג אין גייהן, פרעגט ער:

— און פאַר גאָט, אַרענדאַר, האָט איהר גאָר קיין מורא נישט?

— ניין!

און ער צופראַהלט זיך, דער עם=הארץ:

וואָס קאָן איהם גאָט טהון?

„וועט ער שיקען אַ פייער פון הימעל און אַוועקלאָזען די הייזער, בריי=הייזער און די מיהלען, מיט די שפּייכלערס טיט

תבואות — מיט'ן רויך, בלייבען איהם נאָך אַלץ די פּאָלוואַר-קעס מיט וואַלד און פעלדער...״

און דער אַלטער מעט שטיינט אַלץ מעהר און מעהר אין קאָפּ אריין, און ער בעריהמט זיך ווייטער:

און זאָל ער יאָהרען-לאַנג נישט לאָזען האַקסען אין פעלד, בלייבט איהם נאָך אַלץ די והותר: מזומנים אין קאַסע, וועקסלען אין טייסטער...

און זאָל ער שיקען גנבים, זיי זאָלען אויפברעכען די קאַסע און צונעמען אַלץ... מאָהנט ער אַלץ די חובות אָב... זיין פּריץ איז דער שופט, און וועט איהם גלייבען אויפ'ן וואָרט.

צעוויינט זיך די אָרימע אשה, די ווערטער הערענדיג, אויף אַ קול, און גייהט אויך אַוועק פון טיש... צולאָכט זיך פּלוצלינג דער גייהער און נעמט זיין וועג, און פערשווינדט צווישען די ביימער. און דעם אַרענדאַר ווערט עפּים אין אַלע אברים הייס.

נעמט ער אַ האַנדטוך פון שטוב אַרויס און גייהט זיך באָדען צו דער וייכסעל...

קאַפּיטעל 3.

אַ פויגעל לאָזט און דער ערענגראַר בלייבט אַ נאַקעטער.

באָדט ער זיך אַזוי און קיהלט זיך, און שעפּט נחת פון קאַלטען וואַסער, און שווימט — אַ יונג מיט ביינער געוועזן! — מיט'ן וואַסער, קענען וואַסער, און אַרום און אַרום דער קעמפּע. וואָס אין דער מיט פון דער ווייכסעל אונטער צוויזמער, און טאַלט קונצען אַלערליי: אויפ'ן רוקען און טריט־וואַסער, און לייגט „שטילע הענר" — —

דערהערט ער פּלוצלינג פון דער קעמפּע, פון צווישען די נידריגע ביימלעך, וואָס וואַקסען דאָרט, אַ פויגעל־קול, פערנעמט עס איהם, דאָס קול; ער האָט נאָך אַזאַ שפּיעלען פון אַ פויגעל נישט געהערט...

האָט ער דאָך תאוה צו אַלעם; מוז ער דעם שפּיעל־פוי־געל האָבען, אין שטוב אין אַ שטייגעל האַלטען, אַזאַ שפּיעל־פויגעל האָט דער פּריץ נישט!

שפּרינגט ער אויף דער קעמפּע אַרויף — דערזעהט ער דעם פוינעל...

אויף אַ צווייגעל פון אַ נידריג ביימעל איז ער, דער פוי־געל, געשטאַנען, און, אַ חוץ דעם זיסען קול, אַ פויגעל — אַ פערנעמעניש; אַ נאָלדענער פויגעל. און רוהיג שטייהט ער זיך,

דער פויגעל, און זינגט זיך זיין ליעד, גלייך ער זעהט זיין שונא נישט.

שלייכט ער זיך, דער ארענדאַר, צום ביימעל צו, און שפרינגט־אונטער מיט איין אויסגעשטרעקטער האַנד און חאַפּט — לופט אין דער פויסט אריין. דער פויגעל האָט זיך איבערגע־היפּט אין דער שטיל, אויף אַ צווייג — איין אַנדערן, אויפ׳ן ביי־מעל פון דער צווייטער זייט...

גייהט ער נאָך, דער אַרענדאַר, אויף די נעגעל. שפּרינגט ער ווייטער אונטער, היפּט דער פויגעל ווייטער שטיל אַוועק, און שטייהט שוין אויף איין אַנדער ביימעל. שלייכט ער זיך ווייטער צו, היפּט דער פויגעל, ביי זיין שפּרונג, צו׳ן אַ דריטס אַוועק, אין שטייהט שוין ווייטער, און שפּיעלט! שלייכט ער זיך איהם אַליין נאָך און נאָך, פון צווייג צו צווייג, פון ביימעל צו ביימעל... ער שפרינגט, דער פויגעל היפּט... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז דער אַרענדאַר פאַלט אין כעס אריין און רופט צום פויגעל אַזוי:

— וואַרט, וואַרט! חאַפּען וועל איך דיך שוין, מיך וועט נישט מיער מאַכען קיין פייגעלע, נור שוין נישט דיין זינגען וויל איך צונד, איך האָב דיך שוין פיינד! וואַרגען וועל איך דיך, פייגעלע, און וואַרפען פאַר מיין הונד...

צולאַכט זיך פלוצלונג דער פויגעל ווי אַ מענש, און גיט אַ שאָס אַרויף אין דער הייך, און פערשווינדט אונטער׳ן הימעל.

בלייבט דער אַרענדאַר שטייהן פערטומעלט. עס דאַכט זיך איהם, אַז דאָס איז דאָס זעלבע קול, מיט וועלכען דער אָרימער גייהער האָט געלאַכט. לאָזט ער זיך, מרה־שחורה׳דיג, צוריק אין וואַסער אַריין און שווימט, שוין אָהן גבורות אין קונצען, צוריק איבער דער ווייכסעל, צום אָרט, וואו ער האָט זיך אויסגעטהון, און געפינט די זאַכען נישט!

קאַפּיטעל 4.

דער אַרענדאַר נעמט ביי זיין
איינגען הויז קצבה און ענט־
לויפט צום פּריץ.

דער אַרענדאַר האָט דערזעהן, אז די זאַלען זענען נישטאָ, האָט ער, ווי דער שטייגער איז פון אַ גראָב נפש, אָנגעהויבען צו פליכען אויף אַ קול.

שילט ער דעם גנב, וואָס האָט איהם איבערגעלאָזט אין אַזאַ הייט.

דערנאָך לויפט ער אויף־און־אָב ביים ברעג פון דער ווייכ־סעל און שרייט, און רופט,— ענטפערט איהם אַ צוריסען דעמ־פיג ווידער־קול פון נאָהנטען שיטערן וועלדיל.

די זון האַלט אין זינקען; קיין לעבעדיגע נשמה אויף ווי־זע און פעלד — לאַנג שוין אָבגעשטעלט די אַרבייט — —

אַ מעסער *) קומט אָן צושווימען איבער דער ווייכסעל; פון דאָרט וועט ער קיין הילף נישט בעקומען. און ער וועט דאָך נישט גייהען אַ נאַקעטער איבער דער פאָרשטאָדט. מען וואָלט געלאָפען אויף זיין בייז וואונדער; געמיינט: משוגע גע־וואָרען דער אַרענדאַר...

---

*) פּאָס, טראַטווע.

דערווייל דערשפירט ער הונגער: נאָכ׳ן באָדען מיט׳ן
טײַסען, און אַזוי לאַנג אין מויל נישט געהאַט.
און קעלט דערצו: צוגעפאַלען אַ קיהלער אָוועגד; עס
קלאַפּט איהם אַ צאָהן אָן אַ צאָהן...
דערמאַנט ער זיך, אַז הונגער און קעלט זענען צוויי
קבצנ׳ישע זאַכען; ווערט ער אונרוהיג. בעפאַלט איהם נאָך
אַ גרימצאָרן אויף זיך אַליין: ווי לאָזט זיך אַ מענש אַזוי אראָב-
פיהרען פון וועג פון אַ נאַרישען פויגעל; וואַרפט ער זיך אויף
דער ערד מיט אַ שטומען כעס. —
און די אַראָבגעלאָזטע זון קוקט אַרויס פון דער חייכסעל
מיט אַ ברענענדיגער ראַנד, גלייך זי שפעט אויס איהם.
די יורישע הייזליך אויפ׳ן רוקען פון בערגיל הייבען אָן
דערווייל אויפצושיינען, און די פענסטערליך בליצען שבת׳דיג,
נחת׳דיג.
אין פאָרשטאָדט צינדען זיך פאַמעליך אָן די קליינע פויע-
רישע פענסטערלעך און פרייהליך טאַנצען די פייערליך; פייער-
ליך וויזען זיך אויך אויף די שווימענדיגע פאַסען איבער דער
ווייכסעל.
קומט איהם אויס, אַז דאָס אַליץ איז איהם להכעיס...
איז ווייניג, שווימען נאָך אָן אין דער שטילקייט קלאַנגען
פון אַלע זייטען: פון שטאָדט — „קבלת-שבת"; פון פאָר-
שטאָדט — דאָס געזאַנג פון פויערישען יונגוואַרג אין גאַס; אויף
אַ פאַס שפּיעלט עמיץ מאַנדאָלינע; אַ פייפערל העלפט אונ-
טער...
און ער מוז דאָ ליעגען אין געהאַקטע וואונדען...
צורייצט עס איהם נאָך מעהר.
ליעגט ער אויף דער ערד, און בייסט די נענעל פאַר כעס,
אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ב׳ז אַליץ איז שטיל און אויסגעלאָשען גע-
וואָרען. און הייבט זיך אויף, און לויפט אַהיים אויף אונטער-
וועגען, איבער די וויזען; נעץ אַרויס, נעץ אַריין...
קומט ער, אָהן אָטעם און קוים אַ לעבעדיגער צו צום

הייז, איז עס שוין איינגעהילט אין חושך: טהיר און טויער פערהאַמערט, די פענסטער — פערמאַכט און פון אינווייניג פערלאָרענט...

פאַלט ער ערשט ר׳עכט אין כעס אַריין:

— האַליען שוין; נישט געוואַרט אויפ׳ן בעל־הבית!

ער וועט זיך שוין אָבּרעכענען מיט אַלע; מיט דער פלונית׳טע דער עיקר... דעם משרת וועט ער אַרויסטרייבען ווי אַ הונד...

און גיט אַ לויף צו צום טויער, און הייבט אָן קלאַפּען מיט די פויסטען.

לויפט פון קיך, אויפ׳ן הויף אַרויס, דער משרת מיט אַ געשריי:

— עה, דו, שלעפּער איינער! דאָ איז נישט קיין אורחים־הויז! דער בעל־הבית וועט דערהערען, הייסט ער דיר ברעכען אַ ביין!

פאַלט עס דעם אַרענדאַר, ווי אַ בלייַ אויפ׳ן האַרץ; די ווערטער האָט ער דעם אָרימען גייהער געזאָגט: „ער וועט איהם הייסען ברעכען אַ ביין!"

דערווייל איז דער משרת צוגעקומען און אַרויסגעקוקט דורך אַ שפּאַרע פון טויער. דערזעהט ער אַ נאַקעטען, האַפּט ער זיך אָן ביי די זייטען פאַר געלעכטער:

— אַ נאַקעטע משוגעת, חאַ־חאַ־חאַ!

לאַכען דעם אַרענדאַר אין די אויערן: דער משרת, דער גייהער און דער פויגעל צוזאַמען. לויפט ער אַוועק צום פענס־טער פון זיין שלאָף־שטוב —

— גיטעלע, — קלאַפּט ער אָן, — גיטעלע, עפען מיר אויף...

דערהערט ער, ווי אַ קול פון אַ מאַנספּערשוין, נור עפּיס אַזוי ענליך צו זיין אייגען קול, פרעגט אין שטוב מיט גרויס וואונדער:

— גיטעלע, ווער קאָן דיך עס רופען ביינאַכט, און הערצט דיך אפילו נישט?!...

— ד׳ווייס נישט, מיין מאַן, — הערט ער גיטעלעס ענט־
פער, — עפּען אויף לאָדען אין פענסטער, און גיב אַ קוק, —
אפשר האָט זיין ליעבער נאָמען, וואָס דאָס דיך איבערגעביטען,
דיר אַ מצוה צוגעשיקט...

„איבערגעביטען? ווען? ווי אַזוי פערביטען?״ אַרבייט אומ־
זיסט דעם אַרענדאַרס מוח. עפענט זיך דערוויל, פון אינוויי־
ניג, דער לאָדען, דערנאָך דאָס פענסטער, און עמיץ קוקט
אַרויס — —

ווערט דער אַרענדאַר שוין גאָר צוטומעלט: זיין פנים, זיין
העמד, רויט אויסגענייהט, — אויך נאָכגעמאַכט דעם פריץ! —
און זיין שלאָף־מיצעל מיט׳ן זילבערנעם קווייטעל —

און „יענער״ — הערט ער — זאָגט:

— גייה נישט צו, גיטעלע, עפּיס אַ נאַקעט משוגעת...
אַ רחמנות! דערלאַנג מיר פּאַר איהם עפּיס, די חרפה צוצי־
דעקען; נור אַלטוואַרג, גיטעלע, ער וועט אין זיין משוגעת ס׳
ווי סיי אַלץ פון זיך אַראָפּרייסען...

— גיב, גיטעלע, אַ העמד, אַ פּאָר פלידערן... און אַ
היטעל, — מיט׳ן בלויזען קאָפּ איז ער אויך! — און אַ חלה,
גיטעלע, — ער איז אודאי אויסגעהונגערט, נעביך!

בלייבט דער אַרענדאַר פערשטיינערט. און אין אַ ווייל׳ע
אַרום זעהט ער מיט אויסגעגלאָצטע אויגען, ווי „יענער״ וואַרפט
איהם דאָס אַלץ אַרויס! און דאָס פענסטער ווערט באַלד פון
אינערוויינינג פערמאַכט און פערלאָדענט...

— איין אומגליק האָט מיך געטראָפען, — ברעכט זיך
דער אַרענדאַר די הענד, — עפּיס אַ שווינדלער געקומען,
פערשטעלט זיך און צוגענומען מיין האָב־און־גאָב...

לויפט ער צום לאָדען פון דער קינדער־שטוב, קלאַפּט
אָן און רופט:

— יענקעלע, משה׳לע, שיינדעלע! אייער טאַטע קלאַפּט!
עפענט אויף! ס׳האָט איהם איין אומגליק געטראָפען...

זענען, אַ פּנים, די קינדער נאָך נישט געשלאָפען.

ענטפערט יענקעלע פון בעט אַרויס:

— מאַכט נישט קיין חוזק, יוד... מיין טאַטע איז ערשט די רגע דאָ געווען... די קישענס מיר פעררירכט...

משה׳לע בעריהמט זיך:

— מיט מיר קריאת־שמע געליינט...

שיינדעלע מיט׳ן קלינגענדיגען קול׳כעל בעשטעטיגט:

— יאָ, יאָ! און אונז אַלע דריי, צום ערשטען מאָל, געקושט... אַ „גוטע־נאַכט״ געזאָגט...

— מיט מיר וועט ער אַלע אָווענד קריאת־שמע לייענען!— בעריהמט זיך משה׳לע ווייטער.

און יענקעלע שיט צו זאַלץ אויף די וואונדען:

— און היינט איז שטאָדט געווען, דער טאַטע! פאַר אונז אַ מלמד בעשטעלט; ר׳וועט קומען מוצאי־שבת, באַלד נאָך הבדלה וועט ער קומען, יאָ, יאָ!

גיט נאָך שיינדעלע, נאָך אַ ישוב, צו:

— הערט, ר׳ יוד! נאַרען דאַרף מען ניט... נור אויב עס פעהלט אייך עפּיס, האָט קיין מורא נישט, קלאַפּט אָן ביים טאַטישעס פענסטער... וואָרען, די מאַמע זאָגט, אַז גאָט, ברוך הוא, האָט אויסגעהערט איהר געבעט, און דעם טאַטען איבערגעביטען, אַ גוטען, וואוילען טאַטען האָבען מיר אַצינד!—

„שלעכט, דאָ איז אַ שרעקליכער שווינדעל געשעהן!״— פלאַמט אויף אין אַרענדאַרס מוח, — אָבגענאַרט דאָס ווייב, די קינדער! מען מוז, חאָטש האַלבער נאַכט, לויפען צום פריץ! אין קייטען וועט ער איהם פערשיקען!״

קאפיטעל 5.

דער ארענדאַר בעקומט שמיץ
און שלאָפט אײַין אין ראָוו
ביים וועג.

וועט ער דאָך נישט לויפען נאַקעט, און די געדערים ליעגען איהם נישט אויף אײַין אָרט; לויפט ער צוריק צום ערשטען פענסטער, חאַפּט און מאַלט צוויי־דריי בים פון קוי־ ליטש, ציהט אויף זיך אַרויף די בגדים, טראַכטענדיג דער־ ביי מיט כעס:

„אַדאַ! דאָס האָט די פלונית׳טע, אונטער מיין וויסען, פאַר די שנאָרערם אָנגעגרייט! בעצאָהלט וועט ווערען מיט׳ן פריצ׳ס הילף — מיט פראָצענט!“

און ער לויפט.

לויפט ער איבער׳ן גערטיל און שלאָגט זיך, אין איילע־ ניש, אָן אָן אַ בוים; פונקט אָן דעם בוים, אונטער וועלכען דער אָרימער גייהער איז געשטאַנען.

— תלין מיינער! שרייט ער אוים, — גלייך יענער וואָלט נאָך דאָרט געשטאַנען, און לויפט אַרוים, מיט שוויים בעדעקט.

צום פריץ איז אַ מהלך. זומער איז די נאַכט נישט קיין גרויסע, קומט ער צו צום הויף, הייבט שוין אָן נראָהען דער טאָג.

זעהט ער דורך די אַייזערנע שטאַכעטען, אַז דער פּאַ־ לאַץ איז בעלייכט; עס רודערט זיך אין פּאַלאַץ. אין גרויסען,

בריטען הויף שטייהט געשפּאַנט דעם פריצ'ס קאָטש , די פערד הירזשען און קלאַפּען מיט די פּאָדקאָווּעס אָן די שטיינער. — דער פּריץ קומט אַרויס, זעצט זיך אין קאָטש אַריין , מען עפענט דעם טויער. . . אַ קנאַק מיט דער בייטש , די קאָטש ריהרט פון אָרט, — אַרום דער קאָטש רייטען פיער פון פּריצ'ס קאָזאַקלעך, מיט שטורקאַצען אין די הענד ; נאָך דער קאָטש — די רעשט. . .

מען פאָהרט אַרויס פון טויער.

מיין אַרענדאַר קלערט נישט לאַנג , גיט זיך אַ וואָרף פאַר די פערד אין דער ברייט, דער שמייסער האָט קוים צייט געהאַט איינצוהאַלטען די פערד.

— וואָס איז? — פרעגט דער פריץ פון קאָטש אַרויס.

לויפט צו צום אַרענדאַר אַ קאָזאַקל און ביינט צו'ן איהם אַראָב דעם שטורקאַץ, קוקט און ענטפערט צו דער קאָטש צו:

— עפּיס , איין אָרימער יוד!

שפּרינגט אויף דער אַרענדאַר:

— פּריץ־לעב , חלילה , נישט קיין אָרימער יוד . . . איך, דיין אַרענדאַר, מיט אַ נייטיג משפּט . . . סכנת נפשות! אַ גנב , אַ שווינדלער —

— ווער עס איז , — האַקט איהם דער פריץ איבער, בייז , — איך פאָהר צום סיים , —

און אַז דער אַרענדאַר וויל נישט אָבטרעטען:

— זאָל ער גייהן צום רב ! טרייבט איהם פון וועג !

קאַרגען די קאָזאַקלעך פאַר אַ יוד קיין נאַהייקעס נישט ; קאָלערט זיך דער אַרענדאַר , אונטער די שמיץ , פון וועג אַראָב , אין ראָוו אַריין . . .

די קאָטש איז פערשוואונדען.

שטיל איז געוואָרען. און דער געשמיסענער, צעוויינטער אַרענדאַר שלאָפט איין אין ראָוו ביים וועג . . .

קאפיטעל 6.

פון ראָוו צום רב,

פון רב אין הקדש אַריין.

נישט לאַנג איז דער אַרענדאַר געשלאָפן אין ראָוו...

קוים האָט זיך רעכט געריטעלט דער מאָרגען, און פון די פענסטער אין פּאַלאַץ, די געביידען אַרום פּאַלאַץ, און פון די ווערבעס איןביידע זייטען טראַקט האָבען זיך אויפגעהויבען פייגעל, גאַנצע שאַרען מיט אַמאָל, און געלאָזט זיך מיט גערויש און געפילדער אַרויף, אַרויף צום ליכטיגען הימעל...

האָט עס איהם אויפגעוועקט. פערשטייהט ער נישט, וואָס ער טהוט דאָ? וואָס עס ברעכען איהם אַזוי אַלע ביינער? ווי קומט ער צו ליעגען און שלאָפען אין ראָוו? וואָס פאַר קליידער טראָגט ער עס? האָט פאַר אַ בייזער חלום חלומ׳ט זיך איהם?

פליהט נראָד אַ פייגעלע נידריג פאַרביי, מאַכט אַ ראָד אַרום זיין קאָפּ, קוקט איהם מיט די לוסטיג־לאַכענדיגע איי־געלעך אין פּנים אַריין; דערמאַנט ער זיך פּלוצלינג אַלץ מיט אַמאָל, און האַפּט זיך אָן ביים קאָפּ...

מען האָט איהם בע׳גנב׳עט און בעשווינדעלט, און דער פּריץ, דער שופט, איז אַוועק קיין וואַרשוי צום סיים! אי־בערגעלאָזט איהם, ווי אַ יתום..

פאַלט איהם איין: אַז מען מוז דערווייל אָבראַטעווען די חובות ביי לייט.

לויפט ער צו דער פאָרשטאָדט, קלאַפּט אָן ביים ער־שטען בעסטען פויערישען בעל־חוב —

— עה, וואַסיל, ד׳דאַרף גראָד נייטיג געלד, גיב מיר אָב דעם חוב, אָדער אַ ראַטע אויפ׳ן חוב —

קוקט וואַסיל דורכ׳ן פענסטערל אַרויס און פרעגט:

— ווער ביסטו, יוד? וואָס פאַר אַ חוב האָסטו ביי מיר?

— דערקענסט מיך נישט? איך בין דאָך דער אַרענ־דאַר!

צולאַכט זיך וואַסיל אויף אַ קול און קומט אַרויס מיט דער גאַנצער משפחה פאַר דער טהיר.

— געפעלט איך — פרעגט ער — אַזאַ משוגעת? טראָג דיך אָב, איך רייץ אויף דיר אָן די הינד...

לויפט דער אַרענדאַר צום צווייטען בעל־חוב, און טרעפט איהם שוין פאַר דער טהיר.

מיט גראַבלעס צום היי גייהט ער. דערזעהט איהם דער פויער, לויפט ער צו צום פענסטערל, פויקט מיט די פינגער דורך דער שויב אין שטוב אַריין און רופט:

— עה, קינדער! קומט אַרויס, וועט איהר זעהן אַ משוגענעם יוד...

און אַזוי איבער דער גאַנצער פאָרשטאָדט. מען לויפט אויף זיין בייז וואונדער; מען וואַרפט איהם נאָך שטיינער און שטעקענס; די הינד רייסען איהם די פאָלעס.

קוים אַ לעבעדיגער איז ער פון פאָרשטאָדט אַרויס, אין שטאָדט אַריין געקומען, און לויפט צו די יודישע בעלי־חובות...

און ער האָט שוין די העזה נישט צו זאָגען, אַז ער איז דער אַרענדאַר. זאָגט ער, דער אַרענדאַר האָט איהם גע־שיקט נאָך געלד! און גיט סמנים, און וויכט דאָך און קען

געבען אמת'ע סימנים . . . מרייבט מען איהם פֿון טיר צו טהיר ווי אַ סוטה: אַ יוד — אַ משוגעת, קומט שבת נאָך געלד !

זעהט ער, אַז ער איז אין גאַנצען פערלוירען, זעצט ער זיך אַנידער אין מיטען מאַרק אויף אַ שטיין און וויינט אין האַרץ אין דער שטיל, מיט טרוקענע אויגען —

דער עולם גייהט פאַרביי דאַוונען, ווייזט אויף איהם איינער דעם צווייטען :

— נעביך, אַ משוגענער יוד . . . ווער ווייסט, פון וואַנען . . .

יונגלעך שטעלען זיך אָב . . . מען וואַרט נור, די עלטערע זאָלען אַוועקגייהן אין שוהל אַריין, וועט מען זיך נעמען צום משוגעת . . . מען זאַמעלט שוין שטיינדלעך אין די טאַשען אַריין.

האַפט ער זיך אויף און ענטלויפט ביי צייטענס באַרג-אַראָב, צום וואַסער צו. דערזעהט ער זיך אינ'ם וואַסער, דערקענט ער זיך נישט ! גאָט, ווי ער זעהט אויס : צעוואָרפען די האָהר, צוקנייטשט און צוקנוידערט דאָס פנים, איינגעפאַלענע ברענענדיגע אויגען... און עפּיס גראָהער איז ער געוואָרען איבער נאַכט ! האַפט איהם אָן אַ גרויל : עפּיס איז ער אַזוי ענליך געוואָרען צום אָרימען נייהער, וואָס ער האָט עֶרשט נעכטען פערטריבען . . .

לויפט ער, ווי משוגע, ביים ברעג פון דער ווייכסעל, אַ גאַנצען שבת, אויף און אָב, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, — דערמאַנט ער זיך פּלוצלינג, אַז דער פּריץ האָט איהם געהייסען גייהן צום רב. ער וועט דעם פּריץ פאָלגען, ער האָט קיין אַנדערע עצה נישט, — לויפט ער צוריק דורך הינטערגעסליך אין שטאָדט אַריין צום רב, גייהט שוין דער רב אַרום איבער דער שטוב נאָך הבדלה.

פאַלט ער אַריין מיט אַ געשריי :

— רבי, איהר מוזט מיך ראַטעווען !

דערלאַנגט איהם דער רב קודם כל — „שלום" און פרעגט, ווער עס איז.

בלייבט ער שטייהן:

— רבי, איך בין דאָך... דער אַרענדאַר בין איך דאָך... — שטאַמעלט ער שוין מיט אַ נישט־זיכער קול. צוויי־פעלט ער שוין אַליין, צי ער איז ווירקליך דער אַרענדאַר.

קוקט אויף איהם דער אַלטער רב אַ לאַנגע ווײַלע מיט גרויס רחמנות, און זאָגט דערנאָך אַזוי:

— דעם אַרענדאַר — זאָגט ער — קען איך זייער גוט... זיצט דערווייל, רב יוד...

זעצט ער זיך, דער אַרענדאַר דער רב קעגענאיבער.

— פערשטייהט איהר מיך, — זאָגט דער רב, נישט אָראָבלאָזענדיג פון אַרענדאַר דאָס רחמנות'דיגע אויג — ער איז ביי מיר פרייטאָג נאָכ'ן אָנבייסען געווען, דער אַרענ־דאַר...

הערט ער אין געהאַקטע וואַונדען, און דער רב פערצייהלט:

— ער האָט זיך, הערט איהר, שטאַרק געענדערט, דער אַרענדאַר; גאָר איבערגעביטען...

— ווי הייסט? — וויל אויפשפרינגען דער אַרענדאַר.

לייגט איהם דער רב אַ האַנד אויף איין אַקסעל און זעצט איהם צוריק, און פערצייהלט ווייטער:

— געווען... גערעדט אין פשטות אַריין, אָהן נאוה... אַ סך גערעדט... מענשליך... יודישליך...

— און איבערגעלאָזט דערנאָך, אַ היבש ביסעל געלד פאַר אָרימע לייט... און אויף הלבשה פאַר תלמוד־תורה־קינדער...

— איהר הערט? אפילו צוגעזאָגט צו געבען האָלץ פון וואַלד, צו פעררי<u>כ</u>טען די שוהל...

— און געבעטען, איך זאָל איהם, מוצאי שבת נאָך הבדלה, ארויסשיקען אַ גוטען מלמד פאַר די קינדער...

דערמאַנט זיך דער אַרענדאַר אָן די קינדערס רייד
און עס חאַפּט איהם אָן אַ ספּאַזם אין האַלז, און ער קאָן שוין
קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען —

און דער אַלטער רב נעמט צונויף אין איין האַנד אַריין
ביידע שפּיצען פון דער גראָהער באָרד, און קוקט אויף איהם אַ
לאַנגע ווײַלע מיט באַרמהערציגע אויגען, און ענדליך זאָגט ער:

— מילא, דער אַרענדאַר זענט איהר נישט...

„אלא מאי, איהר האָט אַיין איינרערעניש... איז עס
אַ שטראָף פון זיין ליעבען נאָמען, מוז מען אָננעמען פאַר ליעב...

„און דעריבער ראָט איך אייך, מיין ליעבער יוד, גייהט
אין הקדש אַריין... עס האַלטען זיך דאָרט אויף אַ חברה אָרימע־
לייט, נעלטיגט מיט זיי איבער אין הקדש — און אין דער־פריה
וועט איהר בעקומען קצבה גלייך מיט אַלע אָרימע יודען,
און וועט אייך לאָזען מיט זיי צוזאַמען איבער דער וועלט...

„צו דער פרנסה וועט איהר גראָד טויגען..."

— רבי'צין! — רופט דער רב, זיך אויפהייבענדיג, אין
דער צווייטער שטוב אַריין, — גיב דעם יוד אַ גלעזיל וואַרימס...
און אַז ער וועט עס אויסטרינקען, זאָג דעם שמש, ער זאָל
איהם אָבפיהרען אין הקדש אַריין... און זאָל ער, למען השם,
זעהען, ער זאָל האָבען אַ שטיקל געלעגער אויף איבער נאַכט.
ער וועט נעלטיגען, דער יוד... זאָל ער האָבען גוט צו שלאָ־
פען... איך מוז גייהן וועגען אַ מלמד פאַר'ן אַרענדאַר...

און שפּעטער, אַז דער שמש איז צי איהם צוגעקומען,
נעמען אין הקדש אַריין, האָט זיך דער שוין אַרענדאַר שטיל
אונטערגעגעבען און געלאָזט זיך פיהרען...

קאַפּיטעל 7.

ס׳יי׳ן אַ חברה קבצנים — אַ חתונה — אַריין אין אייגענעם בעט.

דער אַרענדאַר האָט זיך אונטערגעגעבן.

ער האָט שוין פערשטאַנען, אַז דאָס האָט איהם זיין ליעבער גאָמען געשטראָפט פאַר די רייד...

ער האָט טאַקע נישט צוגענומען דאָס פערמעגען ביי׳ן איהם, נור — איהם פון פערמעגען...

— פערפאַלען!

און שוין יאָהרען־לאַנג, אַז ער גייהט אַרום מיט די קבצנים איבער דער מדינה, פון ישוב צו ישוב, פון הויז צו הויז, פון טהיר צו טהיר. מיט אַ בייטעלע אויף „גדולים“ *) און „פרוטות“ אין קעשענע, און אַ טאָרבע אויף שטיקלעך־ברויט און חלה איבערן האַלז.

אין דער התחלה האָט ער די גוטע צייטען געטריבען פון זיך מיט געוואַלט... דערנאָך זענען די זכרונות מטושטש געוואָרען...

ער פלעגט זיך נאָך אַמאָל אויפהאַלטען ערגיץ אין אַיין אורחים־הויז און אַ געשריי טהון:

— משרת! שפּאַן איין צום פריץ!

אָדער:

— גיטל, הייצט מאַך אַ שטראָדעל!

אָדער אַראָבשפּרינגען פון געלעגער:

---

*) יראַשענר

— סאָקאָל ! (אַזוי האָט זיין הונד אַמאָל געהייסען) עמ׳יז דרייהט זיך אַרום הויז !

און לייזען אַ פסק פון חברים :

— האַלט ס׳מויל , משוגענ׳ער !

משוגענער האָט מען איהם גערופען . . .

מיט דער צייט אָבער זענען די חלומות פון די גוטע יאָהרען אויך פערשוואונדען . . .

נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר , האָבען די אַלטע צייטען איהם אַליין אויסגעזעהען , ווי אַ חלום . . .

און ער האָט אויפגעהערט צו גלייבען אין חלום , מאַלע וואָס . . .

ווער ווייסט , ווער ער איז , פון וועמען ער שטאַמט , פון וואַנען ער קומט . . . ער האָט מיט דער צייט זיין נאָמען פערגעסען ; זייט ער האָט אויפגעהערט צו שרייען ביינאַכט , רופט מען איהם „שטיל משוגעת" איז דאָס , זיין נאָמען . . . ווען איז אַזוינער עולה־תורה ?

נאָך אַ צייט מיט יאָהרען איז אַרום אין דער סביבה , וואו די חברה קבצנים האָט זיך געדרייהט , אַ קלאַנג , אַז ערגיץ אין אַ ווייטער שטאָדט וועט זיין זייער אַ רייכע חתונה , מיט אַ גרויסער אָרימער סעודה .

קלויבט זיך די חברה קבצנים אַהין צו דער חתונה ; גייהט „שטיל־משוגעת" אויך מיט דער חברה צוזאַמען .

איז אין שטאָדט אַריין אַ מהלך געווען . . . און אין יעדער קהלה שטייהט מען אַ ביסעל . נעכטיגט מען אין אורחים־הויז , מען נעמט „קצבה" און עפּים אָנצובייסען אויפ׳ן וועג . . . קומט מען אַ ביסל שפּעטליך .

קוים צייט געהאַט צו לויפען אין מרחץ אַריין , זיך אויסצוואַשען , די בערד אויסצוקעמען און אָברייניגען די מלבושים . די אָרימע סעודה איז גרייט , אין אַ סאַלע די טישען געדעקט , מיט אַלעם גוטען — צוויי פעסער ביער געעפענט , אַ פאַס מעט , אַ חוץ פלעשער מיט יי״ש . . .

זעצט מען זים אַרום די טישען.

דער מחותן מיט דער מחותנת'טע, און די כלה אין דער מיט — אויבען=אָן; די סעודה איז געווען פון כלה=צד...

זיצט „שטיל=משוגעת" און וואַרפט אַיין אויג אויפ'ן טיש: בעקאַנטע טעלער, בעקאַנטע מעסער און גאָפּעל, און לעפעל... ער קוקט זיך בעסער צו: זיינע אותיות ביי דער פריוו...

הערט ער, ווי די מחותנת'טע זאָגט:

— עסט, יודען, און טרינקט געזונדערהייט, און בענשט מיר די כלה מיינע, און ווינשט גוטע יאָהרען דעם זווג...

דערקענט ער דאָס קול; גיטעלעס קול.

הייבט ער די אויגען אויף: זיין מאַלטער שיינדעלע איז די כלה —

הייבט דער מחותן אויף אַ כוס און רופט.

— לחיים, יודען, לחיים!

איז עס זיין אייגען קול פון אַמאָל...

דערשרעקט ער זיך, ווערט איהם נישט גוט, פאַלט ער אַרונטער אויפ'ן אָנלעהן פון בענקעל, —

זאָגט דער מחותן צו צוויי פון די סאַרווערס, וואָס דרייהען זיך אַרום טיש:

— נעמט דעם יוד, וואָס עס איז איהם, לא עליכם, נישט גוט געוואָרען, אין דער שטוב אַריין, וואו עס ברענט אין אויווען, און טהוט איהם אויס, און לייגט איהם אין בעט אַריין... און איך וועל נאָכקומען זעהן, צי מען וועט, חס ושלום, נישט דאַרפען אַ מומחה — אַ רופא, צי אַ דאָקטאָר...

קרימען זיך די סאַרווערס אַ ביסעל — נור אַז דער מחותן הייסט, פאָלגט מען...

אין אַ מינוט אַרום, ליעגט שוין אונזער אַרענדאַר אין זיין שטוב, אין זיין בעט, אויף זיין קישען, אונטער זיין איבערבעט, און קוקט פערדולט אין פייער פון אויווען

אריין . . . איז עס אַ בייזער ווי־סטער חלום געווען ? . . .

די סאַרווערס גייהען, דער מחותן קומט אַריין און פרעגט :

— נו , פעהלט אייך עפּיס , אורח־לעב ?

— ניין . . . און פערמאַכט די אויגען . . .

און אין אַ ווײַלע אַרום עפענט ער זיי ווידער :

— איך וויל אייך עפּיס בעטען , בעל־הבית ! איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען . . .

— חס ושלום ! ענטפערט דער מחותן מיט אַ וואונדער־ליכען שמייכעל , — זאָגט נור בפירוש , וואָס איהר ווילט . . . דאָס גרעסטע נחת פון אַ מענש איז , אויב ער קאָן עפּיס צוליעב טהון אַ צווייטען . . .

קרעכצט דער בעטלער אָב און זאָגט :

— זאָגט מיר , ד׳בעט אייך : ווער איז דער חתן אייערער און וואָס ?

ענטפערט דער מחותן , מיט דעם זעלבען שמייכעל און גאָרנישט פערוואונדערט אויף דער שאלה — אַ רב׳ס אַ זוהן , אַליין אַ למדן אַ גרויסער , און אַ מזג טוב — מיט אַלע מעלות . . .

ציהט זיך דער בעטלער אוים איבער׳ן בעט :

— מען איך שוין שטאַרבען ! — זאָגט ער, און הויבט צו אָן ציטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב .

— ניין , אורח־לעב , זאָגט דער מחותן לאַכענדיג . . . מען שטערט נישט קיין יידישע שמחה ! מען שטאַרבט נאָך נישט . . . אייך איז נור קאַלט , זעהט , וואָס איך טהו . . .

און ער האַפּט דעם אורח׳ס אָנטהון פון בענקעל אַראָב און וואַרפט עס אין פייער אַריין . . .

דאָס פעטע אָנטהון צופלאַקערט זיך אויפ׳ן פייער .

— איהר, זאָגט דער מחותן, — וועט נעמען אויף זיך מיינע, דאָס הייסט , אייערע מלבושים — געגונג שוין געליטען . . .

און כהרף עין וואַרפט ער פון זיך די מלבושים אַראָב און ער אַליין פערשווינדט . . .

דאָס אַכטע און לעצטע קאַפּיטעל.

ענדע גוט — אַלעס גוט

איז מיט אַמאָל דעם אָרימען אַרענדאַר אויפגעגאַנגען
אַ ליכט אין די אויגען....
האָט ער פערשטאַנען, אַז ער איז שוין אָבגעקומען,
אַז עס האָט זיך געענדיגט די שטראָף...
לויפט ער מיט גרויס פרייד גאָט אין האַרץ...
און עס בעגייען זיך איהם פלוצלינג די כחות, און ער
שפּרינגט אַרויס פון בעט, חאַפּט אויף זיך די איבערגעלאָזטע
קליידער, און לויפט אַרויס — אַ מחותן צו די אָרימע געסט...
זאָגט גיטעלע מיט אַ ליעבען שמייכעל:
— נו, מיין מאַן, נישט גלייכער אַזוי?
און שיינדעלע פאַלט איהם אויפ׳ן האַלז:
— טאַטישי! אוי, אַ גוטער דו ביסט, טאַטישי!
אָן קראַנקען אָרימאַן האָבען עפּיס אַלע גאָר פערגעסען...

אויף דער פרישער לופט.

(אַ מעשה נורא מיטן רבי'ן זצ"ל לעבנ'ס יונגסטע שנור).

פון דער טיפּסטער טיפעניש, פון אונטערן שאול תחתיה, רייסט זיך איינמאָל אַרויף און שלאָגט זיך אָב אין אַלע שבעה מדורות פון גיהנום אַ קראַצענדיג-פּייפענדיגער גרילץ:

— „פייראַנד!"

דאָרטען אויך פאַרהאַן „פייראַנד!"

זענען די לאַפּיטוטלעך — די אונטערהייצער פון די קעס־לען — אונטערגעשפרונגען פאַר גרויס פרייד: פייראַנד! פריי אויף עטליכע שעה! אַ יומא דפגרא אין גיהנום! און איינער גרילצט איבער צום צווייטען:

— פייראַנד! פייראַנד!

און אַז עמיץ גיט אַ פרעג:

— וואָס אַזוינס?

ענטפערט מען איהם פערדראָסיג:

— שבתי־צבי'ס יאָהרצייט! דאָס הייסט: עם הארץ! ווי קאָן מען אַזוינס פערגעסען?!

ווערען ראַש צוגעוואָרפען גאַנצע בערגלעך קויהלען צום פייער אונטער די קעסלען; שלאָגען מיט אַמאָל פון די קעס־לען גאַנצע וואָלקען פון פרישער פּאַרע אַרויס; רייסען זיך פון די קעסלען אַרויס נייע שרעקליכע געשרייען, פון פּחד און יסורים רעים...

לאַכען זיי, די לאַפּיטוטלעך: וואַרפען, זינגענדיג און פּייפענדיג, די פּאַרטוכער פון די לייבער אַראָב. נעהמען אויף זיך, מעשה־קונדס, יעדער איין אַנדערע געשטאַלט: ווער פון אַ מענש, ווער פון אַ חיה־רעה; פון איין עוף, צו פון אַ ביי־זער פליעג אָדער עפּיס אַ טמא־קריכענדיגס... און קייכען, איי־נער אויפ'ן אַנדערן קוקענדיג, פּאַר געלעכטער. און לאָזען זיך אַרויס און אַרויף אויף דער אויבערשטער וועלט, אויף אַ שפּאַציר, אויף אַ פערוויילעניש, אויף וואָס עס וועט זיך טרעפען.

פייראַנד! — ביז די זון וועט אונטערגעהן, ביז דער גלאָק וועט אין קלויסטער אויף זייער „מעריב" קלינגען!

אגב, וועט זיך מאַכען אַ געלעגענהייט, אַ בשר־ודם אַ פּיסעל אונטערצושטעלען, אַ נישט געוואָרענט נשמה'לע אין נעץ אריינצוהאַפּען — וועט מען זיך מיט דער געלעגענהייט בענוצען. דאָס גיהנום בעלוינט מיט אַ ברייטער האַנד: נישט פון איין קעסעל־הייצער איז אַרויס אַ העלט ביז לפני ולפנים; אַ שר־המשקים ביי ס"ם, אַ שלעפּען־טרעגער ביי לילית'ן...

פרעהען זיך מיט'ן „פייראַנד" די לאַפּיטוטלעך, שפּרינ־גען אַרויס און אַרויף, און צולויפען זיך אויף ארבע כנפות הארץ: זה בכה וזה בכה... עס וועט זיך מעשים טהון. —

אין גיהנום־לוח בין איך נישט בעהאַווענט: ביי אונז איז אַ שענער זומער־טאָג געווען — און איין לאַפּיטוטעל איז זיך מישב, פערשטעלט זיך פאַר אַ שען־חנ'עוודיג, געל־גאָל־דיג פרעשיל, מיט אַ גרין־סאַמעטענעם אונטערשלאַק, און לאָזט זיך, היפענדיג און שפּרינגענדיג, אויף איין עקסקורסיע איבער אַ זומער־וואוינונג אונטער אַ שטאָדט, — פעהלט איהם, בן הסתם, קיין נחת נישט:

אָט זיצט פאַר דער סטאַציע אַ חברה נשים; אָבוואַר־טענדיג מענער אָדער געסט, בּייטעלט מען דערווייל די ווייבערשע קלייען: אויף שכנים ושכנות — אסור לדבר, — בעלעקט עס זיך, דאָס פרעשיל; עס זעהט שוין בחוש, ווי

די ווײַבעלעך הענגען אויף יענער וועלט בײַ די צינגלעך, ווי זיי וויעגען זיך, און וויעגען אין אויר... און היפּט ווײַטער... זיצען אויף אַ וואַרענדע יורעלעך, זומער־לעב — אָהן די קאַפּאָטקעלעך, — אין די לײַבצידעקלעך, מאַנכע אין טליתים־קטנים אפילו, און חאַפּען — אַ קערטיל אויף דער פריש־ער לופט.

שרייט איינער, התפּעלות׳דיג:

— מלכּה־מלך־טויז — אַ קווענץ! און לעגט אַ יד־חזקה אויפ׳ן טעציל מיט׳ן געלד אַרויף —

פּייפט איהם אויס דער צווייטער; ער האָט:

— אַ רויש! אַ רויש!

ווערט אַ געשרייערײַ:

— אַ מזל, אַ מזל פון אַ יוד!

שמעלצט זיך דאָס לאַפּיטוטעל אין פּוטער; די יורעלעך ווילען שוין פערגעסען מנחה צו דאַוונען! ער וועט עס געדענקען און אַז עס וועט קומען די צייט, עדות זאָגען...

און ער שפּרינגט, ווי אַ מילגרוים, מיט נחת פול, אין ווערדיל אַרײַן; פון דאָרט יונגע קולות דערהערט: געלעכטער, שטיקלעך ליעדלעך פון יודישען טעאַטער, פון דער קאַטערינקע אין הויף...

עס לאָזט זיך וואוילגעהן פון בחורים און בתולות אַ כּנופיא׳לע!

בגלוי הראש די בחורים (אַ שפּאַס — אזאַ היץ!), די בתולות — בגלוי עפּיס ערגערס... מען געהט שנים, שנים, אויף און אָב געהט מען. צו מען זיצט אויפ׳ן שמעקענדיגען גראָז, אַנדערע — פּרקדן, אויסגעצויגען... און אָט שפּרינגט מען אויף, אַ טענציל וועט מען חאַפּען!

אַ מיידעל מיט צופלאָכטענע האָהר האָט גערופען:

— טאַנצען! טאַנצען!

האָבען זיך בחורים און בתולות אָנגעהאַפּט בײַ די הענד:

אַ בחור מיט אַ בתולה, אַ בחור מיט אַ בתולה —

און דאָס מיידעל מיט די צופלאָשעטע האָהר רופט:

— ווער וועט זינגען? ווער וועט זינגען! און דאָס קול־כעל איז אָנגעשוואָלען פון יצר הרע, און אין די אייגעלעך פלאַקערן די יצר־הרע־פלעמלעך. געפעלט זי דעם פרעשיל זעהר, זעהר; טייוועלס־קויט דערשפּירט! ניעסען ווילט זיך איהם... שפּרינגט ער נעהנטער צום זוים פון איהר קליידעל צו. דער־זעהט איהם דאָס מיידעל און דערשרעקט זיך, אַ פּחד פאַלט אויף איהר. לאָזט זי אַ קוויטש אַרויס, אַ שרעקליכען קוויטש, און אַנטלויפט, ווי אַ האָז פאַר'ן יעגער, אַלץ אינאיינעם קוויטשענדיג, טיעפער און טיעפער אין וועלדיל אַריין; לויפט איהר איינער, אַ בחור, נאָך... — דאָס געבליבענע יונגוואַרג לאַכט, האַלט זיך ביי די זייטען און קייכט, דער בחור מיט דער בתולה — פערשווינרען...

היפּט דאָס פרעשיל לוסטיג און לעבעדיג ווייטער, און ווייטער — עס איז איהם היינט אַזוי פיעל נחת בעשערט, ער וועט האָבען וואָס צו דערצעהלען אין די לאַנגע גיהנום־נעכט, צווישען איין קויהלען־אונטערשיט און דעם צווייטען, און קוקט זיך אום — אַ נייע מציאה: —

איינע אַליין, אַ בלאַסע דאַמע אויף אַ שטיין ביים וועג, אַ בוך אין דער האַנד — אַ היינטיג מעשה־ביכעל; מן הסתם: אַ העלסט־אינטערעסאַנטער ראָמאַן! זי לעזט און שטיל, דריבנע ציטערט איהר לייב. אין די אייגעלעך וועקען און לעשען זיך די גוטע פינקעלעך; די בליצעלעך, די גוטע!

און איבער'ן בלאַסען פּנים'ל בייטען זיך, צינדען און לעשען זיך, בליהען אויף, פערגעהען און צוגליהען זיך אויפ'ם ביי די רעכטע רויטע פלעקעלעך, און צוגיסען זיך איבער'ן בלאַסען האַלז־און־נאַקען אַראָב... און דאָס הערציל הייבט זיך אין פאַלט —

— אָה!

לאָזט זיך אָבער דערווייל אַראָב די זון — אַ פייערדיגע

קויל אונטערן וועלדיל. די ביימער־שטאַמען גילדרען זיך און
גילדרען, מיט איהר אָבגלאַנץ בעגאָסען...
שטילער איז געוואָרען. און אין דער שטילקייט דער־הערט זיך פון נישט ווייטען דאָרף דער גלאָק, זייער מעריב־גלאָק.
די אַרבייט רופט!
פערשפעטיגט ער, ווערט קאַלט זיין קעכיל, פערגלי־ווערט דער פעך, פערפעהלט אין די גיהנום־מהומות זיינע קעסיל־קולות, — ער וואָלט זיך שוין נישט אויסגעקויפט; מלקות איז גאָרנישט!
שפרינגט דאָס פרעשיל אָב צום וועג, וויל טוישען די געשטאַלט און פערשווינדען, און טהוט עס נישט, און בלייבט שטעהן — —
עס האָט אויף אַ וואַרענדע דעם רבינ׳ס יונגסטע שנור דערזעהן — — —
ווי קומט דעם רבינ׳ס יונגסטע שנור אַהער? אַ מעשה שהיה...
דעם רבינ׳ס יונגסטע שנור, זאָל לעבען, איז, מיט זיין ליעבען נאָמענ׳ס הילף, מיט איין ערשטלינג די ערשטע קינפעט איבערגעקומען...
אַ יפת תואר — איינע אין גאַנץ קרוין־פוילען; נאָר אַ שוואַכינקע, אַ ביסעל אַ פערצויגענע; ביי דער מהותנת, דער מוטער, פון געבוירענהייט אָן אַ ציטעריגע בת־יחידה געווען. קומט זי אַזוי געשווינד צו די כחות נישט צוריק...
און עסען עסט עס ציפענדיג, ווי אַ פייגעלע; וויין צום שטאַרקען — נישט איבער די ליפעלעך; קוים־קוים אַ זופ פון קדוש און הבדלה... איז זי, נעביך, בלאַס. און שוואַך איז זי, און דאָס קעפיל, נעביך, דרעהט זיך איהר... ציטערט די מאַמע, און — שלום בית שאין לשער, — ציטערט דער יונגער־מאַן... זיצט ער איבער׳ן ספר און פון די אייגעלעך—

טראָפּען נאָך אַ טראָפּען! רופט מען אַ דאָקטאָר, און נאָך אַ דאָקטאָר, זאָגען אַלע: פרישע לופט...

היינט פערשרייבט מען דאָך נישט; הימעל און ערד און פרישע לופט.

האָט אָבער ער, זאָל לעבען, קיין חשק נישט...

— אַ נסיון — ברומט ער, אַ שטיקעל סכנה, זאָגט ער.

שטעהט אָבער צו דער בן: טאַטעשי און טאַטעשי! און די מחותנת — די מוטער דעם ווייבעל'ס:

— ס'טייטש? צי נעהמט דער רבי אויף זיך אַ נפש? אַזאַ'ן איידעל נפש'ל?!

וואָס טהוט מען מיט אַ זוהן? און מיט אַ מחותנת?... זאָגט ער צו איהר:

— מוזט איהר מיטפאָהרען, מחותנת, און אַלטזונג געבען און, חס ושלום, מאַלט זיך עפּיס —

און ער, זאָל לעבען, רוימט איהר עפּיס אין אויער אַריין.

און מען פאָהרט נאָך די איינענע וואָך. דאָס ווייבעל, די מוטער, דאָס קינד מיט דער אַם...

זיצט עס פונקט דאָס ווייבעל, דעם רבי'ן זאָל לעבען'ס שנור, אויף דער וואַרענדע אין קיהלען שטילען פאַר־נאַכט, און עטעמט די פרישע, שמעקענדיגע לופט. און שטוב ביים וועגעלע, און וועלכען דאָס קינד איז איינגעשלאָפען, זיצט די אַם; זיצט און שטריקט איהר זאָק די באָבעשי — און זי אויף דער וואַרענדע קוקט אין עפּיס אַריין... און, קענטיג, אַ שטילען נחת שעפּט זי פון דעם, וואָס זי קוקט אַריין. די אויגעלעך גלאַנצען מיט נחת, דאָס גאַנצע בלאַסע פּנים'ל שיינט, ווי אַ צווייטע לבנה, פון בלאָהען ציפּיקעל אַרוים.

דאָס האָט דאָס ימח־שמו'ניקעל דערזעהן:

— וואָס לעזט אַזוינס דאָס גענגאָלטע ווייבעלע אוינ'ם בלאָהען ציפּיקעל? עס איז אַ וואָכען־טאָג, עס איז קיין צאינה־וראינה נישט...

וויל ער צושפּרינגען און זעהן... היפּט ער עטליכע שריט

און ווייטער קאָן ער נישט ... דאָס ספר'ל לאָזט איהם נישט צו, עס שטייסט איהם אָב .

בעגיסט זיך איהם מיט שווייס דאָס שטערענדיל ... חאַפּט עס אָפּער, און איבער דער פּעל אַריבער, אַ פּיסעל נאָך אַ פּיסעל און קראַצט , און קראַצט , גלייך עמיץ וואָלט אויף איהם מיט זיעבען-יעהריגען וויין-עסיג געטריפט ... נאָר אַוועק וועט ער נישט , און זאָל ער אפילו פערשפעטיגען,און ווען כּי הקל . . . אַזאַ שטיל-צ'יעות וועט ער נישט דערלאָזען . . .

ביני לביני , דערהערט דאָס ווייבעל עפּיס אַ גערודער פון שטוב . קושט זי דאָס ספר'ל הארציג מיט די ליפּעלעך , פער-מאַכט עס און לעגט אַוועק אויפ'ן טיש . און צושטראַהלט זיך נאָך כשר'ער , [און ווענדט זיך מיט די צניעה'דיג-פינקעלדיגע אויגעלעך צו דער טהיר צו . נאָך אויף אַ גרעסער נחת וואַר-טענדיג . . .

אין דאָס טהיר'ל פון אינווייניג עפענט זיך שטיל , אָהן אַ סקריפּ , און די אַם , מיט אַ פינגער פון איין האַנד איבער די ליפען , דאָס הייסט : טסס , ס'קינדערלע שלאָפט ! — שטייפּט פאַר זיך מיט דער צווייטער האַנד דאָס קינדערישע וועגעלע אויף דער וואַרענדע אַרויס ... אויף גומענע רעדעלעך , אַ היינ-טיג-מאָדיש וועגעלע , מען הערט קיין שאָרך נישט —

— און די מאַמעשי ? — פרעגט דאָס יונגע ווייבעל , קוים הערעוודיג.

צושמייכעלט זיך די אַם , נחת'דיג :

— ביים זאָק , ביים וועגעלע צוקאָפּענס איינגעדרימעלט... זאָלען נאָר די פליגען לאָזען !

ריהרט זיך דאָס יונגע מאַמעלע, שטיל מיט די ליפּעלעך, צום קינד'ס שטערענדיל צו :

— אַ גוטע נאַכט , אַ זיסע נאַכט , אונטערן גוטען מלאך'ס פליגעלע . . .

און צוריק פיהרט דאָס קינד . די אַם פערמאַכט אונטער זיך די טהיר צוריק . . . שמייכעלט דאָס יונגע ווייבעלע אַ זיס

פער׳חלומט שמייכעלע איבער׳ן בלאסען פנימ׳ל . און הייבט זיך
שטיל, שטיל אויף, און לאָזט זיך , שטיל בעגליקט , צו דער
וואַרענדע צו . און בויגט זיך , מיט׳ן פולען הערצעלע , איבער׳ן
געלענדער אַריבער , און הייבט דאָס קעפעלע , מיט די פרום
און נחת׳דיג שטראַהלענדיגע אויגעלעך , מיט אַ זיסען דאַנק צום
בלאָהען , שטילען הימעל אַרויף ... פערזייהט זיך דער בלאהער
שטילער הימעל מיט גאָלדענע פינקעלדיגע שטערענדליך. שטראַה-
לען זיי , פינקלען זיי צוריק צום גליקליכען מאַמעלע אַראָב —
קאָן עס שוין דאָס פרעשיל נישט אריבערטראָגען ; שפּרינגט עס
טיעפער צוריק אין וועלדיל אריין . תוך כדי דבור קומט פון
דאָרט , צוריק אויפ׳ן וועג אַרויף , אַ יודעלע — אַ געהער , אַ
שטעקען אין דער האַנד , דער סחורה-קאַסטען איבער די אַקסעל.
און ער שפּרייזט , איבער דער ברייט פון וועג , גלייך צו דער
וואַרענדע צו , רופענדיג :

— קויף עפּים , יונג ווייבעלע — — — —

זי זעהט איהם נישט , זי הערט איהם נישט ...

— קויף עפּים , מאַמעלע !

„מאַמעלע" דערהערט זי שון . און גיט אַ לייכטען ציטער.
וואַרפט דער געהער דעם קאַסטען פון די אַקסעל אַראָב , און
עפענט זיינע פאַכען , און רעכענט אויס :

— שפּילקעס און נאָדעלעך , האָהר-נאָדעלעך און קע-
מעלעך . . .

— איך דאַרף נישט . ליעבער יוד !

עפענט ער אַ צווייטען פאַך :

— אָט עלפענביינערנע רייפעלעך , פאַר׳ן יונג קינדעלע
אין ביילעכיל אריין — אַ שפּיעלעכיל . . . און אָט וועלפענע צייג-
דעלעך ; אַ סגולה , לייבט דאָס ציינדלען איבערצוקומען... און
אָט , פאַר איין עין הרע , אויפ׳ן הענטיל—בענדעלעך... זיידע-
נע , רויטינקע . . .

אויף דעם וואַרפט שוין דאָס יונגע מאַמעלע איין אויג .
זי וויל דאָך זאָגען :

— נאָך צו־פריה, ר׳ יוד ...

אָבער תוך כדי דביר, ווי זי האָט נאָר איין אויג געוואָר־פען, האָט ער אַ פּאַך אַ נייס געעפענט, און איהר פאַר די אויגען מיט אַ שנור קרעלען אַ בליץ געטהון; ווי מילגראָמען גרויסע, רויטע ווי בלוט... און מיט זיינע אויגען — אַ בליץ, און מיט אַ קול, אַ הייס־אָנרייזענדיגס:

— קויף ווייבעלע, קויף!

גע׳אָסען שמייכלענדיג, מאַכט זי אַוועק מיט דער האַנד אויף ניט...

ער טהוט זיינס:

— און אָט פּעריל! מיינט נישט, איין אָרימער שאָלער. אָט בריליאַנטען אַפילו, און איך גיב אויף באָרג! און אַז אַ יונג ווייבעל פּערלאַנגט, שענק איך אַמאָל... איהר הערט? איך שענק! פּעריל שענק איך, און ברילאַנטען...

האַקט זי איהם שוין איבער קאַלט:

— אומזיסט אייערע רייד, ווער איהר זאָלט נישט זיין! געהט אייך אייער וועג. מיין ציערונג שלאָפט אין ווענעלע אין שטוב. מיין טייער ציערונג שלאָפט פון אַ גוטען מלאך בעשיצט... איך דאַרף אייך און אייער סחורה נישט! געהט אייך, געהט, ווער איהר זאָלט נישט זיין!

אונרוהיג איז זי דאָך, ווענדט זי זיך אָב און הייבט אָן, אונטערן פרייען הימעל, פאַר׳ן שלאָף קריאת־שמע צו לייענען. ווערט נעלם דער שאָלער, צוריק אין וועלדיל אַריין. און פון דאָרט רייסט זיך פלוצלונג אַ יונגער בחור פון די היינטיגע בחורים אַרויס, לאַנגע פּעכיגע האָהר ביז איבער די אַקסעל; אויגען, ווי די ברענענדיגע קויהלען, פלאַמענדיגע; אין איין האַנד עפּיס אַ כלי, אַ מאָדנע, מיט סטרונעס צום גרימפּלען, די צווייטע — ביים האַרץ, עס זאָל נישט אַרויסשפּרינגען.

און ער רעדט צו איהר, זיפצענדיג, און זינגענדיג. פון צייט צו צייט אויפ׳ן אינסטרומענט צוגרימפּלענדיג:

— אָ, בת־מלכה פון הימעל! — דאָס היינטיגע לשון

פֿון בחורים! — דו פֿערשעמסט מיט דיין זיס בלאַס פּנים'ל אין הימעל די לבֿנה, און מיט דיינע זיסע אייגעלעך — די שטע־רענדלעך אין הימעל!

און ווייטער אַ האַפֿ צום האַרץ:

— אין האָסט אָנגעצונדען אַ העליש פֿייער אין מיין ברוסט... אַ בענקעניש — אין מיין נשמה!

אין שיר השירים קען ער אויך:

— מיט איינס פֿון דיינע אייגעליך האָסטו דו מיך בעהאַרצט; מיט אַ שטראַהל פֿון דיינע אויגען דאָס האַרץ דורכגעשטאָכען און געלעכערט, און אַ וואונד געמאַכט. און עס טריפֿט, און טריפֿט מיין האַרציג בלוט. און נאָר דו, דו מיט דיין זיסער האַנד קאָנסט זי היילען...

זעהט דאָס ווייבעל, נעביך, אַז עס וועט קיין עק נישט נעה־מען, האַקט זי די קריאת־שמע איבער:

— נאַרישער בחור, זאָגט זי, נאַרישער בחור מיט אַ מיי־דעל'שען קאָפּ און אַ כלי־זמר'ישער כלי אין דער האַנד, — איך בין איין אשת־איש, און האָב אַ ליעבען, ליעבען מאַן; פֿון יחוס — אַ פּאָהן און פער. און אַ תורה־לערנער אַ גרויסער... און איך האָב איהם ליעב, אוי, ווי ליעב! און אַ יונג־מאַמעלע בין איך, אַ גליקליך יונג־מאַמעלע, זיין ליעבער נאָמען האָט מיר אַ קינדעלע — אַ מלאך'ל בעשערט... וואַרף נישט קיין אַרבעס אויף דער וואַנד...

ווערט פֿון בחור צוריק פּראָש...

האָט דיך אָבער נישט דאָס פּרעשיל אַליין פֿערזוימט; אַנ־דערע אויך, האָבען אפֿשר בעסערע געשעפֿטען געהאַט... קומט אָנגעשפּרינגען אַ יאַשטשערקעלע, שטעלט זיך ביים פּרעשיל אָב:

— איך פֿערשפּעטיגט?

— אין אומזיסט! ענטפֿערט דאָס פּרעשיל פֿערצאָגט. אין חיידש צום ווייבעל צו...

— אַי! איז דאָס יאַשטשערקעלע מבטל אין מאָלט צום פּראָש:

– ביזט אַ פֿערד; זייַ אַ פֿערד! אַ רייט־פֿערד, אַ רייט־
פֿערד פֿאַר אַ פּריץ, אַ יעגער אַ שטאָלצען.

וכך הוה. פֿון דעם פֿרעשיל איז אַ שוואַרץ־כאַמעטען־מיוחס־
דיג פֿערדיל געוואָרען, אַט שטאַמפּט עס מיט די דינע פֿיסלעך,
און אַ רייט־געשפּאַן — אַ זילבערנס, מיט גאָלדענע פֿליטערלעך
בעשפּריצט.

און פֿון דער יאַשטשעריקע ווערט אַ פּריצ'ל — אַ יעגער'ל;
הויך און שטאָלץ, און הנ'עוודיג, ווי שלענגעלעך די וואָנצעלעך.—

שפּרינגט דאָס פּריצ'ל — דאָס יעגער'ל אויפ'ן פֿערד'עלע אַרויף.
און גיט אַ ריט איבער'ן וועג און דער ברייט, צו דער וואַרענ־
דע צו, און גיט אַ זאָג עלטט פּריצישדיג:

- עה, יודיש־ווייבעל — הנ'עוודיגס! אַ גל'עזיל וואַסער ברענג
אַרויס!

„און אַ פּריץ פֿאָלגט מען דאָך. ציטערט דאָס ווייבעל און
ברענגט אַ גלאָז מיט וואַסער אַרויס, און דערלאַנגט מיט אַ האַנד
אַ פֿערציטערטע. נעהמט דאָס פּריצ'ל דאָס גלאָז צוזאַמען מיט
דער האַנד, און דריקט די האַנד. און אַזימצורייסען די האַנד
האָט זי נישט קיין כח. און ער קוקט, מיט אויגען פּריצ'ישע,
היים און היציגער און אידרע כשר'ע אייגעלעך אַריין, די בלי־
קען זיינע בריהען זי און אידרע ברעמען פֿאָלגען נישט און פֿאַ־
לען נישט אַראָב, און זי קוקט, פֿערכישופֿ'ט, אידם אַקעגען —

— — — — —

— — — — —

האָט דאָך ער, זאָל לעבען, עפּיס דער מוטער איינ־
גערימט...

שטעלט זיך איף דער שלאָפֿענדיגער מוטערס נאָז אַ פֿליעג
און זומט, און גיט אַ ביס...

שפּרינגט דאָס אַלטע מוטער'ל אויף; וואו די טאָכטער,
וואו?

ליפּט זי. די בריל אויפ'ן שטערן, דעם זאָק אין דער האַנד,

די שפּיזלעך פֿערלירענדיג, אויף דער וואַרענדע אַרוים, דערזעהט
ני, גיט זי:
— „שדי, קרע שטן!“ — אַ געשריי
און שוין —
נעלם געוואָרען דאָס פּריצ׳ל, די ערד האָט׳ן איינגע-
שלונגען...
איין אמת׳ע סכנה געווען... אָבער נצול געוואָרען!

דער קרבן.

אַמאָל איז געווען אַ גרויסער שר, וואָס האָט געהאַט אַ פּאַלאַץ צווישען גערטנער בײַ'ם ברעג פון ים.

דער שר איז איין אַלמן געווען, און נאָך אַמאָל חתונה האָבען האָט ער נישט געוואָלט צוליעב די צוויי טעכטער וואָס ער האָט געהאַט, שרה און רבקה.

שטעהט אַמאָל דער שר אין פענסטער פון פּאַלאַץ און וויל זעהען, וואָס זיינע אַרויסגעגאַנגענע טעכטער טהוען. זעהט ער, אַז איינע, די עלטערע, מיט'ן נאָמען שרה, זיצט אויף אַ גאָרטען-באַנק און העפט. ווייסט ער, וואָס זי העפט. זי העפט אויס, מיט גאָלד און זילבער און גראַנאַטען אויף'ן פיינסטען סאַמעט, אַ פּרוכת אין שטאָדט אַריין פאַר דער שוהל, אַ יפת תאר, און אַ בריה נפלאה, די הענדטלעך פליהען בײַ'ם העפטען, און אַ פרומע נשמה דערצו.

און די צווייטע, מיט'ן נאָמען רבקה, לויפט אַרום צווישען די ביימען פון בלומען, און רייסט די שענסטע און די טייערסטע און פלעכט אַ קראַנץ. ער ווייס, פאַר וועמען — פאַר'ן ליעבען פאָטער. אַ יפת תאר און אַ געשיקטע, און אַזאַ האַרציגע דערצו. און ער הויבט די אויגען אויף, ווייטער צו קוקען. שוועבען זיינע בליקען איבער'ן שטילען בלויען ים, און זיין האַרץ וואונדערט זיך: פאַר וואָס זעהט מען

קיין שיפלעך מיט חתנים פאַר זיינע טעכטער נישט? ווען וועט ער פון זיי נחת דערלעבען?

און ווי ער קוקט אַזוי, דערזעהט ער: אַ שיפעל גע־נעהנט זיך צו צום ברעג. שטיל ריהרט עס צו. די רודערען הענגען פון די רייפען אין וואַסער אַראָב, און אַ האַנד הענגט פון שיפעל אַרוים, אין וואַסער אַריין. ווער קאָן עס אין שי־פעל זיין, און וואָס האָט זיך איהם געטראָפען, וואָס די רודערס זענען איהם פון די הענד אַרוים, און איינע פון די הענד הענגט אַזוי שטאַר אין וואַסער אַראָב? איז דער שיפער איינגעשלאָפען פאַר מיעדקייט, אָדער אַ שלאַג פון דער זון בעקומען און פער'חלש'ט געוואָרען?

אונרוהיג געוואָרען, לויפט דער שר אַראָב, שרייט די דיענער צוזאַמען, איילט מיט זיי צום ברעג פון ים. די טעכ־טער האָבען אויך דערהערט און זענען נאָכגעקומען.

איידער מען האָט אָבגעבונדען אַ שיפעל, אַנטקעגען צו שווימען און צו רעטען, האָט דערווייל דאָס בלאָנזענדיגע שיפעל אַליין זיך צוגעשלאָגען צום ברעג.

אין שיפעל איז געלעגען אַ פער'חלש'טער יונגער מאַן.

— אוי, ווי שען! האָט אויסגעשריען רבקה. און שרה האָט זיך שוין מיט'ן קראַנקען פערנומען, — מען האָט פון פאַלאַץ אַ טראָג־בעטעל געבראַנגט, מען האָט דעם פער'־חלש'טען, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט דערמינטערען, אויפ'ן בעט געלעגט און, אויף שרה'ס בעפעהל, צום פאַלאַץ גע־טראָגען, אין אַ צימער אַריינגעטראָגען...

— איך רייט אין שטאָדט אַריין נאָך אַ דאָקטאָר! — האָט דער שר געזאָגט, און אויגענבליקליך האָבען די דיענער פאַר איהם צוגעפיהרט אַ געזאָטעלט פערד...

— איך וועל רייסען בלומען פאַר'ן שענעם קראַנקען! — האָט רבקה געזאָגט. אז ער וועט זיך אויפחאַפען, די אויגען עפענען, זאָל ער בלומען דערזעהען...

שרה איז בײ׳ם קראַנקענ׳ס בעט געבליבען; צוקאָפּענס געזעסען, און שטילערהייד פאַר איהם תּפלה געטהון.

— — — — — — — — — —

עס איז געוואָרען פאַרנאַכט. די זון געהט אונטער און שטילע שאָטענס וועבען זיך צוזאַמען אין קראַנקענס צימער.

אין דער פערשאָטענטער שטילקייט, מיט טיעפע רויטע אָבגלאַנגען פון דער אונטערגעהענדיגער זון, עפענט זיך פּלוצלונג די טהיר פון קראַנקען-צימער, און עס בעווייזט זיך ווער, מיט שוואַרצע פליגעל, אין אַ שוואַרץ טוך פערהילט.

— ווער ביסטו, ווער? — פרעגט שרה דערשראָקען, און קאָן פון דער ערשיינונג קיין אויג נישט אָבווענדען.

— דער מלאך־המות! — ענטפערט דער געקומענער. מען האָט מיך נאָך דעם יונגענמאַנ׳ס נשמה געשיקט...

— אוי, — בעט זיך שרה, לאָז איהם געמאַך! זעה, ווי יונג ער איז, זעה, ווי שען ער איז... ער שלאָפט פער־חלש׳ט, און אַ זיסער שמייכעל שפּיעלט אַרום די פיינע ליפען. אַ זים, ליעב לעבען חלומ׳ט זיך איהם... זעה דעם אָבגלאַנץ פון גע׳חלומ׳טען גליק אויף זיינע בלאַסע באַקען, אויף זיין זיסען שטערן...

—דו האָסט איהם ליעב בעקומען, מיידעל, —ענטפערט דער מלאך־המות — קויף איהם אוים אויף עטליכע מינוט!

— אויף עטליכע מינוט?... מיט וואָס?

ענטפערט ער אויף דער ערשטער פראַגע נישט

נור

— שוואַרצע, — זאָגט ער — לאַנגע צעפּ האָסטו, שענק מיר דיינע צעפּ!

— נעהם! — שרייט שרה אוים.

און דער מלאך נעהמט פון אונטער׳ן שוואַרצען מאַנטעל זיין שאַרף מעסער אַרוים, שניידט, שרה בלייבט גאָל. דער מלאך פערשווינדט, אָבער נישט אויף לאַנג.

די זון האָט זיך עטוואָס טיעפער געזעצט, אין דער

שטילקייט הערט זיך רבקה׳ס געזאַנג ביים בלומען רייסען; אַ זים־האַרציג ליעד זינגט זי, די ווערטער הערען זיך נישט — און דער מלאך המות בעווייזט זיך צום צווייטען מאָל:

— די עטליכע מינוט זענען אַריבער!

— איך וויל נאָך עטליכע מינוט פאַר איהם קויפען, אפשר וועט ער דערווייל די אויגען עפענען...

— דו ווילסט זיינע אויגען זעהען? וואָס גיסטו דערפאַר?

— וואָס דו ווילסט, מלאך!

— פאַרבען דאַרף איך, — ענטפערט דער מלאך. — גיב מיר דעם אַלבאַסטער פון דיין לייב, דאָס פורפור פון דיינע ליפען, דאָס בלויע פון דיינע אויגען...

— נעהם! — ענטפערט שרה.

— אויף אַ פאָר מינוט! ענטפערט דער מלאך.

— אויף אַ פאָר מינוט! זאָגט שרה נאָך, שוין אין אויסגעבלייכטע, מיט ליפען בלויע, אויגען פערלאָשענע...

דער מלאך פערשווינדט. און רבקה׳ס געזאַנג קומט פון גאָרטען אַלץ נעהנטער און נעהנטער. „זי וועט באַלד דאָ זיין!" טראַכט שרה, און ווייס נישט, צי דאָס פריידט זי, צי עס מאַכט איהר שמערץ. נאָר איידער די שוועסטער איז געקומען, האָט זיך דער מלאך המות צום דריטען מאָל בעוויזען:

— אַזוי געשווינד? שטאָמעלט שרה.

— ווילסט נאָך צוויי מינוטען קויפען?

— איך וויל!

— שענע צייהן האָסטו?

— נעהם זיי דיר!

ער נעהמט. דער יונגער מאַן עפענט די אויגען נישט אויף, אויף די טרעפ הערען זיך שוין רבקה׳ס טריט זי לויפט ארויף; אָבער דער מלאך המות קומט פריהער.

— וואָס נאָך זאָל איך דיר געבען? — פרעגט שרה פערצווייפעלט. וואָס פערמאָג איך נאָך?

— אַ נשמה! — ענטפֿערט דער מלאך — לעבען פֿאַר לעבען. גיב דיין לעבען פֿאַר זיין לעבען!

— איך גיב!

— נישט דאָ! — ענטפֿערט דער מלאך. דו מוזט אין דיין צימער אַריין, אויף דיין בעט זיך לעגען, — אַזוי איז דיר שטאַרבען בעשערט.

— און ער?

— ער וועט לעבען! אויסלעבען זיינע יאָהרען.

שרה וואַקעלט זיך אָב אין איהר צימער אַריין, דער מלאך המות — געהט נאָך.

אין דער זעלבער סעקונדע האָט רבקה מיט געוואַנג די טהיר צום קראַנקענ'ס צימער געעפֿענט און האַסטיג דעם קראַנקען מיט בלומען בעוואָרפֿען.

און ער, דער קראַנקער, האָט פּלוצלינג די אויגען גע־עפֿענט, פֿון בעט אַראָבגעשפּרונגען, און איז צו רבקה'ן, ווי פֿון אַ מאַגנעט געצויגען, צוגעפֿאַלען:

— אָה! ווי שען דו ביסט, כלה!

— אָה! ווי שען דו ביסט חתן!

— — — — — — — — — —

דער שבת-גוי.

קאפיטעל 1.

עולם-הזה פון קאָרענעם
שקעטאַלע. אַלערליי צייהן.
אַ שווענקעלץ.

דער חעלעמער רב — אַיין אָבגעריבען ספאָדיקל, אָבגעריסען לאַסטיגען קאַפּאָטקאַלע; אַ קליין יודעלע מיט אַיין אָפּען גרגרת'ל און לאַפּענדיגע גראָהע אייגאַליך אין איינגעשרימפּענעם פּנים'ל — — דאָס גרייז-גראָהע פרייליכע רבי'ל הייבט זיך אויף, צווישען איין סוגיא און דער צווייטער, פערדעקט די אָפענע גמרא מיט די שפּאַקולען פון דער נאָז אַראָב, וליתר תּוקף ועוז, — מיט דער פּאַטשיילע פון בוזעם אַרויס, און נעמט זיך, לשם תענוג — צו זיין ביסעל עולם הזה — צום קאָרענעם טאַביק-שקעטאַלע.

אַ שמח בחלקו און אַ מענש אָהן אַ גאַל, שמייכעלט ער צום שקעטאַלע. און קלאַפּט אָן מיט די קליינע פינגערלעך אָן דעקאַלע, פּויקענדיג און פרעגענדיג:

— פערהאַן אַ ביסעלע?

און אַז דאָס שקעטאַלע ענטפערט דעמפּיגליך

— פערהאַן אַ ביסעלע, פערהאַן!

עפענט ער עס מיט הרחבה אויף, נעמט מיט די קליינע פינגער-קישעליך אַ ביסעלע פונ'ם ביסעלע און טראָגט צום נעזיל צו, און ניט אַ קליין שטאָפּעלע רעכטס, אַ קליין שטאָפּע-

לע לינקס, און נאָך אמאָל אזוי, ווערט איהם ליכטיג אין די איינגאַליך, זאַפּט זיך מיט נחת אָן דאָס הערצעלע, לאָזט ער זיך איבער דער בית־דין־שטוב, ממש טאַנצענדיג, גיט ער אָב א שבח דעם בורא עולם, ממש זינגענדיג:

— אַי־אַי־אַי, גאָטעניו, אַ גוט וועלטעלע דו האָסט עס בעשאַפען!

און וואַרפענדיג פון פענסטעריל אַ בליק אין מאַרק אַריין, ווערען איהם די אייגעלעך פייכט.

— וואָס פאַר אַ פיינע בריאה׳לעך עס דרייהען זיך אויף דיין וועלטעלע אַרום! יודעלעך און, להבדיל, אַ נ ד ע ר ע...
אַי־אַי־אַי! מענשען גאָלדענע, סאַמעטענע, זיידענע...

פאַלט עמיץ פלוצלינג אַריין:

— רבי, געוואַלט!

דערשרעקט ער זיך:

— וואָס איז דיר געשעהן אַזוינס, יענקעלע?!... יענקעלע?

ער קען איהם! גאַנץ העלם קען דער רב, כמעט ביי אַלע סנרק געווען... און אַז ער דערזעהט אַ צובלוטיגט מויל ביי יענקעלען:

— אוי, אוי, יענקעלע, ווער האָט דיר שלעכטס געטהון, יענקעלע?!

זיצט שוין יענקעלע אויף דער באַנק פון פאַר׳ן בית־דין־צדק־טיש מיט די הענד די פערבלוטיגטע באַקען צוהאַלטענדיג, און וויעגט זיך, ווי איין אומרוה רעכטס און לינקס אין דער ברייט, זאָגענדיג:

— אוי, דער שבת־גוי, רבי! דער שבת־גוי!

נאָפט ער דער העלעמער רב:

— ווי קומסט דו, אין דער וואָכען צום שבת־גוי, — יענקעלע?!

— אַ בעשערטע זאַך, רבי־לעב... ד׳גייה, איבער׳ן מאַרק גייה איך מיר... ווי מיינט איהר, רבי־לעב? ליגט ביר אין

זין דער שבת־גוי ? טראַכט איך פון אַ שבת־גוי ? וועגן פרנסה טראַכט אַ יוד ! מיט ליידיגע הענד וועל איך קומען אַהיים ! וואָס וועט די פלונית'טע, טראַכט איך, זאָגען... די ארורה מיינע . . . איהר קענט דאָך זי, רבי־לעב ! קומט ער אַקעגען, דער שבת־גוי. דערזעה איך איהם, שבור־ניסלעך קנאַקט ער זיך . . . און עפּיס קונציג אַזוי — אַ וואָרף מיט דער האַנד דורכ'ן אויר, פונקט אין מויל אַריין, אַ קנאַק, און וואַרפט שוין מיט די ליפּען רעכטס און לינקס די שאָלעכצער. האָב איך מיך אָבגעשטעלט, קוק איך אויף זיין בריה'שאַפט.

גלייכט ער זיך אויס מיט מיר, זאָגט ער:

— יענקעלע, עפּעז ס'מויל, יענקעלע!..

מילא, בעט אַ גוי, עפּען איך... און נעמיינט האָב איך, רבונו, ער וויל מיר שבור־ניסלעך וואַרפען אין מויל אַריין. — עפּען איך — נעמט ער, רבי, די פויסט און גיט מיר אַ זעץ אין די ציינער אַריין!

צעוויינט ער זיך נאָך מעהר, יענקעלע:

— אוי, דער רוצח, דער רוצח...

איז עס אָבער דעם חעלעמער רב נישט ניחא.

גייהט ער נענטער צו און מוסר'ט איהם:

— דאָס האָב איך נישט ליעב, יענקעלע! ווי זאָגט מען עס, גלאַט אַזוי, אויף גאָט'ס אַ בעשעפעניש – רוצח?!...

— ער האָט דאָך מיר דריי ציינער אויסגעהאַקט! צו־חליפעט זיך יענקעלע, וועיזענדיג די ציינער.

קוקט דער רב און שאָקעלט מיט'ן קעפּעלע און זאָגט, נישט גלייבענדיג!

— זאָג דעם אמת, יענקעלע, ס'איז ד יי נ ע ציינער?

— וועמעס דען, רבי? נאַט. רבי, זעהט!

און ער עפּענט דאָס מויל און ווייזט איהם די לעכער...

קוקט דער רב און גאַפט:

— הפלא ופלא, — זאָגט ער נאָך אַ חיילע, — אַ יוד זאָל האָבען אַזויגע ציינער...

— אַ וואָסערע דען צייהן האָט אַ יוד ? — פרעגט יענקעלע אַ ביסעל שוין דערשראָקען.

— נאַ, זעה! ענטפערט דער רב און ווייזט איהם זיין אַלט מעבעל אין אַלטען מויל – אַנדערע האָבען לחלוטין נישט קיין צייהן, סיי־ווי־סיי, נישט אַזוינע צייהן! ד׳בין דאָך נישט קיין היינטיגער, נישט געזעהען אַזוינע צייהן ביי׳ן אַ יוד אין מויל!

און קלערען זעצט ער זיך דער רב; צוויי שאלות מים אַמאָל:

— ווי קומען אַזוינע גרויסע געזונטע צייהנער צו׳ן אַ יוד?

און — דער שבת־גוי, וואָס האָט ער עס אין פרעמדע צייהן אַריין?

קלערט ער און קלערט ביז ער שפּרינגט אויף:

— אַהאַ!

דאָס הייסט — דערגאַנגען:

— האָ בהאָ תליא, יענקעלע! איינס אָן צווייטען ווענדט זיך עס.. דו זאָגסט גלאַט אין דער וועלט אַריין „רוצח!“, אויף גאָט׳ס בעשעפעניש — „רוצח“! נישטאָ קיין רוצחים. עס זאָלען זיין רוצחים אויף דער וועלט, וואָלט די וועלט, חס ושלום, קיין קיום נישט געהאַט! אלא מאי? אַ מעשה שהיה פערצייהלסט דו דאָך, און איך גלייב דיר, און איך זעה דאָך די אויסגעהאַקטע צייהן, איז די מעשה, פערשטייהסט דו מיך, אַזוי —

און ער חאַפּט אַ ביסעל אָטעם און פערטייטשט:

— שולדיג יענקעלע, זענען טאַקי דיינע צייהן!

שפּרינגט יענקעלע אין דער הייך:

— היתכן, רבי, מיינע צייהן? און דער ערל?

— גאָר אין גאַנצען פּטור איז ער נישט, דאָס, יענקעלע, זאָג איך נישט! דער עיקר חיב אָבער זענען דיינע צייהן, דאָס הייסט: נישט־דיינע צייהן..

— וואָס טייטש ?

— לייג צו קאָפּ, יענקעל! דער ערל איז בטבע אַ מזג־טוב... שכור־ניסלעך געהאַט, דיך דערזעהן, האָט ער דיך באמת געוואָלט מהנה זיין, מכבד זיין... „עפּען ס׳מויל!", זאָגט ער... אריינוואַרפען וויל ער: זיי האָבען דאָך ליעב וואויל־טאָג און קינצעלעך! אָבער אַז דו, יענקל, האָסט געפאָלגט, און ער האָט דערזעהן גאַנצע צייהן. זיינע צייהן, הייסט עס, אין דיין מויל... פערשטייהסט דו דאָך: איין אינו ישראל, אין דיין מויל זיינע צייהן, ווערט ער אונטערגעצונ־דען! און איין אינו ישראל, אַז ער ווערט אונטערגעצונדען, וואָס זאָל ער טהון? זעצט ער מיט דער פויסט!

— פאָלג מיך, יענקעלע, — ענדיגט דער רב — מאַך קיין עסק נישט דערפון... גייה אַהיים צו דיין פלונית׳טע, זאָג איהר, איך האָב געהייסען, בפירוש געהייסען, זי זאָל דיר מאַכען אַ שווענקעכץ פון פייגען...

פאָלגט יענקעלע, גייהט אַוועק, און דער רב רופט איהם נאָך:

— און דאָס אַנדערע מאָל, אַז איין ערל הייסט דיר עפענען דאָס מויל, עפען אַ ביסעלע... נישט מעהר ווי אַ ביסעלע, אַ שפּאַרעלע! ער דאַרף גאָר נישט זעהן, אז אַ יוד האָט צייהן...

קאפיטעל 2.

נאָך אַמאָל קלעפּ. דער רב וויל
מתפלל זיין אויף אַ האַלב ברויט.
אַיין עצה טובה.

גייהט דער חעלעמער רב צו זיינע סוגיות צוריק, לערנט געשמאַק און שעפּט נחת פון דער הייליגער תורה. און חאַפּט פון צייט צו צייט אַ ביסעלע פונ'ם ביסעלע עולם הזה אינ'ם קאָרענעם שקעטאַלע... אין דאָס האַרץ פון תענוג וואַקסט!

— אוי, אַ וועלטעלע, אַ וועלטעלע...

און וואַרפט ווייטער אַ בליק, דורכ'ן פערגרינטען אַל-טען שייבעלע, פון פענסטעריל אין בית-דין-שטוב, צום מאַרק אַרוים...

— און מענשעלעך, גאָטעניו, סאַמעטענע, זיידענע...

ענדיגט ער די שבחים נישט. ווייטער אַריינגעפאַלען יענקעלע. נאָך קיין חודש נישט אַריבער...

גאַפּט ער, דער רב:

— וואָס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט די נאַכט, יענע נאַכט, — וואָס איז ווייטער, יענקעלע?

— דער שבת-גוי! רבי, אַלץ דער שבת-גוי! — שרייט יענקעלע — און פאַלט אויף דער באַנק אַנידער,

מוסר'ט איהם דער רב מיט לייטזעליגקייט:

— אַ פגע־רע דו ביזט, יענקעלע! וואָס קריכסט דו אליין צום שבת־גוי? קיין רוצה, חלילה, איז ער נישט, אָבער גלאַט אַזוי — נאָך וואָס טויג עס דיר?

— פון הינטען איז ער מיר אָנגעקומען, רבוניו...

פערענטפערט זיך יענקעלע — פון הינטען, רבי־לעב! איך גייה מיר דורכ'ן געסיל, רבוניו, אַהיים... אַ ברויט האָב איך פאַר מיין הויזגעזינד געטראָגען, פאַר ווייב און קינדער־לעך אַ ברויט געקויפט, זיין ליעבער נאָמען האָט אַ ברויט בעשערט! אונטער'ן אָרעם טראָג איך עס... קריג איך פלוצלינג הינטען־אַרום אַ זעץ אין קאָפּ אַריין, בין איך אומ־געפאַלען, חלש איך, האָב איך מיך קוים אויפגעחאַפּט, — זעה איך, גייהט דער שבת־גוי אַוועק מיט'ן פולען מויל און קייט, און דאָס ברויט ליגט מיר פאַר די פיס אָבגעביסען — נאַט, זעהט, רבוניו — — אוי דער קאָפּ, דער קאָפּ! —

און ער ווייזט דאָס ברויט דעם רב און חאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ.

בעטראַכט דער רב דאָס ברויט און זאָגט:

— דער קאָפּ איז אַ קליינינקייט, פון אַ זעץ, חלילה, שטאַרבט מען נישט! אָבער זעה, יענקעלע, ווער האָט רעכט געהאַט?

אָט זעה — צייהן! אַ ערל, זעה, האָט צייהן! זעהסט? אַ ביס, און מיט אַמאָל אַ העלפט פון ברויט! איך וואָלט עס נישט געקאָנט!...

— יאָ, רבי! איז מודה יענקעלע, אָבער מיט'ן רוצח וואָס וועט זיין?! חעלם איז אין סכנה!

בלאָזט דער רב פאַר זיך:

— אַי — י — י!

— און מיין נישט, יענקעלע, — ווענדט ער זיך צו איהם — אַז איך האָב קיין צער נישט דערפון... איך ווייס, וואָס אַ האַלב ברויט, ביי'ן אַזאַ יוד ווי דו, מיט אַזוי פיעל מיילעכלעך אין שטוב, בעטייט... עס וועט דיר טאַקע,

נעביך, פעהלען... עס זאָל זיך ווענדען אָן מיר, זאָג איך דיר בהן צדקי, איך וואָלט בפירוש געהייסען, קהל זאָל דיר אָבקויפען אַ האַלב ברויט... פאַרוואָס נישט?... טאַקע אָרים קהל, אָבער — אַ יוד האָט היזק געהאַט און פון אַלעמענס שבת־גוי! און אַ האַלב ברויט איז גלאַט קיין סכנה נישט... קהל ווערט נישט בדלות... ווייסט דו דאָך, איך האָב קיין ד ע ה נישט...

צושרייט זיך יענקעלע:

— אַזוי?... הייסט עס, לית דין ולית דין... דער רוצח וועט אַרומגייהן פראַנק און פריי!

— רוצח, ענטפערט דער רב געלאַסען, איז פאָרט לאו דוקא... ד'האָב דאָך דיר איינמאָל שוין געזאָגט: די וועלט וואָלט, חס ושלום, קיין קיום נישט געהאַט! נישטאָ קיין רוצחים...

— אלא מאי? פרעגסט דו?

— שולדיג, זאָג איך דיר, יענקעלע, איז דאָס ב ר ו י ט! „על פת לחם — שטייהט אין די ספרים, — יפשע גבר.“ קענסט דאָך די קליינע אותיות — אַ מענש זינדיגט איבער אַ ביסען ברויט!... און אַלע: אַ יוד איז עובר אויף „לא תחמוד“... אַמאָל אפילו אויף „לא תגנוב“... אַ גוי, להבדיל, אויף „לא תגזול“... אַמאָל טאַקע אויף „לא תרצח!“ אויך, אָבער נישט פון דער טבע... אַלץ דאָס ברויט! דו ווייסט גאָר נישט, יענקעל, אַ יצר־הרע עס שטעקט אין ברויט. הגע בעצמך, זאָג אַליין, יענקעלע, ווען נישט דאָס ברויט, וואָס וואָלט געוואָרט אַ שבת־גוי, אַז יענקעלע דרייהט זיך אַרום אויף דער גאַס, שפייזט זיינע עופ'לעך און לויבט גאָט? האַ? אָבער אַז מען דערזעהט ברויט... אַז יענקעלע טראָגט אַ ברויט! יאָ, יענקעלע — פערשטייהסט! צוקיי עס גוט!...

און דער רב גייהט צו, לייגט יענקעלען די הענד אויף די אַקסעל און זאָגט מיט גרוים רחמים:

— ווייסט דו וואָס, יענקעלע? דו ווייסט דאָך, איך בין אַיין עניו, בטבע אַיין עניו... און האָב נישט ליעב יענע זאַכען... פונדעסטוועגען, דיר וועל איך עס טהון, דיר צוליעב! און, ווייסט די וואָס? איך וועל מתפלל זיין אויף אַ האַלב ברויט פון דיינעטוועגען!

— אַ דאַנק, רבוניו! שפּרינגט יענקעלע אויף דער־פרייהט, און וויל אַרוים פון שטוב.

— נור הער, יענקעלע, שטעלט איהם נאָך אָב דער רב, — מעהר זאָלסטו קיין ברויט, וואָס זיין ליבער נאָמען וועט דיר בעשערען, אָפען און בפהרסיא נישט טראָגען; מען דאַרף נישט אויפרייצען דעם יצר הרע... האָסט אַ פאָלע — פערדעק!

קאפיטעל 8.

א ווייב מיט א קאָציובע.
א מעשה פון הינטער׳ן
באָר.

גייהט יענקעל בערוהיגט אַוועק פון רב, און קומט נאָך א קורצער צייט צוריק מיט אַ געוואַלד צום דריטען מאָל, און ווייטער דער שבת־גוי.

— דאָס איז שוין — זאָגט דער רב — למעלה מן השכל. אַ ייד זאָל זיך במשך פון איין זמן טרעפען דריי מאָל מיט אַ שבת־גוי — און דערביי דריי מאל געשלאָגען ווערען! עס לייגט זיך גאָר נישט אויפ׳ן מח!

— עס שטעקט עפּיס דערינען! — זאָגט ער — און ער קנייטשט אַיין דעם שטערן און הויבט אָן חוקר ודורש צו זיין:

— האָסט איהם געוויזען צייהן?
— חס ושלום, רבי! אַז איהר האָט נישט געהייסען?!
— געהאַלטען ברויט בפהרסיא?
— ווער ברויט, וועו ברויט, רבי?

וואָלט ער געהאַט ברויט, וואָלט ער גאָר צו דעם אַלעס נישט געקומען... ער איז אַהיים געגאַנגען אָהן ברויט... האָט איהם די פּלוגית׳טע בעגעגענט מיט דער קאָציובע... איז ער אַנטלאָפען, איז זי איהם נאָכגעלאָפען... איז ער פון

דער שטאָדט ארויס, צום באָד געלאָפען... אַ יודענע, פון שטאָדט אַרויס לויפט זי נישט... קומט ער בשלום אונטער׳ן באָד אַרונטער, ליעגט דער שבת־גוי אין גראָז; שפרינגט ער אויף, דער׳הרג׳ענען וויל ער איהם. אויפ׳ן סאַמע־ראָדנע מויט, זאָגט ער! און שלאָגט, — קוים זיך אויסגעריסען...

— ווייסט דו וואָס, יענקעלע, — מאַכט שטיל דער רב, נאָך אַ פערקלערטער ווײלע, — ווּעסט מיר מוחל זיין, איך גלייב נישט!

חאַפּט יענקעלע פון זיך אַראָב די קאַפּאָטע:

— רבי, אַזוי גרויס גאָלד, ווי גרויס צייכען בלאָהע...

און וויל זיך אויסטהון אין גאַנצען; לאָזט נישט דער רב:

— שוטה׳לע, נישט דאָס מיין איך, — מאַכט דער רב, — דאַרפסט דיך גאָר נישט אויסטהון... לשיטתי גייה איך נור, איך קאָן גאָר נישט גלייבען, דער שבת־גוי, — גאָט׳ס אַ בעשעפעניש, זאָל גלאַט זיין אַ רוצח! אַ רוצח דאַרף גאָר נישט זיין במציאות... און זאָג אַליין, יענקעלע, היכא דמי, — רוצח? דו וואָלסט געקאָנט זיין אַ רוצח?

יענקעל זאָגט: ניין!

— איך אויך נישט! — זאָגט דער רב.

און פערטראַכט זיך, און חאַפּט זיך נאָך אַ ווײלע אויף:

— אַהאַ.

„דערגאַנגען!" הייסט עס, און ער צושמייכעלט זיך און זאָגט:

— ווייסט דו וואָס, יענקעלע? הער, וואָס איך וועל דיר זאָגען!

און ער שטעלט זיך אויף, און זייערט מלה במלה:

„אונטער׳ן באָד, זאָג איך דיר, יענקעלע, מוז זיין דאָס אָרט, וואו קין, ווי אין דער תורה הקדושה שטייהט, האָט גע־טייט זיין ברודער הבל". —

„און דאָס אָרט, האָבען מיר אַ קיימא־לן, איז מסוגל

לרציחה, בפרט, איז עס אַ סכנה פאַר אַ בן־נח, וואָס קאָן זיך בטבע נישט אײַנהאַלטען״ —

עפּענט יענקעלע מויל און אויערן:

— אָה!

— וואָס? שמייכעלט דער רב — עס לייגט זיך אויפ׳ן שכל?

מן הסתם! אַז איך זאָג, זאָג איך! אַ מכה־שולדיג איז דער גוי!

— פאָלג־זשע מיך, יענקעלע, מאַך דיר נישט דערפון. ווילסט דו, רוף אַ פעלדשער, אַ ניט לייג אַליין צו קאַלט וואַסער.

— און שבת, איך מיש מיך אַפילו נישט אין קהל־זאַכען, אָבער בשעת סכנה — שבת, אם ירצה השם, לאָז איך אויסרופען אין שוהל אין בית המדרש, דער עולם זאָל ווייכען דעם הינטערן־באָד!

—און אפשר וועלען די בעל־בתים איבערטראָגען דאָס נאָנצע מרחץ... אין שטאָדט אַריין, אין מאַרק אַריין... נישט גלייכער, וואָס? איז עס אָבער שוין נישט מיין זאַך! אַ גוטען טאָג, יענקעלע...

קאַפּיטעל 4.

די אסיפה. יענקעל מוז
אוועק. דעם שבת־גוי —
הוספה. —

איז אָבער נישט אַוועק קיין גאַנצער הודש און יענקעל איז געקומען נאָך אַמאָל...

די צייהן נישט געוויזען, קיין ברייט נישט געטראָגען, אינטער'ן באָד נישט געווען אין צוברא̇כענעביינער האָט ער. —

אונטער דער שוהל האָט ער אידם דערטאַפּט, דער שבת־גוי...

מוז שוין דער רב מודה זיין:
— אוי אַ גזלן! טאַקי ממש אַ גזלן!
און „אַ סכנה פאַר גאַנץ חעלם..."

— פאַר מיר, למשל, נישט. איך קום נישט אַרויס מפתח ביתי... נאָך וואָס? אָבער — גאַנץ קהל!

— וואָרום — זאָגט ער — וואָס ביזטו עס מעהר פון איין אַנדערן חעלעמער יוד? דו הייסט יענקעל, אַיין אַנדערער הייסט גרוינעם; און נאָמען וועגרט זיך עס נישט. און איך וויים גאָר נישט, צי דער שבת־גוי ווייסט, ווי עמיץ הייסט?

זוי עס רופט זיך דער, ביי וועמען ער נעמט די לייפטער
אראב . . .

— מוז מען שוין — זיפצט ער אב — איין אסיפה מאַ־
כען . . . יאָ . . .

— און ווייסט, דער עיקר, פאַרוואָס איך האָב מורא,
יענקעלע ?

— פאַרוואָס, רבי ?

— פאַר'ן יום־כפור'דיגען פאַר־נעילה !

איין ערל קומט אין שוהל אריין, אָנציגדען די נעילה־
ליכט, קען ער חרוב־מאַכען העלם. אימברענגען, חס ושלום,
די גאַנצע קהלה מיט אַמאָל !

און ליעב האָט ער, — דער רב „אומר ועושה״ !

שבת הענגט שוין אין מקום קדוש קוויטליך גרויסע,
מיט אותיות שרייענדיגע :

איין אסיפה וועט זיין ! אַ סכנה פאַר דער שטאָט !

אַ סכנה — קומען זיך צונויף די קאַרפען־קעפ, איילען זיך
די טיזליקים, זיצט מען קאָפּ אויף קאָפּ — —

— זאָגט־זשע, וואָס, רבי־לעב . . .

— זאָל יענקעלע, זאָגט ער, פערציילט . . .

זאָגט יענקל זיין עדות. פערציילט דער רב, ווי עס איז
איהם אָבגעפאַלען אַ סברא נאָך סברא . . . און אַז גרעכט איז
געבליבען יענקעלע — —

— אַ רוצח — שרייט יענקעלע, — אַ רוצח !

ציטערט „אַ פיש אין וואַסער״ . . .

— וואָס־זשע טהוט מען, רביניו ?

נישט לאַנג ווארטען לאָזט דער רב, און זאָגט אַזוי :

— איך זאָל, זאָגט ער, האָבען אַ דעה ביי קהל . . .
מען זאָל מיך באמת פרעגען, וואָלט איך אַזוי געזאָגט :

יענקעל זאָל קודם כל, און טאַקי באַלד מאָרגען, אם
ירצה השם, און גאָר בעגינען טאַקי ערגיץ אַוועק . . . וואָרען

אויף איהם האָט ער שוין אַ חזקה דער שבת־גוי... מעהר ווי אַ חזקה, אַ כיון דדש...

ולהשיב אפו, כדי מציל צו זיין קהל פון סכנה, זאָל מען דעם שבת־גוי געבען הוספה:

אַ גרעסער שטיק קויליטש, צוויי טרינק בראָנ־פען, איך וויים? אולי ירחם!...

— — — — — — — — — — — —

איהר לאַכט?

און דאָך שטעקט אין יעדען פון אונז אַ שטיק חעלע־מנער רבי.

נישט פער׳משפּט.

1—אין פאָרער־הויז פון עולם האמת.

ענדיגען, מיינע ליעבע לעזער, וועט זיך די מעשה גאָר איף אַ הויך אָרט; אויף אַ געהויבען אָרט, וואו טויט און לעבען זענען אויף משקולת—אין קרייז־געריכט.

פאר׳ן רויט געדעקטען טיש, מיט די גאָלדענע טראָלבען און קוואַסטען...

פאַר דאָס אָנהייבן הייבט זיך עס אָן זייהר אָרים, זייהר שפּל׳דינג—

אין מושב זקנים;

אינגאַנצען איין שטוב, מיט אַ פּרייסיש ווענטעל אויף צוויי העלפטען אָבגעטיילט — פאַר זקנים בעזונדער און פאַר זקנות בעזונדער (אין אונזער פרומער שטאָדט בעגראָבט מען אפילו בעזונדער!), האָט יעדע העלפט אַ פענסטער צו דער גאַס און אַ טהיר צום הויף אַרויס.

זיצען זיי (איין ליביל דער געוועזענער לאַנד־שרכן מיט די פערגליווערטע פּים — ליענט), זיצען זיי, די פעראיינזאמטע זקנים און זקנות אינ׳ם פאָדער־הויז פונ׳ם עולם אמת; פון דער גאַנצער וועלט פערגעסען, נור פון דער פרומער „צדקה״ נישט פערלאָזט. און צייהלען זייערע איבעריגע פערשאָטענט־קריכע־דיגע, טויבליך־בלינדליכע טעג און גרייטען זיך...

איינמאָל—עס פאַלט צו די נאַכט.

דער משרת, וואָס האָט די מאָהלצייט געברענגט, האָט די לאָרען פערמאַכט; געוואָרענט, מען זאָל, צו דער רעכטער

צייט, דאָס ליכֿט פערלעשן, און הינטער זיך די טהיר פער-
מאַכֿט...

די זקנים וזקנות דערזופען מיט די בלאַסע ליפען די פיש-
יויך, צודריקען, מיט די מיילער אָהנצייהן, די ווייכֿע שטיקלעך
ברויט, וואָס שווימען אַרום אין די טעפליך, (די געל-געוואָרענע
„גרינע" דוואָשע, איין אַמאָליגע גרינהענדלערין, מאַכֿט נור
מיט'ן מויל; נישט זי געדענקט, נישט זי זעהט אין סדור די
גרעסטע אותיות, נישט זי הערט, ווי יענער בענשט!) און
באַלד זיך צו דער לאַנגער קריאת-שמע מיט'ן גרויסען „על-
חטא" גענומען.

אָבגעלייענט, אָבגעקלאַפט מיט די ציטעריגע פויסטען
אין די מאַטע הערצער אַריין און—געלייגט זיך (אויסער ליביל
שרכן, וואָס ליעגט)—קרעכֿצען...

און ביסליכֿווייז — שנאָרכֿען און חלומען...

חלומ'ט מען אַמאָל פון אַמאָליגע טעג. רופט זיך וועמען
איין אַלט מיחוש אָן, קרעכֿצט מען; פערבלאָנדזעט זיך אין
מיעדען מח אַ זכר פון איין אַמאָליגען זומער-טאָג, גליטשט זיך
דורך אַ שטראַהל איבער אַ גערונצעלט פאַרמעטען פנים...
מעהרסטענטיילס אָבער חלומ'ט זיך י ע נ ע זייט, בייטען זיך
שאָטען פון אימה ופחד: דער מלאך המות מיט זיינע טויזענד אוי-
גען קומט צו חלום, די ריטער, די אייזערנע אין מלאך-דומה'ס
האַנד, די וואָגשאָל פאַר'ן בית-דין-של-מעלה וויעגט זיך פאַר די
אויגען...

אַ דאגה, פאַר וואָס מען שרעקט זיך אין פעדער-הויז פון
עולם אמת...

און אין גאַס פלוצלונג:

— טראַך!

און געהאַקטע שויבען קלינגען...

— אוי-אוי! וועקט זיך איין אַלטער אויף.

הערט זיך נאָך פון גאַס,—אַ געלייפעריי, אַ געפייפעריי,
און אַ געזאַנג:

„ברויט פאַר אַלע, —"
„די בעקער צוטריבען!"
און טראַך—! אַ געקלאַנג פון גלאָז!
„ליכט פאַר אַלע!"
„לאָמטערן צושלאָגען,"
„קיין גאַנצער געבליבען!"

און נאָך אַמאָל:

— טראַך! און ווייטער געפלאַצטע שויבען...

און נאָך אַמאָל, און נאָך אַמאָל, און אַזוי איבער דער גאַנצער גאַס...

זענען שוין אַלע וואַך. זעצט מען מיט אַראָבגעהאָנגענע פיס פון די בעטען און מען ציטערט.

איין גרינע דוואָשע הערט נישט...

זיצען די מענער מיט ווייסע אויגען אין דער פינסטערניש אַריין, אין טויט-שרעק אַיינגעהילט.

קלאַפּען די ווייבער, וואָס ליגען ביים פּרייסישען ווענטיל, צו די מענער אַריין:

— מאַנספערשוינען, וואָס טהוט זיך עס אין גאַס?

ענטפערן זיי נישט, די מאַנסלייט, — עס קלאַפּט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן.

שרייען די ווייבער:

— מאַנספערשוינען, איהר זענט דאָך מאַנספערשוינען, זאָל ווער פון אייך אַרויסגייהן, זאָל ווער אַ לאָדען עפענען און אַרויסקוקען!

— זאָל עמיץ פון אייך זעהן, וואָס אין גאַס טהוט זיך.

— די וועלט גייהט דאָך אונטער...

די מאַנספערשוינען שווייגען.

ליבול דער לאַנד-שרכן, וואָס קאָן זיך נישט איינפּוזעצען, זוכט מיט אַ פערציייייטער האַנד שוועבעלעך, דאָס ליכט, וואָס שטייהט ביי זיין בעט אָנצוצינדען, און געפינט נישט.

נישטערט ער און וואַרפט נאָך אַראָב דאָס ליכט מיט'ן

מעשענעם לײַכטער פון טישער.

גיט אַ קלונג, גיבען זקנים וזקנות אַ ציטער, האַפּט זיך אײף די לעצטע — די בלינד־טויבע גרינע דוואָשע, און הויפּט פּלוצלונג אָן זאָגען: „גאָט אברהם״; דאָס אײנציגע, וואָס זי געדענקט.

שלעפּט זי מיט זיך די ווײַבער מיט; זאָגען אַלע מיט אַ ודוי־קול, מיט שרעק און האַרציג געוויין: „גאָט אברהם״.

גיסען זיך שטילע טרעהרען אפילו פון די מענער־אויגען.

און אין גאַס האַקט מען לאַמטערן מיט געזאַנג...

דערהערט זיך פּלוצלונג פון גאַס אַ טראָמפּייט — —

די לאַמטערן־האַקער, צושפּרייטען, צולויפען זיך. די טראָמפּייט קומט נעהנטער און נעהנטער. שווערע, שווערע טריט הערען זיך שוין פון גאַס... מען גייהט און מען טרעט.

— סאָלדאַטען!—רופט זיך אָן לייבל שרכן כמעט דער־פרייט... זקנים וזקנות ווערען עטוואָס רוהיגער.

קאָמאַנדירערט מען אין גאַס:

— נאַ — פלע — טשאָ!

ווערט אַ געקלאַנג פון איבערגעלייגט געוועהר, און די טריט דערווייטערן, און דערווייטערן זיך, און פערהילכען ערגיץ, אין דער צווייטער, אין דער דריטער גאַס...

ווערט אין מושב זקנים שטיל און — קאַלט...

ציהען די אַלטע לייט צוריק די פיס אין די בעטען אַריין; צי־העןזיי די קאָלדרעס זיך איבער די קעפּ און ציטערן שטילער..

ציטערן זיי אין דער פינסטער, און טראַכטען.

— וואָס קאָן עס זיין! וואָס איז געווען? וואָס וועט זיין?

און שלאָפען אײנציגווייז אײן אָהן אַ תשובה...

ערשט אין דער פריה האָבען זיי די תשובה בעקומען.

אויפגעוועקט האָט זיי אַ ווייטער שאָס; און באַלד איז דער משרת מיט׳ן אָנבייסען איז שפּעטער אַריינגעקומען, און געזאָגט:

— רעוואָלוציע!

2—אויפ׳ן הויף, רעוואָלוציע מיט אַ געניזען־פּיפּיקעל.

איז אַ שענער, וואַרימער טאָג, זיצט מען אויפ׳ן הויף. העלפט דער משרת אַרויסטראָגען דעם לאַנד־שרכן מיט׳ן געלע־נער, זעצט מען זיך אַרום געלעגער.

ליבול, דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש, אַ שטיקעל מיוחס אויף דער קוליע, זעצט זיך פון די עם־הארצים אַ ביסעל אָבגערוקט, אָבער אַלע זיצען. אויסער, אַז עמיץ קאָלערט זיך אין גאַס אַריין, אַ האַנד אויסצושטעלען. הײַנט נישט: אַ סכנה.

דער משרת האָט פאַר׳ן אַוועקגייהן געזאָגט:

— געוועלבער וועלען זיין פערמאַכט. די טראַמוויים וועלען נישט גייהן. דראָזשקעס — נישט פאָהרען... עס וועלען זיין דעמאָנסטראַציעס מיט רויטע פאָהנען. און פאַטרולען וועלען אַרומגייהן מיט אָנגעלאָדענע ביקסען; און שיסען...

ווערט אַ זקנה בלאַס:

— פאַרוואָס?

פאַרוואָס קומט צו שיסען?

פערבייסט דער לאַנד־שרכן די ווייכע דינע ליפּען:

— עס קומט!

— און מענשען — זאָגט משה־חייט שטאָלץ — שטעלען זיך איין דאָס לעבען!

משה־חייט איז דער יונגסטער און דער געזונדסטער. איהם איז נור אַ טאָלטער ענטלאָפען, דאָס ווייב—געשטאָרבען, און די רעלטע האַנד טריקענט איהם; ער קאָן מיט דער נאָדעל נישט פיהרען. אָבער אַזוי — נאָך אַ גאַנצער מענש.

— אין וואָס ווילען זיי, די מענשען דיינע? פרעגט דער לאַנד־שרכן פערביסען.

— איך ווייס, וואס זיי ווילען! ענטפערט משה־חייט. אין פינטעלט אַרום מיט רויטליכע אויגעלעך און שמייכעלט זיך אין ציעגען בערדעל אַריין.

זאָגען וועט ער נישט. מישטיינס געזאָגט: פגרים־מתים...

מאַכט אָבער דער לאַנד־שרכן:

— או — הום...

דאָס הייסט: ער איז מסופק, צי יענע וויפען, ומכל שכן, צי משה־חייט ווייסט...

„וואָלט ער אַזוי געלינקט געווען, ווי ער ווייסט"—זאָגט משה־חייט...

„אויף די בעלי־בתים גייהט עס!"

און ער קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטען:

— די רוצחים, דעם גאַנצען עו״ם הזה פערהאַפט!

— אַזוי? מאַכט דער לאַנד־שרכן.

— עולם הזה פעהלט איהם, דעם חייט! — קרומט זיך אַ זקנה...

— פאַרוואָס נישט? — שפרינגט אויף משה־חייט—מיין נשמה איז אַ לעמעשקע? ד'קאָן נישט פערדייען?

וואָלט ער אַזוי געלינקט געווען!

און זעצט זיך צוריק, ווייטער וואָרטשענדיג:

— אַלץ האָבען זיי צוגענומען, די מערדער! מיט פיש־יויך שפייזען זיי אונז... זיי קימט אַלץ! — די הייזער, דאס געלד, דאָס ציהרונג, די מלבושים...

וועד בויט הייזער? דער מולאַר! ווער מאַכט ציהרונג? דער גאָלדשמיעד: און מלבושים ווער מאַכט?

— איך!

גיט ער אַ קלאַפּ אין דאַרען האַרץ אַריין, אַז עס קלינגט אָב.

און דער לאַנד־שרכן פרעגט:

— און נעלד ווער מאַכט ?

משה־חיים ווערט ווי פֿערבליפֿט ; ליבּוּל דער געוועזענער חבֿרה־נושאים־שמש מאַמלעט .

די מ . . . מ . . . ממשלה .

שפּרינגט אויף משה־החיים :

— אַ טראָס טויג טאַקי נישט !

ווערט אַ צושראָקען געמורמעל .

— צורעדט זיך . . .

— ס׳מויל זאָל איהם הינטען שטייהן .

— לאָז שוין זיין גענוג !

דער לאַנד־שרלן האָט אָבער קיין חשק נישט :

— און די ממשלה , זאָגט ער , שיסט !

זאָגט דאָס הייטיל בייזליך :

— כל־זמן דער זעלנער פֿאָלגט !

— דאָס מוז ער ! רייסט זיך מיט אַמאָל פֿון אַלע מייּלער אַרױס . אויף דעם איז ער דאָך סאָלדאַט !

גיט זיך דאָס הייטל נישט אונטער :

— וואָס מיינט איהר , שוטים , בעלי־בתים דיענען ?

זיי קויפֿען זיך איס , די אַלפֿרוישים ! און גיט זיך ווייטער אַ קלאַפּ אין הארץ אַריין :

— מיר דיענען ! מען וועט שוין זעהען !

אין די אויגען ווערען איהם נאָך אָנגעצונדענער , דאָס ציגען־בערדעל ציטערט !

— דעם גאַנצען עולם הזה וועט מען זיי צונעמען . •

און דער גיפטיגער לאַנד־שרלן פרעגט :

— דו אויך ? און וואָס פֿאַר איין עולם הזה פֿעהלט דיר , טרוקענע האַנד ?

פֿערמראַכט זיך משה־חיים אויף אַ ווײלע און צולאַכט זיך :

— ציגד ?

— עס צופט—זאָגט ער—ביים האַרץ ! און קלערט ווייטער און רופט איס , וואָס ער וואָלט ציגד געוואָלט •

א גענזען פיפיקעל !

— שכל האָט ער ! — מאַלט דער לאַנד־שרבן .

קומט אַלע מיט אַמאָל וואַסער אין מויל אַריין . . . חזר'ן זיי איבער יעדער פאַר זיך אין דער שטיל :

„אַ גענזען פיפיקעל ———" ,

די טויבע אפילו האָט אויך דערהערט און מאַלט מיט פייַלטע ליפען :

— אַ גענזיל־פיפיק'ל . . ."

און ליבול , דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש , זאָגט אויך נאָך :

— אַ גענזיל־פיפיקעל . . .

ווערט אויפס ניי אַ געמורמעל :

— עס צופט טאַקע אין די געדערים . . .

— זאָלען זיי אַזוי לעבען , די בעלי־בתים , צי מען קאָן אויסקומען אַ זומער־טאָג מיט'ן ביסעל פיש־יויך און די פיצלעך ברויט . . .

— אין האַלב גנב'עט אַוועק דער משרת . . .

— לאָ'מען זיך טאַקע דאָס לעבען דערהאַלטען !

— מיט'ן ריח אַליין — וואָלט איך מיר די נשמה דער־האַפט . . .

און אויפ'ן ראַנד פון קבר , א י ן פעדערהויז פון עולם־אמת , האָט זיך פלוצלונג אַריינגעחאַפּט דער יצר הרע . עס האָט זיך צופלאַקערט די תאוה צו עפּיס גוטס . . . די ווייס־ליכע אויגען הייבען אָן גלאַנצען ; די אַראָבגעלאָזטע אונטער־שטע ליפען—ציטערן , און די גענעצטע מיילער שרייען זיך הייזע־ריגליך איבער :

— אַ פיפיקעל . . . אַ פיפיקעל ... אוי , א גענזען פיפיקעל , אוי , א פעט גענזען פיפיקעל . . . אַ שמעקענדיגס . . .

אין די הענד ציהען דרייערס און צווייערס , און גרעש־לעך פון קעשענעס און ביזעמס אַרוים .

אָבער—ווער וועט גייהן ? ווער וועט גייהן ?

— איך נישט! זיפט אָב דער לאַנר־שרכן,
שרייט גרינע: איך!
ווייל מען נישט:
— חס ושלום! ז'וועט נישט דערגיין, וועט נישט דער־
ריידען... און וועט אין מיטען פערגעסען — אָהן זכרון, אַ בהמה...
ווייל משה חיים גייהן, ווייל מען אויך נישט:
— מיט איין האַנד — מיט אַ לינקער? ער וועט פער־
ליערען! מען וועט איהם אַרויסשטויסען...
רופט זיך ענגליך אַן ליביל שמש:
— איבע...
אַזוי רעדט ער.
ער איז דער עלטסטער, דער שוואַכסטער, גייהט אויף
קוליעס... און עס ווערט אַ גערופעריי:
— יאָ! יאָ! ער איז אַ מבין!
— דער גאָרקילער קען איהם און וועט איהם נישט נאַרען.
— אָבער כמעט בלינד... ווייל עמיץ איינווענדען.
— קען די שטאָרט אויסענווייניג...
— גייהט דאָך אויף אַ קוליע...
— זאָל זיין אַ קוליע, אַבי אַ מבין...
העלפט מען איהם, זיך אויפהייבען. דערלאַנגט מען איהם
די קוליע אין דער האַנד אַריין, און ער גייהט; דעם קאָפּ, ווי
וויים מעגליך איז, אויפגעהויבען. מיט דער קוליע, נישט אָהן
נאיה, קלאַפּענדיג. און דער עולם רופט נאָך:
— זעהט, זעהט! ער גייהט!
— נור קלויב אויס, ליבול!
— בעט איהם — אַ רעכט פּיפּיקעל.
— און איינפּאַקען זאָל ער; אין אַ פּאַפּיער —
— אין אַ סך פּאַפּיערען!
— און צובינדען מיט אַ שטריקעל —
— למען השם!...
— און פערליער נישט...
ביז ער פערשווינדט.

3—קאָסטראָמער גבורים און ליביל שמש

ראַרף אַ קאָמפּאַניע קאָסטראָמער, הויכע, ברייט־פּלייציגע
סאָלדאַטען גייהן איבערפיהרען אַרעסטאַנטען פון צירקעל־אַרעסט
אין טורמע אַריין.
שטייהען זיי, אויסגעשטעלט מיט שאַרף־אָנגעלאָדענע ביק־
סען פאַר אַ יונגען אָפיציר מיט שפּיציגע וואָנסעלעך און אייגע־
לעך, וואָס זאָגט זיי אָן, ווי אַזוי זיי זאָלען זיך בעגייהן אויפ'ן
וועג מיט'ן „וונוטרענני וורַאג!“
דער „וונוטרענני וורַאג“ — דער שונא פון אינערוויינינג איז
דער פּאָלאַק און דער יוד...
דער יוד איז נאָך געפעהרליכער!
בעווייזט זיך אַ קוים־קוים־שמייכעלע אונטער די וואָנסען
פון די קאָסטראָמער רייזען: „יידעלעך“ און „געפעהרליך“...
עה־מאַ! פליגעלעך אַזוינע...
זאָגט אָבער דער אָפיציער, אַז „שרים שטעקען אין זיי!“...
קינדער פון וויעגען גייהען אַרוים אויף דעמאָנסטראַציעס.
אַלטע נייהען; פון די בעטען, פון די שפּיטעלער אַרוים!
אַזאַ אַיינגעוואָרצעלטע שנאה ברענט אין זיי צו דער ר־
סישער מלוכה; אַזאַ פערקרעקטער האַס — צו דער הייל־
צערקווע...
פליגען—און, אַז מען דאַרף, ווערט פון זיי לייבען, כיי־
גערן... זיי מאַכען זיך נור שוואַך, ווי ביים „פּריזיוו“, פער־

שטעלען זיך אַזוי, אַ היטרע פּאָלק די אַנטי־קריסטען!
און — מיט באָמבים גייהען זיי!
ווערען שוין די פּנימ׳ער פון די ריעזען פינסטער. הילען זיי זיך אין שטרענגע שאָטען איין. אין די קינדערישע אויגען צינדען זיך שלעכטע פייערלעך אָן; דריקען די לאַפּעס די ביקסען פעסטער.
און קאָמאַנדירט מען:
— מאַרש:
גייהען זיי מיט פעסטע טריט אין אַ נאָך אַ בעסטערן ווייסען, וואָס צו טהון...
נעמען זיי אָב אַרעסטאַנטען פון צירקעל: אַלט און יונג, פרויען און קינדער — און פיהרען זיי, ערנסט און שטיל־שווייגענדיג, און נישט אין גאַנצען אָהן שרעק, איבער דער גאַס צו דער תפיסה —
קומט אַקעגען אַ יוד, גלאָצט מען די אויגען אויס:
„ווי שטיל ער גייהט... ער טאַפּט מיט די פיס, ווי מיט הענד, ער שלייכט זיך... ער האַלט עפּיס אין ביידע הענד; און אַזוי זאַכט... און אַזוי ווייט פון זיך”!
גיט מען איהם אַ רינגעל־אַרום מיט אַ מאָל — —
זאָגט דער פיהרער:
— גיב אַהער!
ליביל פאָלגט נישט.
וויל מען נעמען, ער לאָזט נישט! רייסט מען, ליביל שמש ראַנגעלט זיך:
— מאָיע, מאָיע—שרייט ער—ראַזבאָיניקי!...
קוים די בלינדע אויגען האָבען דערזעהן, אַז עס זענען סאָלדאַטען. וויל ער שוין אַוועקוואַרפען דאָס פעקעל, דערהערט ער ערשט איין אַנגסט־געשריי:
ניע בראָסיי!
גיט ער אַ צאַפּעל און קריגט מיט אַ שטיק אין דער נאָז...
פיהרט מען איהם, מיט די אַרעסטאַנטען צוזאַמען, מיט׳ן

אראָבגעהאָנגענעם גאָז=פלינעל, צוריק אין צירקעל אַריין...

ליינט מען דאָס פּעקיל אויף אַ גרינעם טיש און מען שיקט נאָך סאַפּיאָרען...

קומען זיי, טרעטען אַלע אָב. בינדען די סאַפּיאָרען זאַנפט דאָס שטריקעל אָב, עפענען דאָס פּעקיל מיט פּערציטערטע הענד און געפונען, איהר ווייסט שוין וואָס...

4 — ניִשט פער׳משפט.

מאַכט מען אַ פּראָטאָקאָל:

— נישט געפּאָלגט דעם פּאַטרול... געוועהרט זיך...

בעליידיגט דעם פּאַטרול: „ראַזבאָיניקי" געזאָגט.

פון פּיפּיקעל קיין וואָרט נישט דערמאַנט; איינגעשלינגען, נישט געוואָרען!

און מען האָט געשריבען, גע׳חתמ׳עט. אַוועקגעשיקט, וואו מען דאַרף... ליבל׳ין, וואָס אַ דאָקטאָר האָט פערנייהט דעם נאָז-פליגעל, האָט מען אויך אָבגעשיקט וואו מען דאַרף.

נאָך עטליכע חדשים, קומט זיך דאָס אַלץ צוזאַמען אין „סוד"...

ליביל, די קאָסטראָמער: צוויי פון זיי אַלס היטער, די רעשט אַלס עדות און — דער פּראָטאָקאָל...

אַלץ—אויסער דעם פּיפּיקל. —

זיצען, ביים רויטען טיש די אדונים. שטרענג.

— פרעגט דער פּרעדסיעדאַטעל:

— ביסט מודה?

שווייגט ליביל... ער הייבט נישט אָן צופערשטייהן.

ברומט אַ סודיאַ:

— ער וועט נישט ענטפערן!

דער קטיגור:

— פערקרעקט!...

הערט מען אוים די עדות...

זאָגען זיי : טאַק טאָטשנאָ !

„עפּיס אַ פּעקיל געטראָגען . . . נישט געפּאָלגט . . . געהאַפּפּערט זיך . . . געזאָגט : „ראָזבאָיניקי״ . . .

פרעגט דער סניגור , דער אַדוואָקאַט הייסט עס :

— וואָס פאַר אַ פּעקיל ?

זאָגט איין עדות :

— ד'וויים נישט . . . אָבגעגעבען אין צירקעל .

— וואו איז עס אַהין געקומען ?

ברומט אַ סודיאַ :

— יודאַליך — אַרויסגעגנביט . . .

און דער פראָקוראָר :

— דערויף זענען זיי שוין בריה'ם !

וויל דער אַדוואָקאַט ווייטער פרעגען , ווינקט זיך דער פרעדסיעדאַטעל איבער מיט די חברים , און זאָגט שטרענג :

— דאָס געהער נישט צו דער זאַך ! . . .

— נישט דאָס צירקעל ווערט געמשפּט ! זאָגט ער .

לאָזט דער אַדוואָקאַט דעם קאָפּ אַראָב און הייבט אָן , צו בעטען רחמים :

— רבותי, איהר זעהט דאָך : איין אַלטער . . .

ברומט מען :

או—הו ! די שנאה וואַקסט מיט די יאָהרען !

און מען צווערטעלט זיך : דער מליץ יושר מיט'ן פראָקוראָר :

— אויף אַ קוליע . . . זאָגט דער אַדוואָקאַט .

— אַזוי קומען זיי צום פּריזיוו אויך ! לאַכט דער פּראָקוראָר .

— און טויב איז ער , און בלינד —

— געמאַכט . . . גאַנץ יידישליך . . .

— אַ האַלב טויטער ! . . .

לאַכען שוין אַלע . . .

ווערט שוין דער אַדוואָקאַט בייז . ער איז דאָך עפּיס

אויך אַ מענש מיט אַ דעה, — גיט ער אַ געשריי צו ליבלין אויף רוסיש לשון:

עה, זשיד, פּאָדניטמי סוואָיו פּאַלקו...

פערשטייהט דאָך ליבול נישט אַ וואָרט, רופט מען צו אַ מבין אויף יידיש-לשון, זעצט ער איהם איבער:

— מען הייסט, ליבּיל, דו זאָלסט אויפהייבען די קוליע דיינע.

מוז ער.

האָט ער דאָך אָבער קיין כח נישט, ציטערן איהם דאָך די הענד, און די קוליע איז אַ שווערע... שלעפּט ער, אַז מען הייסט!

שלעפּט ער און הייבט, און הייבט און גיט מיט אַמאָל אַ פאַל אַנידער...

. . . .

קורץ און בקיצור:

מען האָט'ם נישט פערמשפּט!

צווייטע אָפּטײלונג:
(משלים).

קין און הבל.

1.

אַמאָל איז געווען אַ קין, אַמאָל איז געווען אַ הבל; צוויי ברידער זיינען זיי געווען.

דער ערשטער קין און דער ערשטער הבל.

האָט הבל געהאַט גאָט אין האַרץ, געהערט זיין שטים ביי זיך אין די נירן און האָט זיך קיין גאָט ניט געזוכט.

דאַגעגן קין, אָבוואָל דער עלטערער, האָט נאָר די בענקשאַפט צו גאָט געהאַט; האָט ער אַ וואַנדערשטאָק גענומען און איז געגאַנגען זוכן גאָט, אויף וועג און שטעג.

„גאָט מוז זיין גרויס, אומגעהייער גרויס; שטאַרק, אויסטערליש שטאַרק מוז ער זיין!" — אַזוי האָט קין געטראַכט.

און אַז ער האָט דעם ערשטן, אומגעוויינלאַך גרויסן, שטאַרקן פעלז אויף זיין וועג געטראָפן, איז ער אויף די קני געפאַלן און פון האַרץ אַרויס אַ געשריי געטאָן:

— אָט איז גאָט!

און פול פאָרכט, דאַנקבאַרקייט און ליבשאַפט צום גאָט, וואָס האָט זיך אים באַוויזן, פאַלט ער פאַרן פעלז אויף די קני און בעט מיט פאַרציטערטע ליפּן:

„לאָז מיך אייביק זיין נעבן דיר, גאָט, מיין גאָט!"

„דערווייטער מיך ניט פון דיר, דו קוואַל פון גרויסקייט און מאַכט..."

אַ ווינטל בלאָזט און רוישט אינדערשטיל —

דערהערט קין אינם ווינטל גאָטס וואָרט; פאַרנעמט ער ווינע רייד אין געהויש —
גייט הבל פאַרביי, רופט ער אים באַגייסטערט צו;
— ברודער, קום צו און זע באַטיינפערלעך גאָט!
— ברודער, דאָס איז גאָט! און איך, דיין ברודער קין, בין זיין נביא און, —
„אַזוי זאָגט גאָט“ — —
ער ענדיקט ניט!
הבל שמעלט אַרויף אַ פּיס אויפן פעלד:
ער טרעט אויף גאָט!
שפרינגט קין אויף און לאַפט דעם וואַנדערשטאָק, און טייט זיין ברודער הבל, וואָס האָט געלעסטערט גאָט...

. . . .

„בלוט פאַר בלוט“ איז דאָס געזעץ.
לויפט אַ ווילד-טיר פון וואַלד אַרויס און צערייסט קין'ען, וואָס האָט זיין ברודער הבל געטייט. —

2.

„בלוט פאַר בלוט“ איז איין געזעץ;
„געשטאָרבן איז עמיץ, עמיץ זאָל לעבן!“ — דאָס צווייטע;
און אַ נייער קין ווערט געבוירן; און — אַ נייער הבל.
האָט הבל גאָט אין האַרצן און זוכט ניט גאָט; קין — נאָר דאָס פאָרגעפיל פון גאָט און אַ ברענענדיק בענקשאַפט צו אים, — זוכט ער גאָט אין וואַלד און פעלד.
„גאָט איז לעבן, גאָט איז פרייד!“
איז זיין געדאַנק.
„געזאַנג איז ער און בליאונג... אויסער גרויס און שטאַרק!“

געפֿינט ער אַ בוים — אַ ריז אין וואַלד, און פֿאַלט אויף די קניען פֿאַר גאָט!

„ווי גרויס דו ביסט, גאָט; די הימלען שפּאַרסט דו אונטער. און שטאַרק,—צוואַנציק ריזן נעמען ניט אַרום דיין שטאַם!

„און ווי דו בליסט, גאָט; דאָס ביסטו די בליאונג אַליין!“

און ווי זיס צעגיכט זיך דער געזאַנג אין הינע צווייגן,— לאָז מיך רוען אין דיין שאָטן, גאָט“...

„און אַז אַ ווינטל בלאָזט און די בלעטער הייבן אָן צו רויִשן, הערט קין די שטים פֿון גאָט און פֿאַלט אויף די קניען.

גייט הבֿל פֿאַרביי:

„הע, ברודער, גאָט! און איך, דיין ברודער, בין זיין נבֿיא!

„און די איַיערן רוישט מיט זיין געזאַנג; ביזן האַרץ אַריין— זיין קלינגעדיק וואָרט...

און — אַזוי זאָגט גאָט...

וויל הבֿל ניט הערן גאָטס וואָרט; שטרעקט ער אויס זיין האַנט און כאַפּט אָן אַ צווייג פֿון בוים.

— איך ביג אַראָפּ דעם קאָפּ פֿון גאָט; איך רייס אים ביי די האָר!

און רייסט אויס, און צעוואַרפֿט אַהויפֿן בלעטער פֿון גאָט.

פֿאַלט הבֿל, דער גאָט-לעסטער, פֿון קינ׳ס הענט דערוואָרגן; אַנטלויפֿט קין, דער ברודער-מערדער, צום ים, פֿאַרפֿלייצט אים אַ וואַל!

„בלוט פֿאַר בלוט!“

.3

„געשטאָרבן קין און הבֿל, לעבן זאָלן קין און הבֿל!“

אין ניי־געבוירן, קומען זיי צוריק אויף דער וועלט.

האָט הבֿל גאָט אין האַרץ און זוכט אים ניט.

אין קין האָט איינמאָל גאָט אין חלום געזען; און איז דער חלום פֿאַרשוואונדן, האָט ער זיך אויפֿגעכאַפּט נאָך מיט אַ גרע־סער, ברענענדיקער בענקעניש צו גאָט.

און אַ שניצער איז שוין קין געווען. מוז ער זיך אויסשניצן דעם גאָט, וואָס ער האָט אין חלום געזען.

פֿאַרוויקלעכט מוז דער חלום ווערן; צוריקקומען און אייביק בלייבן מוז דער פֿאַרשוואונדענער טרוים!

ער קאָן אָן גאָט שוין ניט לעבן!

נעמט ער מיט זיך מעסער, האַק, הובל און זעג און גייט אין וואַלד אַריין.

דעם שטאַרקסטן, העכסטן בוים קלייבט ער אויס; און דער פֿאַלט אונטער זיין האַק, און ווערט דערנאָך מיט האַק, הובל און מעסער באַאַרבעט...

און טעג און נעכט טרעט קין פֿון דער אַרבעט ניט אָפּ. פֿון די שפּענער האָט ער זיך אַ פֿייער, צום וואַרימען און קאָכן געמאַכט; פֿון אָפּגעדרייניקטן שטאַם זיך זיין גאָט געשניצט...

און עס איז אַרויס אַ גאָט!

דער גאָט, וואָס האָט זיך אים אין חלום באַוויזן, וואָס ער האָט אין שלאָף געזען...

אין גרויסע אויגן האָט ער אים געמאַכט — גאָט זעט פֿון עק וועלט ביז עק... אָבער ניט גלייכע אויגן:

קוקט איין אויג ליטהעליק און באַשענקענדיק־ליב — גאָט איז אַ גוטער! —

דאָס צווייטע — שטרענג, — אַ ריכטער איז גאָט אַ שטרענגער און באַשטראָפֿט יעדע זינד!

און אין איין האַנט האָט ער אים אַ הענגעל־טרויבן

אַריינגעשטעלט — פּרוכטבאַרקייט איז דער גוטער גאָט!

די צווייטע האָט ער אויף אַ פּויסט פאַרשניצט און זיין האַק אין דעם פּויסט אַריינגעשטעקט — דעם זינדיקן אָפּצושרעקן; גאָט שטראָפט!

און פאַרטיק איז געוואָרן דער גאָט, און ער האָט אים אויפגעשטעלט און — פאַלט פאַר אים אויף די קני:

— אָ, גאָט!

ווי ליב האָב איך דיך, גאָט, מיין גאָט! און ווי פאָרכט איך מיך פאַר דיר!

— און איך בין דיין נביא, גאָט!

איך האָב דיך געפונען!

און איך וועל דער וועלט זינגען דיין לויב און שאַלן דיין קראַפט.

איבער דער ברייטער וועלט וועל איך דיין נאָמען צוטראָגן;

ווי שמעקנדיקער בוימאייל וועט זיך, אָ, מיין באַשעפער, דיין נאָמען צוגיין — —

און בעטן בעט ער זיך!

„רייד מיט מיר, גאָט!"

פליט, איבער זיין, צו גאָטס פיס פאַרזונקענעם קאָפּ, אַ מחיה וואַנדער-פויגל פאַרביי; רוישן זייערע פליגל אין דער לופט; הערט ער גאָטס רייד צו זיך אין געריוש.

גייט הבל פאַרביי.

— הבל, זע באַשיינפערלאַך גאָט! און —

„אַזוי זאָגט גאָט! — —"

— דיין באַשאַפענער באַשעפער? — פאַלט אים הבל אין די רייד אַריין מיט שפּאָט.

— האָסט אַ בוים אויסגעהאַקט, ביים פּייער פון זיינע שפּענער דיך געוואַרימט און דיין שפּייז געקאָכט, און דו קניסט פאַרן טויטן אָפּגעשיילטן שטאַם, וואָס דו האָסט, לויט דיין אייגן בילד, געמאַכט?

דערקענסט דו דיך ניט, קין, אין דיין גאָט?

און זע, איך שפּיי אויף דיר און אויף דיין עבּענבּילד — דיין גאָט!

— גאָט — שרייט קין אויס אין בּרענענדיקן צאָרן — פאַר־שטאָפּ דאָס לעסטער־מויל, בּאַנוץ דיין האַק פאַרן זינדיקנס קאָפּ!

און ער פאַלט נאָכאַמאָל אויף די קני:

— ער איז מיין בּרודער, גאָט! פון איין טראָפּט דיינען מיר איף דער וועלט אַרויס, דיועלבּע בּריסטן האָבּן אונז גענערט,— נאָר די בּיכט מיר טייער, גאָט, געדעכטער גאָט — און איך בּעט, און איך פאַרלאַנג פון דיר: שטרעק אויס דיין האַנט און שטראָף!

— און ווילסטו ניט? מוז איך עס טאָן; איך, דיין נבּיא, דיין קנעכט!

און שפּרינגט אויף; און מיט דער האַק פון גאָטס האַנט אַרויס, האָט ער זיין בּרודערס קאָפּ געשפּאָלטן...

.4

און ווייטער איז אין גאָטס נאָמען אַ בּרודער־מאָרד געשען.—

און „בּלוט פאַר בּלוט" איז דאָס ערשטע געזעץ; „דער, וואָס ניט, קומט צוריק" — דאָס צווייטע.

„קין און הבל געשטאָרבּן; לעבּן וועלן קין און הבל".

און אַזוי וועט זיין, אייביק זיין. –

דער מלאך.

אויפֿגעבליט האָט דער מזרח־שטריף.

שווער אָטעמט־אויף דאָס פֿעטע שטיק פֿעלד, מיט טוי באַדעקט.

און שטאַל בלעקט דער אָקס, וואָס וויל אויפֿן פֿרייען אַרויס.

און באַלד עפֿנט זיך די טיר פֿון וויז; דער ערדמאַן באַווייזט זיך אויף דער שוועל.

אָפֿן איז די שטאַרקע ברוסט; פֿאַרשאַרצט די ריזיקע הענט.

מיט אַקלאָר, ליב און דאַנקבאַר אויג בליקט ער — אַרויף צום צעשמייכלטן הימל, אַראָפּ צו זיין פֿעטער שפּיזערין — ערד, און דערהערנדיק די שטים פֿון געטרייען אָקס, צעשמייכלט ער זיך:

— איך גיי, ליבער, געטרייער אָקס!

ניט לאַנג האָט געדויערט, און דער אָקס איז שוין צום אַקער געשפּאַנט.

אונטערן אַקער שטייט דער ערדמאַן, דריקט דאָס מעסער טיף אין דער ערד אַריין, און דער אָקס ציט אויס האַלדז און קאָפּ צום ערשטן שריט.

באַווייזט זיך פֿלוצלונג אַ מלאך פֿון הימל, ציט־אויס זיין פֿייערדיקן שווערד איבערן אַקער, צווישן אָקס און מענטש...

און אין די אויגן פֿון מלאך זיינען שמערץ און ליבשאַפֿט צוזאַמענגעגליט; באַרמהערציקייטן און דראָאונג.

און פייערליך ווענדט זיך צום מענטש דער מלאך, און באַ-פעלט, און שטאָלערן קלינגט זיין שטים דערביי:

„פאַרלאָז דיין אָקס, דיין אַקער, דיין פעלד און גיי!"

און אַז דער ערדמאַן חייגערט זיך דערשראָקן, קלינגט נאָך הארטער דעם מלאַכס שטים:

„און וועסטו ניט גערנוויליג גיין; טרייבן וועל איך דיך!"

„ווילסטו דיין שפייזערין-ערד ניט פאַרלאָזן, פאַרשליס איך איר טראַכט, און זי וועט דיר איר שפּראָצונג ניט געבן".

„די אייזן וועט זי ליגן אויסגעשכרייט פאַר דיינע אויגן און אָנזאָגן וועל איך די הימלען, און זיי וועלן איבער איר קיין טראָפּן רעגן ניט לאָזן; קיין טראָפּן טוי".

„און וועסטו מיט שרעק פון דיין ערד אַנטלויפן, און אין דיין שטוב, פאַר מיר און פאַר מיין געבאָט, זיך באַהאַלטן—"

„שיק איך מיין בליץ און צינד אָן דעם דאַך איבער דיין קאָפּ...

„רוף איך פון אַלע עקן וועלט ווינטן צוזאַמען, און זיי וואַרפן איבער דיר די ווענט פון דיין הויז".

„און וועסטו נאָך ווידערשפּעניסטיג זיין, און אַלץ ניט אָפּרייסן זיך פון דאָס דייניקע, און פון דיין האָב-און-גאָב.—"

„ווינק איך צו די ווילדע אין סטעפּ, אין שטויביקן וואָלקן קומען זיי געפלויגן, און באַפאַלן דיין האָב-און-גאָב..."

„און אין דיינע אויגן קוילן זיי דיין אָקס און דיין שאָף און רינד, און פרעסן זייער פלייש!"

„דו מיט ברענענדיקע אויגן וועסט עס צוזען, און פאַר-הונגערט בלייבן!"

„און דיינע זין און דיינע טעכטער וועלן זיי באַצווינגען;
מיט פייכטע שטריק בינדן, און פאַר זיך טרייבן, אויף קנעכט און דינסטן צו פאַרקויפן — און קיינס וועט צו דיר שוין צוריק ניט קומען, — די אויגן וועלן דיר אויסגיין, וואַרטנדיק אומזיסט!"

— דו מוזט גיין!

— וואו אַהין — ? פרעגט דער ערדמאַן פאַרציטערט.

„גאָט האָט דיך אַלס זיין שליח אויסדערוויילט, און דו וועסט גיין איבער דער וועלט שאַלן, און רופן זיין נאָמען!"

„איבער דער וועלט וועסטו גיין!"

„נע ונד וועסטו זיין".

„און אָן וועג און שטעג וועסטו גיין; איבער דערנער שאַרפע און שטיינער שפיציקע, באָרוועס וועסטו וואַנדערן; אייביק בלוטיקן וועלן דיינע באָרוועסע פיס..."

„און אַז דו וועסט מיד ווערן און זיך אָפּשטעלן, דעם אָטעם נור-צו כאַפּן וועל איך אָנצינדן די ערד אונטער דיינע פיס, און זי וועט דיך טרייבן!"

„וועל איך דיך פון הימל פאַרפאָלגן מיט דונער און בליץ".

„און בלוטיקע שונאים וועל איך אויפשטעלן אונטער דיר, און זיי וועלן דיך מיט זייערע פיילן יאָגן... דאָס ווילדע טיר וועל איך רופן אויף דיר פון וואַלד, און עס וועט דיך טרייבן..."

„און צו איין אָפּרו, צו אַ הערבערג וועסטו לעכצן:
„און וואו אַ טיר, וועסטו אָנקלאַפּן און בעטן זיך: לאָזט מיך איבער דער שוועל!" און וואו אַ פענסטער: נאַכטלעגער פאַר אַ קראַנקן וואַנדערער, בעטלען —"

„און טרייבן וועט מען דיך פון אומעטום!" —

„מיט שאַנד און שפּאָט טרייבן, מיט קלעפּ און שלעג — ווי אַ קרעציקן פון ישוב אַרויס! און משוגע פאַר שרעק וועסטו ווייטער לויפן..."

„און אַז דו וועסט פאַר אַ וואַסער־שפּיגל פאַרביי, און דיך אַליין דערזען, וועסטו דיך פאַר זיך אַליין דערשרעקן! וועט דיך אָנכאַפּן אַ גרויל פאַר זיך אַליין! אַ שרעק פאַר דיינע אָפענע וואונדן; אַן עקל פאַר דיין שמוץ אויפן צובלוטיקטן לייב... און וועסט דיך וועלען פון דיין שליחות, פון גאָטס-נאָמען־שאַלן — באַפרייען, און וועסט ניט קאָנען;"

"דעם טויט וועסטו רופן און ער וועט ניט קומען!"—

„די נעגל וועסטו אַריינשטעקן אין דיין אייגן לייב, דאָס האַרץ אַרויסרייסן, די נשמה און גאָטס וואָרט פון דיר, — און וועסט ניט קאָנען!"

„און נאָך אַ גרעסערע שרעק וועט דיך יאָגן...

„און ווי הייסע טראָפּן בליי וועלן פאַלן די טרערן פון דיינע אויגן איבער דיין פּנים; און פון דיינע, אייביק אָפענע וואונדן וועט זיך גיסן אָן אויפהער דיין בלוט...

— נאָך וואָס?

פול באַרמהערציקייט ווערט די שטים פון מלאך:

„פון יעדער טרער, וואָס וועט פון דיינע אויגן פאַלן — אַזוי וויל גאָט! — וועט אויסשפּראָצן פון דער זינדיקער ערד אַ ווייסע ליליע —"

„און פון יעדן טראָפּן בלוט, וואָס וועט טריפן פון דיין איטלאַכער וואונד — אַ רויטע רויז! אַזוי האָט גאָט באַשטימט!"

און צוריק שטאָלערן קלינגט די שטים:

„אָבער דאָס אַלץ וועט זיין הינטער דיר; דאָס אַלץ וועלן דיינע אויגן ניט זען..."

„פאַר דיר — דערנער; שטיינער אונטער די פיס; ווי ווייט די אויגן זעען — אַ וויסטעניש — —"

„און וועסט, משוגע פאַר שרעק און פיין, אַלץ ווייטער און ווייטער לויפן... די וועלט אונטער דיר מיט בלומען פאַרזייען; די ערד אונטער דיר אין אַ גן־עדן פאַרטוישן, און דו וועסט עס ניט זען — ביז — —"

— ביז וואַנען, מלאך ?!

„ביז דו וועסט צוריקקומען צום אָרט, פֿונוואַנען דו גייסט אַדיס — — אויב...“

— אויב וואָס, מלאך ? — פֿרעגט דער ערדמאַן נאָך מער פֿאַרציטערט.

„אויב גאָט וועט דיר אויך אַנדערע פֿון זיינע וועלטן ניט שיקן...“

„צו דעם ביסטו געבענטשט אין פֿאַרשאָלטן...‘

„צו דעם — אויסדערוויילט !“ —

דער אייביקער פרידן אין ערגיץ־לאַנד.

דערציילט אַזוי דאָס מעשהלע פון ערגיץ־לאַנד:
אין ערגיץ־לאַנד איז אַ הויכער גרויסער באַרג פאַראַן. האַלטן זיך אויפן שפּיץ פון באַרג די אָדלער די גרעסטע, שפּילן אויף זיין הייך די ווינטן די שטאַרקסטע; שפּילן זיי און ראַנגלען זיך.
זעט אויך דער שפּיץ פון באַרג דאָס גרעסטע הימל־שטיק פון געוועלב איבערן ערגיץ־לאַנד, און דעם שענסטן אויפגאַנג פון דער זון יעדן מאָרגן־פרי אין ערגיץ־לאַנד...
באָדט זיך דער שפּיץ באַרג אין העלסטן, רייכסטן ליכט. עס איז דאָך דער העכסטער באַרג אין ערגיץ־לאַנד: די זון פאַר־שטעלט אים קיינער נים, פון ערגיץ פאַלט אויף אים קיין שאָטן נים...
און שטאַרק איז ער, דער באַרג: פעלזן זיינען זיינע גלי־דער, קיזער און גאָלד — זיינע אָדערן... דאָס ווייס די ווילדע ציג, וואָס שפרינגט איבער זיין רוקן...
אָט אַזוי האָט דאָס מעשהלע פאַרציילט. —

. . . .

האָבן די מוטער דאָס מעשהלע געהערט, דערפון אַ וויגן־ליד פאַרפאַסט, און שלעפערן די קינדער איין דערמיט. מיטן ליד פון ערגיץ־לאַנד, פון הויכן גרויסן באַרג אין ערגיץ־לאַנד.
וואַקסט אָבער אויף דאָס קינד און עס פאַרגעסט דאָס וויגן־ליד; אין לערנען און אין שפּילן ווערט עס פאַרגעסן;

דערנאָך איז לעבן, ליבן און ליידן... יאינס וועלט-געוויש!

ערגיץ דאָך, אין אַ פֿאַרבאָרגענעם ווינקל פֿון האַרץ, ציטערט נאָך אַלץ אַ סטרונע שטיל, און עס קלינגט דאָס ליד, דאָס וויגן-ליד, פֿון שפּיץ פֿון באַרג אין ערגיץ-לאַנד, — פֿלייצט דאָס לעבן אַרום און אַרום, רוישט עס און זידט, הערט מען די סטרונע נישט —

גייען אַזוי יאָרן און צייטן פֿאַרביי — —

טרעפֿט זיך אַמאָל —

שפּינט אַ יונגערמאַן זיין גאָלדענעם פֿאָדים פֿון לעבן, און עס שטרעקט זיך אויס דעם מזל האַנט, און רייסט אים דעם פֿאָדים איבער: גייט דער יונגערמאַן פֿון לעבן אַוועק אין דער איינזאַמקייט... דערפֿילט ער פּלוצלונג אין דער שטילער איינזאַמקייט: עפּעס ציטערט אין ווינקל פֿון האַרץ ביי אים, אין פֿאַרבאָרגנסטן ווינקל פֿון האַרץ קלינגט... שטעלט ער זיך אָפּ און הערט זיך איין...

זינגט אַמאָל אַ יונגערמאַן זיין גליקלעך ליבעס-ליד אויף זיין האַרף, אויף זיין גאָלדענער יוגנט-האַרף: דערהערט דאָס בייזע מזל און שלייכט זיך צו און שטרעקט אויס די בייזע ביינערדיקע האַנט, און רייסט אים אַ סטרונע נאָך אַ סטרונע מיט געוואַלט; ווערט שטיל די האַרף און שרעקלעך שטיל אין האַרץ; — שטיין איז דאָס האַרץ געבליבן... און אין דער שטילקייט קלינגט פּלוצלונג אויף דאָס וויגן-ליד. דאָס ליד פֿון ערגיץ-לאַנד, פֿון הויכן, גרויסן באַרג אין ערגיץ-לאַנד...

און אַמאָל וועקט זיך עס עמיצן אין חלום אויף און קומט אין אַ שטילער לבֿנה-נאַכט צום אויער, כאַפּט זיך יענער אויף...

און אַזוי אַמאָל, פֿאַרטראַכטערהייט, הייבן זיך ביי לייטן די בענקשאַפֿט אויף, און טרייבט קיין ערגיץ-לאַנד; צום הויכן באַרג, צום גרויסן באַרג אין ערגיץ-לאַנד...

ציט דאָס ערגיץ-לאַנד און ציט; וואַנדערט מען...

און אין אַלע צייטן, און איך האָב אַלערליי, און פֿון אַלע
עקן וועלט וואַנדערט מען קיין ערגיץ־לאַנד... ,
בלאָנדזשעט מען, פֿאַרבלאָנדזשעט מען, —
ביינער בלייבן איך וועג און שטעט קיין ערגיץ־לאַנד..
מאַנכע מרעפֿן דאָך און דערגרייכן עס.
קומען מאַנכע קיין ערגיץ־לאַנד; ווייס איינער דאָך פֿון צווייטן
ניט...

איך איינזאַמע האָבן גייען די, פֿון פֿאַרשיידענע עקן וועלט
קומען די... איינער מרעפֿט זיך מיטן צווייטן ניט.

שפּינט זיך און שפּינט ווייטער דאָס מעשהלע...
פֿון לבֿנה־שטראַלן שפּינט זיך עס; און שטילע נעבעט, און
לבֿנה־נעבעט...

דערציילט עס ווייטער אַזוי:
שפּיצנס ביים הייבן באַרג און ערגיץ־לאַנד ליגן לעדער
פֿריי, פֿעט און שוואַרץ... מאַכן העלדער טיפֿע טיפֿע, און
שטראָמען יאָגן און טייבן פֿליסן... און רינגלען אַרום דעם גרויסן
הייבן באַרג...

און קומען די וואַנדערער, — איינציקווייז, פּאָרטווייז אָדער
פֿאַמיליען גאַנצע — און דערגרייכן זיי דעם באַרג און ערגיץ־לאַנד,
באַגעגנען זיי זיך אַרום און אַרום דעם באַרג, צופֿוסנס דעם
באַרג...

גייט דער יעגער מיט פֿייל־און־בויגן און וואַלד אַריין;
זעצט זיך דער פֿישער מיט נעץ און העגעלע ביים קלאָרן טייך;
דרייט זיך דער פֿעלדמאַן זיין אַקער אויס; טרייבט דער העלט
זיין פֿי איבער דער פֿעטער לאָנקע... הערן קאָלאָניעס מיט דער
צייט...

גרויס איז אָבער דער שפּיצנס פֿון באַרג, מרעפֿט זיך

אין קאָלאָניע מיט דער צווייטער ניט; ווייסט איינע פון דער צווייטער ניט.

בויט זיך יעדערע איר וועלט פאַר זיך, און אָרדנט זיך אין די „איינציקע" וועלט. בויט זיך איטלאַכע איר הייליקטום פאַר גאָט דעם „איינציקן", און דינט דעם האַר פון דער וועלט דעם איינציקן...

און מען לעבט זיינע יאָרן אויס, און מען שטאַרבט צו דער רעכטער צייט. און אַלץ לויטן חילן און געזעץ פון גאָט פון איינציקן...

און מען בעט גאָט, און מען רעדט אויף דער „איינאיינציק" מענטשלאַכער שפּראַך.

און מען אַרבעט; און מען מערט, און מען פּרוכפּערט זיך, און מען הייבט זיך פאַמעלאַך, פאַמעלאַך אויפן רוקן פון הויכן באַרג, פון געגלוסטן באַרג...

לאַנגזאַם — מיט חייק, האָבער און קאָרן, גייט דער אַקערמאַן; מיידט אים אויס דער פלאַנצער פון ווייַן; העכער שפּרינגט דער הערט, איבער שטיין און פעלז, נאָך דער ווילדער ציג; מיט דער מעטאַלענער אָדער גייט דער בערגמאַן פעסט און טיף...

און נאָך העכער שטייגן מאַנכע...

דאָס זיינען די, וואָס האָבן זיך, מיטן גאַנצן האָב-און-גאָב, באַרואיקן ניט געקאָנט...

שוין צו פערבענקטע נשמות זיינען זיי; צו פאַרבענקטע נשמות צו דער הייך, צו דער הויכער הייך.

ווייל שאַרפער קלינגט אין האַרץ ביי זיי דאָס חיגן-ליד...

ליינט מען אַמאָל די ווענטקע אַוועק און דעם פייל-און-בויגן, און מען גייט פון וואַלד און טייך... פאַלט רידל און קאָסע אַמאָל פון האַנט אַרויס; פאַרלאָזט מען דעם אַקער, פאַרלירט מען שער און שניידמעסער פון האַנט, קומט מען פון וויינבערג אַרויס, און מען וואַרפט די האַק אַוועק, און מען

קוקט פון דער מעטאַלענער אָדער אַרויס אויף דער ליכטיקער שיין... פאַרלאָזט מען אויף גאָטס בעראָט די ווילדע ציג, און מען ש־ייגט...

עס ציט דער שפיץ פון באַרג...

האָט יעדע קאָלאָניע איר בענקענדיקן מאַן, אַנדערע—אירע בענקענדיקע לייט — שטייגן זיי...

שטייגן זיי.

איז, וואָס העכער, דינער און דינער דער רוקן פון באַרג; בלאָנדזשען זיי און טרעפן זיך אַמאָל.

און טרעפט מען זיך...

און טרויעריק ווערט דאָס מעשהלע, ווען עס דערציילט דערפון... און ש ר ע ק ל אַ ך ...

טרויעריקע געשיכטן; בלוטיקע געפעכטן...

עס שפינט זיך און שפינט דאָס מעשהלע אַזוי:

האָט יעדע קאָלאָניע איר בענקענדיקן מאַן; מאַנכע — אירע בענקענדיקע לייט — —

צום שפיץ פון באַרג בענקען זיי...

צו די ווינטן די שטאַרקע, צו די אָדלער די גרויסע... צום גרויסן פרייען הימל; צום רייכן העלסטן ליכט, צום שענסטן אויפגאַנג פון דער זון בענקען...

עס ציט דער שפיץ פון באַרג...

און איינציקווייז גייען זיי, איבער די גרעניצן פון פעלדער גייען זיי... פון וויינבערג־געוועלבן קומען זיי אַרויס... ביי די רענדער פון מעטאַלענע גרובן שלייכט מען זיך...

איבער שטיין און פעלז, איבעריאָגנדיק די ווילדע ציג.—

מיט פאַרבענקטע אויגן, אין דער הויכער הייך פאַרקוקט, בלאָנדזשען זיי, זאַפנדיק מיט אויפגעשפּיצטע אויערן

די געריוישן פון דער הייך — און טרעפן זיך אמאָל...
און טרעפן, און — דערשרעקן זיך.
און מיסטריויאיש פאַרוואונדערט, קוקט איינער אויפן צווייטן, זיך אָפשטעלנדיק:
פון פאַרשיידענע ערטער געקומען, אויף פאַרשיידענע וועגן געגאַנגען און — אַנדערש געקליידט, אַנדערש געשוירן און אַנ-דערש דעם קאָפּ באַדעקט...
שטאַמלט מען, זיך גריסנדיק און זאָגנדיק:
— גוט מאָרגן!
זאָגט עס יעדערער אויף ז ײ ן שפראַך, אויף זיין איינציקער שפראַך... קלינגט עס דעם צווייטן פרעמד, האַרט, ניט-מענטשלאַך און פיינדלאַך אין די אויערן... מיינט יעדערער, דער צווייטער דראָט.
„ער באַליידיקט מיך, ער שילט!"
שטייט מען זיך קעגנזייטיק צו:
— ביסטו אַ מענטש, גלויבסט דו אין — —
און אָנגערופן ווערט דער נאָמען פון גאָט, פון „איינציקן" גאָט...
ווערן אין צוויי שפּראַכן גערופן צוויי נעמען פון גאָט; און יעדערער פון צווייטן טראַכט:
— ריידן רעדט ער ניט ווי קיין מענטש און גלויבן גלויבט ער ניט אין גאָט...
גרייט מען זיך צום שטרייט...
רופט יעדערער פאַרן שטרייט זיין גאָט צו הילף...
אויף פאַרשיידענע שפּראַכן ריידן זיי, פאַרשיידענע נעמען רופן זיי.
זאָגט יעדערער: ער לאַכט פון מיר און לעסטערט נאָך מיין גאָט! —
אָדער: ער דינט אַן אַנדערן גאָט, אַ פאַלשן גאָט, אַ שלעכטן גאָט!
פלאַקערט מיטאַמאָל שטאַרקער אויף דער האַס, און

מען ראַנגלט זיך; אויף טויט און לעבן גייט דער שטרייט...
דיגט איין מענטש און זיין איינציקער גאָט...
און דער באַזיגטער שילט צו בענטשט זיין גאָט און—פֿאַלט...
קאָלערט זיך דעם באַזיגטנס קערפּער באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַראָפּ...
און צייכנט מיט בלוט זיין וועג איבערן באַרג, איבערן רוקן פֿון
הייכן גרויסן באַרג...

און זיין גאָט אויף זיין שפּראַך דאַנקענדיק, שטייגט דער
זיגער אַלץ העכער און העכער...

און די צאָל פֿון די בענקענדיקע און די קאָלאָניעך, און די
צאָל פֿון די, וואָס טרעפֿן זיך און ראַנגלען זיך אויפֿן רוקן פֿון
באַרג, וואַקסט פֿון טאָג צו טאָג...

עס וואַקסט די בענקשאַפֿט, וואָס טרייבט אַלץ אַרויף און
אַרויף... און עס וואַקסט דער צאָרן קעגן דעם ווילדן, וואָס מען
טרעפֿט אויפֿן וועג; קעגן דעם ווילדן טיר, וואָס גלויבט ניט אָן
גאָט, האָט אַ שלעכטן פֿאַלשן גאָט און שטאַמלט אויף אַ נישט־
מענטשלעכער שפּראַך...

און וואָס אַמאָל העכער שטייגט דער מענטש מיט זיין צאָרן:
און מיטן מענטש, אַלץ העכער און העכער—שטרייט און שלאַכט...

ראַנגלט מען זיך וואָס אַמאָל נעענטער צום שפּיץ פֿון
באַרג...

און די טויטע קערפּער פֿון באַזיגטע קאָלערן זיך אַלץ אָפּ־
טער און אָפּטער, און פֿון אַ העכערער הייך, באַרג־אָפּ, באַרג־
אָפּ... און צופֿלייסן זיך, זיך קאָלערנדיק, אויף בלוטיקע פֿעצן
און פֿעדים, אָן שפּיצן פֿון שטיין און פֿעלז; און אַלץ עפּטער און
עפּטער ריזלט דאָס בלוט באַרג־אָפּ, באַרג־אָפּ; און שטראָמט, און
טרענקט, און ריטלט דעם רוקן פֿון באַרג...

און אַראַנק די אַראָפּגעפֿאַלענע צופֿלייסטע לעסטערער

פון גאָט, ווערט אַלץ פעטער און פעטער די ערד צופוסנס דעם באַרג; אַלץ פולער און געבענטשטער — די זאַנג פון ווייץ און קאָרן; פולער און גליענדיקער — די טרויב, זיסער — דער זאַפט אין איר... און דער ווילדער ציג שפּראָצט אַלץ מער און מער גראָז פון אונטער די פיס, און אַלץ מער און פעטערע מילך גיט זי דעם הערט...

און די פאַרבענקטע זיגער דאַנקען גאָט און — שטייגן...

און ווייטער פאַרציילט דאָס מעשהלע:

און עס פּרוכפּערן זיך אַלץ, און מערן זיך די קאָלאָניען צופוסנס דעם באַרג. און די פאַרבענקטע צו דער הייך וואַקסן אויך אין צאָל, — שטייגן שוין מערערע מיטאַמאָל...

און געפערלאַך, אין מיט יעדן טאָג געפערלאַכער ווערט דער וועג אַרויף; צו גרויסע אָדלער און פרייע ווינטן דער שטעג... און צום אויפגאַנג פון דער זון, און צו די ברייטע הימלען אינדערהייך...

אַלץ מער ווילדע שטאַמלער און גאָט-לעסטערער טראָגן זיך אויפן רוקן פון באַרג.

און שוין באַוואָפנט ווערט געשטיגן...

און מחנות באַוואָפנטע טרעפן זיך אָפט און עפטער...

און שלאַכטן ווערן ביי יעדן טרעפן-זיך געפירט, און אַלץ — אין נאָמען פון גאָט, פון איינציקן גאָט!

און דערהערט מען הינטן די קריגס-געשרייען פון דער הייך, לויפט מען אַרויף צו הילף...

קומט דער הערט פון זיין געצעלט אַרויס, דער בערגמאַן פון זיין גרוב, פון טרויבן-געוועלב לויפט דער וויינבער ער אַרויף, עס איילט אויך דער ערדמאַן פון אַקער און דער פישער פון ברעג טייך, און דער יעגער

פֿון טיפֿן וואַלד... און באַוואָפֿנט זיינען אַלע; דער בערגמאַן האָט פֿאַר אַלע וואָפֿן געמאַכט...

און אַלץ עפֿטער און העפֿטיקער ווערט די שלאַכט..

הילכט דער באַרג פֿון איביקן קריג; פֿון העלדן־געשריי, פֿון געווער־קלאַנג... און פֿון גאָטס נעמען, וואָס ווערן אין אַלער־ליי שפּראַכן גערופֿן...

און מאַסנווייז קאָלערן זיך די טויטע אַראָפּ, אַראָפּ, און צו־פֿליישן זיך אויף שטיין און פֿעלז, איבער וועג און שטעג... און בלוטיקע טייכן שטראָמען באַרג־אָפּ, באַרג־אָפּ... יאָגן זיך און שטראָמען.

און וואָס אַמאָל, ווערט אונטן פֿעטער די ערד, פֿולער די זאַנג פֿון ווייץ, האָבער און קאָרן. זיסער און גליענדיקער דער וויין און אַלץ זאַטער און זאַטער פֿיטערט זיך די ווילדע ציג צווישן שטיין און פֿעלז און גיט אַ מער פֿעטערע מילך...

נאָר איינמאָל — אַזוי ווערט דאָס מעשהלע דערציילט — האָבן זיך צוויי, אין צעפּלאַקערטן קאַמף, אַלץ העכער און העכער געיאָגט, ביז זיי האָבן פּלוצלונג דעם הויכן שפּיץ פֿון באַרג דער־גרייכט, און פּלוצלונג גאָר פֿאַרבאָרגן זיך אין אַ שטראָם פֿון ליכט, פֿון העלסטן רייכסטן ליכט פֿונדערהייך...

און מיטאַמאָל און פּלוצלונג רייסט זיך ביי זיי ביידע אַ נייע, גאַנץ נייע שפּראַך פֿון דער צונג אַראָפּ! — דאָס איז געוועזן די שפּראַך פֿונדערהייך, די ליכטיקע שפּראַך, — די שטראַלן־שפּראַך.

און מיטאַמאָל און פּלוצלונג האָט איינער דעם צווייטן דער־הערט און פֿאַרשטאַנען; האָט יעדערער אינם צווייטן אַ מענטש דערקענט, דעמזעלבן גאָטס נאָמען פֿון זיינע ליפּן אַראָפּ געהערט, און זיי זיינען זיך איבער די העלזער געפֿאַלן. —

און נאָך זיי זיינען געקומען אַנדערע און אַריינגעפֿאַלן אין ליכט, און נאָך אַנדערע — און אַלע, אַלע האָבן אָנגעהויבן ריידן אויף דער איינציק־מענטשלעכער שטראַלן־שפּראַך...

איז אַ פֿרייד געווען!

אָבער פּלוצלונג האָבן זיי דערהערט פֿון הינטן אַ קריגס־געשריי, פֿון אַלע זייטן באַרג אַ ליאַרם פֿון שלאַכטן...

אינטן איז געשען, וואָס עס האָט געמוזט געשען... ווי איבן די איינצלנע פֿאַרבענקטע מענטשן, האָבן זיך אינטן די קאָלאָניען געטראָפֿן...

געמערט איבער דער צייט און געפּרוכפּערט זיך האָבן די קאָלאָניען, און פֿאַרשפּרייט זיך און פֿאַרשפּרייט, און אַלץ שמעלער און שמעלער זיינען די פֿרייע פֿעלדער און די פֿרייע וועלדער געוואָרן... האָבן זיך יעגער מיט יעגער געטראָפֿן, דער ערדמאַן מיטן ערדמאַן; און הערשאַפֿט מיט הערשאַפֿט באַגעגנט, און בערגמאַן מיט בערגמאַן — אונטער דער ערד...

— פֿרעמדע זיינען געקומען! פֿרעמדע אַקערן אונזער לאַנד! ווילד־פֿרעמדע כאַפּן פֿיש אין אונזערע טייכן; שטאַמלער אָן אַ שפּראַך גראָבן זיך איין אין אונזער ערד... גאָט־לייקענער האָבן אונזערע וויינבערגער פֿאַרנומען, — דינער פֿון פֿאַלשע, שלעכטע געמער די ווילדע ציג באַצוואונגען! —

אַזוי האָט מען גערופֿן.

און אויפֿגעפֿלאַקערט האָט אויף אַלע גרעניצן די שלאַכט... ליפֿן די פֿאַרברידערטע פֿונדערהייך אַראָפּ:

— שטיל! געוואָר צו די פֿיס! אַלע זיינען גלייך! פֿאַרהאַן איין איינציקע מענטשלעכע שטראַלן־שפּראַך!

. . . .

— און דאָס — פֿאַרפֿלייצט דאָס מעשהלע — איז דער אָנהייב געווען...

און איביקן פֿרידן דער אָנהייב.

פֿון אייביקן פֿרידן אין ערגיץ־לאַנד, צופֿוסנס דעם גרויסן, הויכן באַרג...

. . . .

און אַזוי, פֿאַרפֿלייצנדיק, צעשטראַלט זיך עס, דאָס מעשהלע... און צעשמייכלט זיך...

ווי דער מזרחדיקער מאָרגן־גלאַנץ פֿון שפּיץ אַראָפּ געווען, פֿון שפּיץ פֿון הויכן גרויסן באַרג אין ערגיץ־לאַנד געזעען...

עס ווייסט, ס׳וועט ווערן אַ ליד דערפֿון, אַ וויג־ליד; זינגען וועלן די מוטער עס, איבער דער ליבסטער קינדער־וויג...

און אינם קינדס הערצל־קליין, הערצל־פֿיין, קלינגען, קלינגען וועט דאָס ליד, און ס׳וועט דערפֿון אַ בענקשאַפֿט ווערן...

אַ בענקעניש, צו ערגיץ־לאַנד, צום הויכן באַרג אין ערגיץ־לאַנד; צום פֿרידן־לאַנד, מיט דער שטראַלן־שפּראַך, דער איינציק מענטשלעכער —

אַ בענקשאַפֿט־פֿיין, אַ בענקשאַפֿט־ריין!

צוויי ברידער

איינענטליך, וואָלט איך ליעבער די מעשה דעם גוטען גראַף טאָלסטאָי דערצעהלט. ער איז שוין צו גוט געוואָרען. לײדער בין איך אָבער מיט'ן גראַף טאָלסטאָי נישט אַזוי גוט... אפילו זייער גאָט, זאָגט מען, איז נישט דער בעסטער! ווי עס איז, אויב „אַ מעשה מיט צוויי ברידער" — פערשטעהט איהר אַליין, אַז פון זיי האָט איינער געמוזט זיין אַ קלוגער און דער צווייטער — אַ נישט פאַר אייך געדאַכט — אַ נאַר! עס איז טאַקי אַזוי; אַ נישט, וואָלט גאָר קיין מעשה נישט געוועזען. עס וואָלט אפשר גאָר קיין וועלט נישט געווען. פון דער צווייטער זייט אָבער האָט יעדער מענש זיין לשון, און איך, אויב איך זאָג „איינער איז געוועזען אַ חכם און דער צווייטער — לא עליכם —", מיין איך גאָר פשוט: איינער איז געוועזען אַ שלעכטער און האָט זיך געמיינט; דער צווייטער — אַ גוטער און האָט זיך געלאָזט מײַ[illegible]ן! אַ נישט, פערשטעהט איהר מיך, וואָלט ער געוועזען אַ מילנער ביז'ן היינטיגען טאָג.

וואָרום ביידע ברידער זענען מילנער געוועזען און האָבען, אויף צוויי נאָהנטע בע־גלעך, זייערע ווינד־מיהלען געהאַט. אינטען, צו פיסענס די בערגלעך, אויף יועלכע די ווינד־מיהלען זענען געשטאַנען, האָבען זיך געצויגען גאַנצע טהאָלען

מיט ווייץ און קאָרן. און די מענשען פון די טהאָלען פלעגען עס ארויפפיהרען, אָדער קאָרץ־ווייז ארויפטראָגען צום מאָה־לען. ניץ־געלד פאַר דער מיהל לאָזט מען, ווי דער שטיי־נער איז, איבער אַ פערטעלע; מעהל אָדער תבואה, ווי דער מילנער פערלאַנגט. פון מעהל באַקט מען ברויט, קאָכט מען לאָקשען. די תבואה פיהרט מען אין שטאָדט אַריין צו פער־קויפען. פאַר געלד קויפט מען: זאַלץ, הייוועץ, הויז־געריעט, קליידער — וואָס נאָר אַ מענש בעדאַרף. מען קען אין אַזאַ מיהל האָבען אַ גוט יאָהר, נאָך איבערלאָזען אויף אַ שלעכטער צייט. דערצו אָבער מוז מען שכל האָבען. מיט דעם, ווייסט איהר שוין, זענען ביידע ברידער נישט גלייך געבענשט. און אַ שאָד וואָרום שווערע צייטען טרעפען זיך ביי ווינד־מיהלען אָפט, עס געראָט נישט און מען האָט נישט וואָס צו טהון. אָדער עס מאַכט זיך אַ שטילע צייט און די פליגעל ריהרען נישט; נישט דאָ, מיט וואָס צו מאָהלען! טהיילמאָל טרעפט זיך אויך אַ שאָדען אין מיהל: אַ צו שטאַרקער ווינד דרעהט אַ פליגעל אויס; איין אָבגעריבענער מיהל־שטיין פלאַצט פאַר דער צייט, אָדער וויים איך, וואָס עס קען זיך טרעפען!

און דאָ טאַקי הייבט זיך אָן דער אינטערשיעד צווישען קלוגען מיט׳ן נאַר.

מאַכט זיך עפּיס אַ צופאַל ביים שלעכטען, דאַרף ער, ווי זאָגט מען עס, נאָר אַ פּיפּעץ געבען, אַ ווינק, לויפט איהם שוין דער גוטער צו הילף: „דיין מיהל שטעהט! האָסט קיין אַרבייט נישט? עס פעהלט דיר ברויט! הייוועץ! זאַלץ? וואָס?״

יאָ געפעהלט, נישט געפעהלט, דער שלעכטער האָט שכל, ער טויג זיך אין נעהמט, וואָס עס לאָזט זיך. פון צו־קומעניש — שמייכעלט ער אין זיך אַריין — טהוט קיינמאָל דער קאָפּ נישט וועה!

איז אַ שאָדען אין מיהל, וואַרפט דער גוטער פון זיך אַראָב דעם ראָק און שטעלט זיך צו דער אַרבייט. אין צווייען, האָטש דער שלעכטער נאַרט זיך, אַרבייט זיך געשווינדער,

בעסער, שפּאָריוודיגער! עס דויערט נישט לאַנג, און דעם שלעכטענס מיהל איז צוריק גאַנץ, אַרבייט ווי פריהער, אויב נישט בעסער ווי פריהער!

מיט דער צייט האָט דער שלעכטער נישט געברויכט אפילו צו ווינקען. דער גוטער האָט זיך אַ לייטער געמאַכט און איז פון צייט צו צייט אויפ'ן שפּיץ־מיהל אַרויפגעקראָכען, צו זעהן, וואָס אויפ'ן צווייטען בערגיל, ביי'ם ברודער אין ווינד־מיהל, טהוט זיך, און קוים האָט ער בעמערקט, אַז די פליגעל שטעהען, אָדער אַז פון קוימען געהט צו דער רעכטער צייט קיין רויך נישט אַרויס, איז ער שוין געלאָפען פרעגען, צי מען דאַרף נישט זיין הילף...

אַנדערש איז אָבער געוועזען אויב פערקעהרט. אויב עס האָט זיך אין גוטענס מיהל אַ סבה געטראָפען. האָט מען אַרבייט געדאַרפט, איז דער שלעכטער פונקט נישט געווען בקו הבריאה! האָט פערפעהלט עסענוואַרג, האָט עס דעם שלעכטען נאָך פריהער פערפעהלט! גאַנץ אָפט האָט ער אפילו קיין פאַלשע תירוצים נישט געזוכט, קיין קרענק נישט אויסגעקלערט, און מיט איין אָפענעם שטאָהלערנעם בליק געענטפערט: „איך העלף נישט, איך באָרג נישט, איך צאָהל אפילו קיין הובות נישט; איך בין קיין נאַר נישט!" און דער גוטער געהט אַוועק מיט ליידיגע הענד, נאָר מיט אַ פול דאַרץ מיט רחמנות אויפ'ן אומגליקליכען ברודער, וואָס „האָט אַ שטיינערן האַרץ, וואָס וועט קיינמאָל נישט פיהלען דעם אמת'ן נחת, דאָס אמת'ע גליק וואָס אַ מענש האָט, בשעת ער העלפט דעם צווייטען". טרערען פלעגען איהם קומען אין די אויגען אַריין!

און דער שלעכטער, וואָס האָט זיך געטויגט, איז גע־וואַקסען פון טאָג צו טאָג. ער און די ווינד־מיהל זענען וואָס אַמאָל פעסטער און שטאַרקער געוואָרען. אין דער הויפען תבואה אין שפּייכלער, און דער געלד־בייטעל אין טאַש זענען אויך געוואַקסען. בשעת דער גוטער איז געפאַלען פון טאָג

צו טאָג... די מיהל האָט זיך אַ ביסעל אויסגעקרומט, און גאַנ'ן אָפּט האָבען אפילו די שוואַלבען פאַר דער מיהל קיין חיונה נישט בעקומען...

מענשען האָבען געשריגען: איין עולה! אויף די נעגעל האָט מען געבלאָזען, און דאָך, ווער עס האָט געהאַט אַ קערציל תבואה צו מאָהלען, האָט עס פריהער צום שלעכטען געפיהרט: זיין מיהל איז בעסער, אַרבייט געשווינדער, מיט וועניגער פּחת! נישט איינמאָל האָט מען דעם גוטען נאָך בע'גנב'עט! עס איז גענוג געווען זיינע שטענדיגע הונ־געריגע הונד אַ לעבעל ברויט צו וואַרפען, זיי זאָלען אַלץ דערלאָזען און שווייגען! און דער גוטער איז אַזוי לאַנג גע־פאַלען, ביז ער איז, נעביך, געבליבען ליגען...

עס האָט זיך אַ שטורם־ווינד געמאַכט. דעם שלעכטענס מיהל האָט ער וועניג וואָס געשאַדט. אַ פליגעל האָט זיך אויסגעקרומט, נישט מעהר, און מיט וועניג אַרבייט האָט מען איהם דעם צווייטען טאָג אויסגעגלייכט... דעם גוטענס — איז געפאַלען! מיט'ן ערשטען בלאָז האָט דער שטורמווינד זי אויס־געדרעהט, מיט'ן צווייטען — אויבגעריסען און אומגעקעהרט, און דערנאָך צושלאָגען, צוטרימערט, און די שטיקער אין טהאָל אַראָבגעשליידערט...

— העלף מיר אויפקלייבען די שטיקער און צוריק אויפ־בויען מיין מיהל! האָט ער זיך צום שלעכטען געווענדט.

— איך האָב קיין צייט נישט! האָט דער קלוגער געענט־פערט. איך האָב פיעל אַרבייט און שטעל מיר אַ צווייטע מיהל!

און דער גוטער איז, מיט האַרצוועהטאָג און פול מיט רחמנות אויפ'ן אומגליקליכען ברודער מיט'ן שטיינערנעם האַרץ, אַראָבגעגאַנגען אין טהאָל אַריין, זוכען הילף און האָט זי נישט געפונען...

— מיר האָבען קיין צייט נישט! האָט מען איהם געענט־פערט; עס איז גראָד שניט־צייט געווען...

דעמאָלט האָט דער גוטער געוואָרפען דעם לעצטען

בליק אויפ'ן בארג, וואו זיין ווינד-מיהל איז געשטאנען, אין אויפ'ן טהאל. ווי די שטיקער פון דער הורבה זענען גע-בליבען, און איז געגאנגען אין דער וועלט אריין, זוכען פריינד-שאפט און ארבייט.

ער איז נע ונד עד היום!... און דער שלעכטער ברידער האט פאמעליך דאס געהילץ פון ברודערס ווינד-מיהל אויפגעקליבען, דאס שלעכטע פערברענט, דאס גוטע אין דער נייער ווינד-מיהל בענוצט.

די לייט פון טהאל האבען פריהער געקריצט מיט די צייהן. מיט דער צייט — אן גוטען און זיין ווינד-מיהל פער-געסען; צוויי ווינד-מיהלען זענען גענוג!...

די מעשה וואלט איך ליעבער דעם גראף טאלסטאי דערצעהלט. ליידער בין איך מיט איהם נישט בעקאנט און מוז יוצא זיין מיט אייך.

דאס גלעזיל.

(הומאָרעסקע).

אַמאָל, ערגיץ אין אַ פערוואָרפען שטעדטיל אויף דער פראָ-ווינץ, איז געווען אַ גאָלדשמיד און אַ בריליאַנטען-שלייפער דערצו. און געווען איז ער, דער גאָלדשמיד אַ בריה נפלאה אין דער מלאכה, אַ געבענשטע האַנד געהאַט, אין זיין פאַך אַ גאון געווען. עד היכן הדברים מגיעים, האָט קיינער נישט געוואוסט: נישט ער, נישט זיינע קונים. געזעסען און געאַרבייט ציהרונג פאַר בעלי-בתים: אויערינ-גלעך, פינגערלעך, קרושין-פינגערלעך וכדומה. קיום פרנסה גע-האַט! . . נתגלה איז ער ערשט געוואָרען מיט דער צייט... און צופעליג. האָט זיך, כדומה-למשל, געטראָפען, אַז אַ בעל-הבית פון קליינעם שטעדטיל האָט אַ שרוך געטהון פון דער פרעמד, מיט איין עושר פון אַ גרעסערער שטאָדט. פאָהרט מען אויף דער חתונה, בעווייזט זיך דעם גאָלדשמיד'ס ציהרונג אויף אַ העכער אָרט. יענער עושר איז שוין אַ שטיק מבין; אַ סוחר, אַ וועלט געזעהן, מאַכט ער: אי, אי, אי! — הייבט אָן דער גאָלד-שמיד דאָרט אויך צו שמ'ען... בעקומט ער שוין פון דאָרט אַרבייט און מיט דער צייט ציהט ער זיך איבער אין דער גרעסערער שטאָדט אַריין; שוין אַזוי פיעל קונים געהאַט.

מילא, צו'ן אַ גביר פון דער גרעסערער שטאָדט קומט אַמאָל אַ פריץ: צוליעב מסחר, אויף אַ שמחה, צי אַזוי אַמאָל שבת אויף געפילטע פיש, — דער טיש אויסגעשטעלט, דאָס בני-

בית איטגעציהרט ... דער פריץ קומט אַריין, ער איז נאָך אַ גרעסערער מבין; פאַלט איהם עפּיס אין אויג אַריין.

— וואו איז דאָס געקויפט? ווער האָט עס געמאַכט?

ווערט מען פון גאָלדשמיד געוואָהר צווישען פריצים...

כּידוע, מאַכט יעדער גובערנאַטאָר איין מאָל אין יאָהר אַ באַל פאַר גרויסע לייט. עס איז שוין אַזאַ מנהג. מאַכט יענער גובערנאַטאָר אויך אַ באַל, קומען פריצים מיט פריצות, מיט טעכטער. טראָגט מען דעם גאָלדשמיד'ס ציהרונג... זעהט דער גובערנאַטאָר אַ פינגעריל, צי אַ בראָש, צי אַ קאָליע, גאַפט ער. ער האָט נאָך אַזאַ ארבייט נישט געזעהן.

„וועמעס אַרבייט איז עס?"

— „דעמ'ס און דעמ'ס".

„אַזוי?" —

צו מאָרגענס שיקט מען דעם גאָלדשמיד רופען, ווערט ער אַ יוצא וּנכנס ביים גובערנאַטאָר.

קומט אַמאָל צופאָהרען, בּעקוקען די גובערניע, איינער פון די שרי-מלכות, דאַרף מען איהם אַ קעגען-טראָגען ברויט מיט זאַלץ אויף אַ טאַץ. ווער מאַכט די טאַץ? מן הסתם, שוין אונזער גאָלדשמיד. קומט די טאַץ אין עיר-המלוכה אַריין, קלינגט מיט איהר די עיר-המלוכה...

נישט אומזיסט זאָגט שלמה המלך: טוב שם משמן טוב!

טרעפט זיך אַ מעשה, דער אַלטער מלך געהט פון דער וועלט, מלוּבּט מען אוים אַ נייעם מלך. געהט יענע קרוין אין שאַץ-קאַמער, און פאַר'ן נייעם מלך מאַכט מען אַ נייע קרון. זוכט מען גרויסע גאָלדשמידס. בּעט מען צווישען אַנדערע אונזער גאָלדשמיד אויך. קומט ער און אַרבייט-מיט און צייכענט זיך נאָך אוים על צד היותר טוב...

הכּלל — מקימי מעפר דל!

אונזער גאָלדשמיד וואוינט שוין אין דער רעזידענץ, איז אַ יוצא ונכנס אין הויף. ער ווערט גאָר מרואי פני המלך.

אַ פּראָסטער בּשר ודם, אַפילו אַ קלענערער שׂר, קאָן זיך שוין גאָר צו'ן איהם נישט דערשלאָגען...

איז דאָך אָבער אַ גלגל חוזר בעולם און, אַז מען קאָן העכער נישט שטייגען (וואָרום וואָס קאָן זיין העכער פאַר אַזאַ גאָלדשמיד?), הויבט מען אָן פאַלען...

פאַר וואָילטאָג האָט ער שוין קיין נייעס נישט בעוויזען. דאָס אַלטע ווערט צוגעגעסען, די אויגען זענען, קוקענדיג דערויף, מיער געוואָרען, דאָס האַרץ קריעגט אַ גליסטונג צו עפּיס נייעס. בעווייזט זיך, ערגיץ־וואו, אַ נייער קינסטלער... איז — ווי דער סדר עולם איז — זה נופל וזה קם... מאַכט דער נייער קינסטלער דעמועלבען וועג, וואָס דער אַלטער האָט געמאַכט. און, לעומת זה, מאַכט דער אַלטער גאָלדשמיד—דעם אייגענעם וועג צוריק: פון עיר־המלוכה צוריק אין גובערניע אַריין, פון גובערניע — אין פּאָוויאַט, פון פּאָוויאַט—אַהיים; פון מלך, הייסט עס, צום שׂר, פון שׂר צום גובערנאַטאָר, צום פּריץ, צום גביר, צום בעל־הבית אין קליינעם שטעדטיל... צוריק צו קדושין־פינגערלעך...

נידריגער פאַלען קאָן מען נישט; אָרימע־לייט דאַרפען קיין ציהרונג נישט. בלייבט מען הענגען אין דער לופט, שטרעקט מען אויס די צונג...

און די צייטען אַליין ווערען שלעכט, מען מאַכט עפּיס גאָר קיין חתונות נישט און די קאָנקורענץ וואַקסט...

מילא... דלות מאַכט פּסלות. אין ויהי (וואו „ויהי", איז אַ צרה!) כי הציק לו הרעב, נישטאָ וואָס אין מויל אַריין צו לעגען, דער גאָלדשמיד געהט אַרום פּוסטע־פּאַס, איז ער זיך מישב און הויבט אויף פון דער ערד אין גאַס אַ שטיקעל גלאָז פון אַ צובראָכען פלעשיל: פון וואַסער, פון משקה און אפשר גאָר מיט אַ מעריצין, ווער ווייסט? נאָר אַ פּראָסט שטיקעל גלאָז, און געהט דערמיט אַהיים, און זעצט זיך עס אָני־דער — שלייפען... און אַזוי ווי ער שלייפט, הייבט אָן אונטער די הענד דאָס גלעזיל צו פינקלען, צו גלאַנצען ... אַ

כשוף: עס שפּריצט מיט כּל המיני פונקען, עס שטראַהלט; ער אַליין גאַפט. ער האָט נאָר נישט געוואוסט, ווי ווייט קינסט־לער ער איז! דערנאָך נעהמט ער דאָס גלעזיל, זעצט עס אַריין אין עפּיס אַ פּערוואַלגערט רייפעל, וואָס ער האָט קוים געפונען, און געהט אַרויס אָפּנאַרען די וועלט! — געהט ער. דאָס האַרץ קלאַפּט בּיי'ן איהם, ווי בּיי'ן אַ גזלן! קומט איהם אַקעגען אַ בּחור מיט אַ פלאַמ־ענדיג פּנים, פאַלט איהם איין — אפשר אַ חתן און דאַרף אַ פינגעריל? שטעלט ער איהם אָפּ. האָט ער כּמעט געטראָפען: קיין קדושין־פינגעריל דאַרף ער נישט, אַ כּלה־מתּנה — אדרבּא; מעג זיין אַ פינגעריל! און ווי יענער גיט איהם אַ בּליק פאַר די אויגען מיט'ן ברילאַנטעל, פאַלט ער צו מיט בּיידע הענד און פרעגט: ווי טייער?!

לאָזט דעם גאָלדשמיד דאָס האַרץ נישט זאָגען, נישט קיין שווינדלער בּטבע, פרעגט ער צוריק:

— וויפיעל ווילסטו געבּען?...

דער בּחור מיינט: גאָט ווייסט, צי ער וועט קאָנען קו־מען צו דער סחורה? נעהמט ער אַרויס אַ מטבּע און מאַכט זיך אַ שפּאַס:

— אַ טאָלער!

דריקט איהם דער גאָלדשמיד דאָס פינגעריל אין דער לינקער האַנד אַריין, חאַפּט איהם אויס דעם טאָלער פון דער רעכטער האַנד און לויפט אין שענק אַריין. דעם וואָרם פערגיסען, דאָס האַרץ צו דערחאַפּען...

וועלען מיר איבּערלאָזען, פערשטעהט זיך, דעם גאָלד־שמיד און נאָכגעהן דעם בּחור.

קלערט דער בּחור: משוגע? נאָר זיין דאגה און געהט מיט'ן פינגעריל צו דער בּתולה, צו וועלכער ער האָט זיך גע'שדכנ'ט...

איז דאָך אָבער נשים דעתן קלות, האָט די בּתולה, צו וועלכער ער שדכנט זיך, צוויי חתנים. איהם, אַ בּעל־בּתיש קינד מיט אַ פּאָר פּאות און אַ חלק הויז — איז איינער, און אַ הוזאר (אין

שטערטיל איז קאַוואַליעריע געשטאַנען), אַ הוזאַר מיט אַ קיוורע מיט שווערד, טראָלבען און שפּאָרען, אַ בריה נפלאה אויפ'ן פערד — דער צווייטער. אויסקלויבען איז שווער. בפרט: אַ הוזאַר, היינט איז ער דאָ, מאָרגען רייט ער אַוועק... ישוב'ט זי זיך אַליין. דערווייל, דער בחור קומט אַרויף, נעהמט זי איהם צו בסבר פנים יפות. דאָס פינגעריל אודאי, עס פערנעהמט די אויגען... הכלל — מען רעדט, מען לאַכט, ווי דער שטייגער איז... די צייט שטעהט דאָך נישט, פאַלט צו דער אָווענד, דערהערט זיך פון מאַרק, פון דער הוזאַר-וואַך, אַ טראָמפּייטיל, אַ פּייקעל האַלט אונטער, מען הייבט אָן שפּיעלען זאָרעס... מיין בתולה דערמאָהנט זיך אָן יענעם, ווערט אינרוהיג, זאָגט אַליין אינ'ם איינעם: שפּעט, שפּעט! מען וועט זי, חס ושלום, בערעדען, און דערלאַנגט איהם, אָבצוקימען, דאָס מיילעכיל, און שטופּט איהם אַרוים פון טהיר. און עס איז שוין געווען די רעכטע צייט, קוים איז דער בחור אַראָב פון די טרעפּ, אַריבער דאָס געסיל און פערבויגען אין עק — טופּ, טופּ, טופּ: אַ רייטער פון דער צווייטער זייט! אָט איז ער שוין פאַר'ן פּלויט; שפּרינגט שוין פון פערדיל אַראָב, בינדט עס צו צו'ן אַ שטאַכייט. אָט קלינגען שוין שווערד און שפּאָרען אויף די טרעפּלעך, דאָס טהיר'ל פראַלט אויף...

איך וועל אייך נישט לאַנג ברייען: איבער נאַכט איז פון דער כלה-מתנה אַ חתן-מתנה געוואָרען... קוים אויפ'ן שפּיץ פון יונגסטען פינגער אַרויף...

דאָ ענדיגט זיך אָבער נאָך נישט די מעשה; דעם „בריליאַנט" איז געווען עפּיס בעסערס בעשערט...

כעלות, קוים עס רייטעלט זיך דער מזרח... דאָס פערדיל קאָפּעט נאָך אַליין און קאָפּעט מיט די פיס אין ליימיגען געסיל און קיינער הערט עס נישט, וועקט זיך פּלוצלונג אין דער ווייטער שטילקייט אַ קול פון אַ טראָמפּייט... „טרעוואָגע" ווערט געבלאָזען! ביי-נאַכט איז פּלוצלונג אַ גרויסער

יערנעראַל געקומען, ווערען די הוזאַרען געוועקט, צום עק־זערציער פלאַץ גערופען... אַ רעזווע וועט זיין — טראַ־ראַ־טראַ! מיין גבור מיט'ן פינגעריל שפּרינגט אויף, וויל לויפען, אָבער נישט לייכט איז דעם פּישעל זיך אַרויסצורייסען פון דער נעץ... זי וואַרפט איהם די ווייסע הענד איבער'ן האַלז. פּלעכט ער זיי אויף, לויפט זי און בעהאַלט איהם דעם קיווער, דאָס שווערד... און נאָכאַמאָל געזעגענען, און נאָכאַמאָל... קוים מיט צרות פון די הענד אַרויס. טראַפּ־טראַפּ־טראַפּ פון די טרעפּ אַראָב, אויפ'ן הינגעריגען, נור דערפרעהטען פערד אַרויף, און פּאַף — פייל פון בויגען צום פלאַץ, די ראָטע שטעהט — אין אָרט אַריין... און — פּאָד קאָזוראָק! דער עסקאַדראָני קאָמאַנדיר שטעהט איהם אויג אָן אויג, אין זעהט, עפּענט שוין דאָס מויל אויף אַ „מי שברך".

גיט איהם אָבער דאָס פינגעריל פּלוצלונג אַ בליץ אין די אויגען. ווערט ער רויט, ווי אַ צונטער, און חאַפּט איהם דאָס פינגעריל פון שפּיץ פינגער אַראָב:

— גע'גנב'עט?

שטאַמעלט ער: וואַשע, אַזוי און אַזוי... חושד בכשרים... חס וחלילה...

מילא, דעם אמת אויסזאָגען קאָן ער דאָך נישט. ער וועט דאָך נישט אויסגעבען די בתולה פון אַ בעל־בתיש הויז! פּלאַצט ער אַרויס:

— געקויפט!

— פאַר וויפיעל? — פאָרשט שטרענג דער אָפיציר.

שלעכט! טראַכט דער הוזאַר, עס מוז דאָך עפּיס ווערטה זיין... און גיט אַ זאָג פאַר'ן טייוועל:

— צוואַנציג טאָלער!...

אַ מטמון מיט גאָלד פאַר אַ הוזאַר! דער אָפיציר עפענט שוין דאָס מויל אויף אַ נייעם „מי שברך"... באותו הרגע שפּרינגט אָבער אָן אַ ווייס פערד, דערויף — אונטער איהם — אַנדערע פערד — קלענערע גענעראַלען.

ער אַליין גיט אַ פרעג:

— געזונד?

אַלע עסקאַדראָנען ענטפערן: געזונד! אַ דונער אַ געפּיל־דער! די ערד ציטערט...

און באַלד — די רעוויע... און אַז עס איז בעשערט, צייכענט זיך אויס דער עסקאַדראָן פון אונזער גבור: געיאָגט ווי אויף פליגעל, געשפּרונגען אויף די פערד, ווי די שדים, דורכגעלעכערט די ציעלען על צד היותר טוב... קריגען די הוזאַרען אַ „ראַנק" און אויף משקה, אונזער אָפיציר ווערט אויפ'ן אָרט — פּאָלקאָווניק... אַ שמחה, אַ גדולה, משתה ויום־טוב, טרינקט מען אַ הודש, צוויי... דער הוזאַר האָט דער־וויייל אויסגעדיענט, און איז אַהיים מיט גרויס שמחה: פּטור בלא כלום, פאַר נאַריש פינגעריל, פאַר'ן פערשפּעטיגען. דער פּאָלק מיט'ן קאָמאַנדיר זענען באַלד אַרויס אין אַ גרעסערע שטאָדט, אין לאַגער אַריין... און דאָס פינגעריל וואָלט גאָר פערגעסען געוואָרען, ווען נישט דאָס, וואָס האָט זיך ווייטער געטראָפען:

אין פּאָלק איז פּלוצלונג געוואָרען אַ פּגירה אויף פערד. מילא, אַ צער בעלי־חיים איז עס; פאַלען ווי די פליגען. האָט דאָך אָבער יעדער מענש שונאים, בפרט איין אָפיציר, וואָס איז אַזוי פּלוצלונג עולה לגדולה געוואָרען. געפינט זיך איינער און שיקט צום מלכות אַ מסירה אויפ'ן פּוראַזש! באשר בכן דער האָבער איז גאָר קיין האָבער נישט...

איז עס פּונקט פאַר אַ מלחמה, איז די זאַך שטרענג. שיקט תיכף ומיד דאָס מלכות אַראָב גאָר אַ גרויסען גענעראַל אויף אַ רעוויזיע. בעפאַלט ער, לויפט גלייך צום מאַגאַזין, בעקוקט דעם האָבער, דרעהט מיט דער נאָז, פאָהרט אין קאַנצעלאַריע אַריין, שיקט רופען דעם פּאָלקאָווניק. קומט ער, נעהמט ער איהם אויף זיצענדיג, שטרענג, דער פּאָלקאָווניק שטעהט פאַר־קאָזעראַק. עס ציטערן אונטער איהם די פיס... מישט זיך ווייטער אַריין דער בריליאַנט. דער גענעראַל הייבט

אויף איין אויג — פון בריליאַנט שיסט אַ בליץ אין אויג אַריין, גיט ער אַ שפּרינג אויף און אַ בריל ווי לייב:

— לאַקכע-בחור!

אין אונזער מדינה הייסט עס: חאַבאַרניק, וואָרום ווי קומט צו אַ פּאָלקאָווניק פון נישט אַ רייך הויז אַזאַ גרויסער, טייערער בריליאַנט? רייסט ער איהם דאָס פינגעריל פון פינגער אראָב, ער וועט עס צולייגן צו די אַקטען, און פרעגט:

— וויפיעל בעצאָהלט?

זעהט דער פּאָלקאָווניק, אַז עס איז אַ דבר גדול, אויסזאָגען דעם אמת קאָן ער נישט, גיט ער אַ פּלאַץ אַרויס:

— טייזענד טאָלער!

אין אַז דער גענעראַל קוקט נאָך אַלץ, נישט גלויבענדיג, מיט איין אויג, גיט ער צו אַ וואָרט-צייכען:

— פאַר טויזענד איינס טרעט איך עס אָב...

לאָזט דער גענעראַל דעם קאָפּ אַראָב און שרייבט:

ראשית שרייבט ער אַ ראַפּאָרט צום מלכות... אַז דער האָבער איז ריינע פּעריל. והשנית: אַ שטר חוב אויף טויזענד און איין טאָלער; לכשירויות וועט ער אָבגעבען... און פאָהרט צוריק...

ציגד דאַרף געשעהן דאָס וואונדערליכסטע...

מען ווייסט נישט ווי אַזוי, נור דאָס פינגעריל איז געקומען אין חצר המלכות אַריין! איינמאָל, די מלכה זיצט פערטראַכט, פערליערט דאָס נאָטיכעל פון שוים, הייבט עס אַ הויפדאַמע אויף, אַ יונגע, ערשט אָנגעקומענע און אַ יפה-פיה... און לעגט עס צוריק.

הייבט די מלכה אַ ביסעל די ברעמען אויף, וויל ראַנקען מיט אַ האַלב מויל, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מלכה, עפענט די ליפּעליך, און בלייבט מיט די אָפענע ליפּעליך זיצען. וואָס איז? דער בריליאַנט פון דער הויפדאַמע'ס אַ פינגעריל האָט עס איהר אָנגעטהון! ממש פער'כשופ'ט האָט ער זי.

נעהמט זי צו בעקוקן: זי האָט נאָך אַזאַ בריליאַנט אין אַ פינגעריל נישט געזעהן. נישט אין די שאַצקאַמערן, נישט אין כּתרי־המלכות... פרעגט זי:

— פון וואַנען קומט צו דיר אַ בריליאַנט?

ווערט די הויפדאַמע רויט און טויט און פערציטערט, און ענטפערט נישט אַ וואָרט.

מוז דאָך דאָ עפּיס זיין, און אַ ביסעל איפּערזיכטיג איז אַ מלכּה אויך געוואָרען ווער, אַז נישט אַ מלך קאָן קויפען אַזאַ מתּנה? הייבט זי זיך אויף און געהט אריין צום מלך אין קאַבינעט און ווייזט איהם דאָס פינגעריל. זי וויל זעהן, וואָס ער וועט זאָגען... ווייסט ער לחלוטין פון גאָרנישט, און ווערט פון בריליאַנט בּער'כּשופ'ט. ער האָט נאָך אַזאַ קלאָרען ריינעם בריליאַנט, און אַזאַ גרויסען, און אַזוי אָהן אַ שטין פּנימר נישט געזעהן. עפּענט ער גרויסע אויגען און קאָן זיך זאַ נישט אָנקוקען. דערצעהלט איהם די מלכּה אַזוי און אַזוי די און די הויפדאַמע האָט עס געטראָגען. זאָגט דער מלך אַז פון וואַנען דאָס פינגעריל קומט, וויל ער נישט וויסען מאַלע וואָס עס טהוט זיך אין הויף... נור דער בריליאַנט פּאַסט נישט פאַר קיינעם, נור פאַר אַ מלך. דער הויפדאַמע וועט ער זיין ווערטה בעצאָהלען... און נעהמט צו דאָס פינגעריל.

נעהמט מען באַלד דאָס פינגעריל, מען קריצט־איים דעם מלך'ס נאָמען מיט'ן הערב פון דער מרינה, ווערט דאָס פינגעריל: אַ חותם־המלכות. דער מלך חתמ'עט דערמיט אַלע פּאַפּירען, הן אין דיני ממונות, הן אין דיני נפשות, הן אין פּאָליטיקע. ווער עס קריגט דאָס פינגעריל, אַ ווייל'ע אויפ'ן פינגער ארויף, קאָן הרוב מאַכען אַ וועלט, האָט פראַוו להשמיד ולהרוג. ווען און וועמען ער וויל אַריינוואַרפען אין קייטען און אין תפיסות. לאָזט עס טאַקע דער מלך נישט פון פינגער אַראָב... און כּדי צו בּעלוינען די הויפדאַמע, הייסט דער מלך רופען מבינים, זיי זאָלען אָבשאַצען דעם ווערט פון בריל־יאַנט... קומען זיי... ווערט זה בכה וזה בכה! איינער זאָגט:

אַדריטעל, איינער — אַ האַלבען, איינער גאָר — אַ גאַנצען מיליאָן... וואָס טהוט מען? דערמאָהנט זיך דער מלך אָן פריהערדיגען הויף-גאָלדשמיד אין גיט אַ בעפעל:

— ברענגען...

ברענגען איז ברענגען!

נעלם געוואָרען; מאַכט מען אַ חקירה ודרישה. עס דויערט אַ צייט, מען ווערט געוואָהר. מען שיקט אַ דבר מלכות; ווי דער שטייגער. מילא, אַז די קליינע שרים פון קליינעם אָרט בעקומען אַ בעפעהל, צו צושטעלען דעם גאָלדשמיעד צום מלך, וואָס קלערען זיי? ער האָט אוודאי בע'גנב'עט אַמאָל די שאַצקאַמער, און צינד ערשט איז מען דערגאַנגען. וואַרפט מען אַריין דעם בחור אין קייטען און מען שיקט איהם צום מלכות, אַ צושלאָגענעם און אַ האַלב טויטען פאַר פחד... קומט ער קוים מיט צרות אָן.

מעלדט מען דעם מלך: ר'אי'דאָ, נור...

מען וויל איהם זאָגען, אַז מען נעהמט איהם אַראָב די קייטען, איז אָבער דער מלך בייז, שלעכטע ידיעות פון דער מלחמה בעקומען, גיט ער אַ געשריי:

— קיין שום „נור״!

ברענגט מען איהם שוין אַריין, ווי ער שטעהט און געהט.

בעמערקט עס אפילו נישט דער מלך. ער ווייזט איהם דעם בריליאַנט און פרעגט:

— וויפיעל ווערטה?

ענטפערט יענער: גאָר נישט!

— ווי הייסט?

און די שרים אַרום:

— ווי הייסט, חותם-המלכות... גאָר נישט?...

— און דער גרעסטער בריליאַנט אין דער וועלט!

גאַפען אַנדערע...

דער גאָלדשמיד ווערט גאָר נישט נתפעל:

— ס'איז נישט קיין בריליאַנט, — זאָגט ער.

— ס'טייטש, יענע שאַצען דאָך אויף הונדערט־טויזענדער...

— איך ווייס בעסער!

ווערט שוין דער מלך אונרוהיג און פרעגט, נישט מיט זיין קול:

— פאַרוואָס — בעסער?

— ווייל — ענטפערט ער — איך מיט מיינע הענד האָב'ס געמאַכט...

און ער וויל דערציילען ווען, ווי אַזוי — און האָט אָבער נישט דערציילט...

אַרויסגעשלעפּט און אין תפיסה אַריין, און מיט רעכט!

מען האָט מיט דעם בריליאַנט אַזוי פיעל פסקים גע'פּסק'עט, אַזוי פיעל גיטער גענומען און געגעבען, אַזוי פיעל הייזער, אַזוי פיעל שטעדט... און אַזוי פיעל מענשען געהייכט אין געקריינט און אַנדערע אין קייטען געשמידט, אין תפיסות געוואָרפען, אין וואַסער, אין פייער אַריין און געפערטילט... די פסקים זענען און מוזען בלייבען וואָהר און דער מלך מוז זיין און בלייבען אמת, און דער חותם זיינער אמת; טבעת המלך — טבעת המלך, מוז זיין דער בריליאַנט — בריליאַנט...

אַזוי האָט גע'פּסק'עט דער גרויסער מיניסטער.

— — — — — — — — — — — —

ד' מעשה, וואָס איך האָב אייך דערציילט, איז, ווי אַלע מעשה'לעך, אַ משל. און, ווי יעדער משל, נישט מיט אַלע פרטים דומה לנמשל; מען מוז דאָך עפּיס צוגעבען לגוי... להדור המעשה...

אָבער אַ מעשה איז עס!

און שטאַמען שטאַמט זי פון אַ מקום גדול — איש מפי איש פון רבי'ן ר' יונתן!

דער בילדהויער.

„עס זענען אמאל צוויי בילדהויער געווען״ . . .
און מיר זעצען זיך איבער: רזשעזשיאַרזשים, סקולפּטאָרען, שטיין-שניצער . . .

״אוןביידע זענען גרויסע מייסטער, גרויסע קינסטלער געווען. ביידע האָבען שוין געהאַט אַזאַ כּשוף אין די פינגער; פון אונטער דעם האַמער לעבט אויף דער מאַרמאָר, און ער הערט, זעהט און רעדט!״

„נאָר אין כאַראַקטער זענען זיי פערשיעדען געווען; צוויי אייגענאַרטיגע נאַטורען.״

„איינער איז געווען אַ טיעפע, ערנסטע און אַ ווינדערליך טרויעריגע נאַטור... דאָס לעבען האָט ער נישט פיינד געהאַט, ער האָט זיך נישט איבערגעלעבט, און דאָך וויים ער, אַז אונטען אין יעדען בעכער ווין ליגט אַ טראָפען גאַל; אַז נאָך יעדער אויסגעלאַסענער פרייד געהט קאַצעניאָמער... אַז דאָס לעבען איז קיין וואַלץ צום אָבטאַנצען, קיין ליעד צום אָבזינגען, נאָר אַ טיעפע, טיעפע רעטעניש, אַ זיסע טיעפע וויטאָג...״

„דער צווייטער איז, פערקעהט, אַ נאַטור-קינד! אַ לעבּ-קינד! די רויטסטע עפּעל, די שענסטע בלומען, די ברענענדיגע זון, ברענענדיגע ווייבער-אויגען!״

— „ווין, ווייבער און געזאַנג״ איז זיין ערשט—„בראָקאַט, גאָלד און פלאַמען״ דאָס צווייטע וואָרט. . .

און בשעת דער ערשטער האָט אינ׳ם שטיין אידעען פער׳כשופ׳ט; בשעת ווען ער האָט — געטייסטערט העלדען, וואָס שליידערן גאָט אין דער וועלט, פעלקער אין קעניגע דאָס שאַרפסטע וואָהרע וואָרט אין פנים אַריין; מאָנאַרכען, וואָס שליידערן פלוצלינג, ווי פון אַ דבוק בעפאַלען, די שווערד פון דער זייט אַוועק, און וואַרפען זיך אויף די קניען פאַר׳ן אָפענעם הימעל און זינגען און שפּילען גאָט׳ס לויב, — הייליגע, וואָס מאַכען קראַנקע געזונד מיט׳ן גלויבען; פּראָפעטען, וואָס שפּאַלטען שטיינער און קוואַלען וואַסער שפּריצען, וואָס פיהרען פעלקער איבער מדבריות און ימים — צום פרייען לאַנד — —

מאַלט דער צווייטער, שפּיעלענדיג, געטער און מענשען מיט יצר-הרע-פלאַמען אין די אויגען, שוימענדיגע בעכער ווייך אין הענד. און שענהייטען, וואָס שפּרינגען אַרויס נאַקעט פון שוים פון ים.

דער צווייטער בילד-הויער פערשטעהט די וועלט, און די וועלט איז איהם דאַנקבאַר; ער מאַלט דאָס לעבען הייסער, דאָס בלוט קאָכענדיגער, דעם גענים שטאַרקער...

מען זעצט איהם, אויס דאַנקבאַרקייט, אַ בריליאַנטענע נאָדעל אין קראַוואַט אַריין, מען שפּרייט איהם ליעבערינע בלומען אונטער די פיס, מען שטאָפּט איהם אָן דעם מאָגען מיט אַלעס גוטען און די טאַשען — מיט גאָלד, און אַז ער בעווייזט זיך, רייסט מען זיך אויס דעם האַלז שרייענדיג:

— לעבען זאָל דער קינסטלער!

דעם ערשטען פערשטעהען נאָר יחידי סגולה...

ביי זיין אַרבייט שמעלט זיך זעלטען עמיץ אָב...

נאָר פאַר דאָס, ווער עס טהוט עס, דער געהט שוין אַוועק שטיל-שווייגענדיג, טיעפער און ערנסטער ווי פריהער... איינער זיפצט, אַ צווייטען בעווייזט זיך אַ טרעהר אין אויג...

און פאַר דעם זיפץ, פאַר דער טרער, איז דער רייכער בילדהויער דעם אָרימען מקנא ...

ער וויל, ער מוז זיך נוקם זיין!

איין קינסטלער, איין בילדהויער, איין וועלט־הערשער מוז ער בלייבען!

און איינמאָל, האָט דער רייכער בילדהויער פערזאַמעלט הונדערטער פון זיינע שילער און איז דעם אָרימען בעפאָלען . . .

מען האָט צערשטערט זיין אַטעליע, די שענסטע און בעסטע אַרבייט צובראָכען, איהם אַליין האָט מען געבונדען און אין רייכענס ווערקשטעל אַריינגעפיהרט!

— דאָ וועסט דו אַרבייטען, אונטער מיין אויג, לויט מיינע פּלענער, לויט מיין בעפעהל!

און עס איז אַזוי געשעהן!

און מיט דער צייט איז פון גרויסען בילדהויער אַ נאָכמאַכער, אַ נאָכמאַכער געוואָרען, אונטער אַ פרעמדען נאָמען, פון אַ פרעמדער ווערקשטעל און לויט פרעמדע מוסטערן געהט אַרוים זיין אַרבייט אויף דער וועלט...

נאַקעטע שענהייטען, פלאַמענדיגע ווייבער, שוימענדיגע בעכער... שכּור'ע מענשען און געטער...

מאַנכע דערקענען נאָך זיין האַנד און דעם פיין־ביטערן שמייכעל, וואָס בעהאַלט זיך דאָך אין אַ ווינקעל פון די געטער־ און מענשען־ליפּען... פון לייכטען חוזק, וואָס שוועבט דאָך, קוים צו דערקענען, אונטער דער מאַסקע פון אויסגעלאַסענעם לעבען...

אָבער נאָר מאַנכע...

פון דער אַלטער אַרבייט זענען עטליכע מאָנומענטען געבליבען; זיי אָבער האָט מען פערגעסען...

די וועלט מיינט:

— דער אַלטער מייסטער איז — געשטאָרבען!

דער פיער פארביגער לאמטען און
די פיער קליינע הינטלעך.

אַמאָל איז אַ פריץ געוועזען.

געהייסען האָט ער, ווי מען האָט איהם אַ נאָמען גע־
געבען; זאָל זיין — נמרוד:

„ונמרוד גבור ציד לפני ה׳״, אַזוי ווי אין פסוק שטעהט!...
דער פריץ איז אַ גרויסער יעגער געוועזען. די תבואה האָט
ער נאָך אויפ'ן פעלד פערקויפט, פאַר דאָס, דעם וואַלד נישט
געריהרט; דאָרטען האָבען וועלף, בערען, פוקסען און האָזען
געלעבט, און געריבען די האָהריגע פעל אָן אַלטע, הונדער־
טער־יעהריגע ביימער...

איינמאָל איז ער, ווי געוועהנליך, אויף דער יאַגד גע־
גאַנגען.

מיטגעגאַנגען זענען: ירבעם, נבוכדנצר, המן און אַנדערע
הונד. איין זרש איז פון די בעסטע הונד אין דער היים גע־
בליבען.

זרש איז דעמאָלט אַ פרישע קימפעטאָרען געווען; אויף
פיער בלינדע הינטלעך איז די „יולדת״ געזעסען.

און שטיל איז אין פאַלאַץ געווען. אַז נמרוד געהט יאָ־
גען, געהען די משרתים און די משרתות אין קרעטשמע אַריין
טאַנצען. און אויף זרש'ס פנים האָט זיך אויסגעגאָסען אַ העל־
רויטליכע פאַרב פון ליעבשאַפט צו די הינטישע גבורים לעתיד

לבוא, און אין איהרע אויגען האָבען שוין די שטראַהלען פון זייער קינפטיגען לויב נעבליצט... די ערשטע „חאפער" וועלען זיי זיין, און „אַפּאָרטיערען" וועלען זיי צו דער האַנד ערליך און געשיקט... צווישען די אויסגעשאַרפטע צייהן וועלען זיי, אָהן אַ שאָדען, צוטראָגען פוקסען אין העזליך... און זייער בילען וועט איבערשרעקען לייבען; עלעפאַנטען וועלען אַנטלויפען... און עסען וועלען זיי מיט נמרוד'ען פון איין טעלער...

און די אויגען איהרע ווערען פאַר'ן זיסען נחת שמעלער און שמעלער, ביז די ויידענע ברעמען פאַלען צו. און זריש, — עס קומט איהר, דער קימפּעטאָרען! — שלאָפט איין.

פּלוצים ענדערט זיך דאָס בילד:

פאַר אַ זינד, וואָס זי איז געווים נישט בעגאַנגען, פאַר אַ בלבול, וואָס נבוכדנצר, איהר אייביגער שונא, האָט אויף איהר געמאַכט, האָט מען זי אין וואַלד אַריין נישט מיטגענומען... צוגעבונדען האָט מען זי פאַר דער טהיר, ווי אַ געמיינעם שעפער-הונד... פון וואַלד הערען זיך טראָמפּייטען... פון וואַלד לויפט אַרויס אַ האָז. ער שטעלט זיך אין עק וואַלד, מיט די פאָדערשטע פיס אויפ'ן פעלד. ער זעהט זי און אַנטלויפט נישט... ער קוקט אויף איהר מיט בזיון, ער פאַרסקיט, ער לאַכט! די וואָנסאַליך ציטערן פאַר לאַכען!...

דאָס וועט זי נישט דערליידען! אַ שטריק איבעררייסען איז ביי איהר אַזוי פיעל, ווי, להבדיל, ביי שמשון הגבור; זי ציהט זיך איין און בלאָזט זיך אָן, און גיט אַ שפרונג —

דער שטריק פּלאַצט און זי לויפט...

דער שטריק האָט געפּלאַצט אין חלום; אויפגעחאַפּט, האָט זי אַ שויב אויסגעהאַקט און איז אַרויסגעשפּרונגען איז וואַלד אַריין!

די קליינע בלינדע הינטליך האָבען דערפיהלט: ערשטענס, קעלט, צווייטענס — הונגער.

און ביידע קוואַלען זענען גרעסער געוואָרען, אַז די זון

איז אונטערגעגאַנגען, און די, מיט מאַיאָליק אויסגעלעגטע, קיך־
דילען האָבען זיך שטאַרק אָבגעקיהלט...

און פון וואַלד הערט זיך אַלץ אינאיינעם דער האָרן...

פאַר שרעק, פאַר הונגער און קעלט זענען אַלע פיער
הינטלעך פון קויש אַרויסגעשפּרונגען, צולאָפען זיך אומגע־
לומפערט אויף די אויסגעבויגענע פיס, און בלינדערהייט זיך
שוין נישט אויפגעזוכט... יעדערער האָט זיך און זיין ווינקעל
איינגעהויקערט...

און פון אַלע פיער עקען האָבען אַלע פיער געפּישצעט
פאַר שרעק, פאַר הונגער, פאַר קעלט.

ווער וועט אויף זיי רחמנות האָבען און שטילען לע־
רען הויז?

נמרוד יאָגט און וואַלד, די דיענערשאַפט טאַנצט און
קרעטשמע, די מוטער האָט זיי פערלאָזט און פ ע ר ג ע ס ע ן...

דאָך איז די וועלט אַזוי איינגעריכטעט, אַז ווען זאָגאר
בלינדע קליינע הינטלעך פּישצען, פּישצען זיי נישט אומזיסט...

ווייט ווייט אין גרין־געמאָלטען עס־צימער, אויפ'ן טיש,
אויף אַ שניי ווייס טישטוך, צווישען קריסטאָלען עס־ און טרינק־
געשיר, אין אַ גאָלדענעם רעהרען־לייכטער, שטעהען ליכט,
גרויסע סטעאַרין־ליכט.

זיי הערען און האָבען רחמנות...

פאַר גרויס צער בעלי־חיים, האָט זיך איינס אַזוי דער־
היצט, אַז עס האָט זיך פון זיך אַליין, אָהן אַ פונק פרעמד
פייער, אָנגעצונדען און צופלאַקערט!

און דאָס צופלאַמטע ליכט זאָגט:

— ברידער, איהר וואַרט דאָ אויף נמרוד!... לייכט
איהם ביי דער מאָלצייט, מאַכט איהם פרעהליך דאָס האַרץ...
איך געה צו די אָרימע הינטלעך.

— וואָס רעדסט דו, אַזוי נידריג אַראָב ווילסט דו?

— מיין מזל איז שוין אזוי. און זיי זענען אזוי אָרים, אזוי אָרים; פון דער אייגענער מוטער פערלאָזט...
— מיט וואָס ווערסט דו זיי דיענען? ווערסט זיי אָנזייגען?
— איך האָב נישט איהרע בריסטען, — ענטפערט עס טרויעריג.
— ווערסט זיי אָנוואַרימען?
— איך האָב נישט איהר האָהריגע פעל.
— וואָס דען?
— איך וועל זיי ל י י כ ט ע ן!...
— זיי זענען בלינד!
— ביי מיר וועלען זיי געשווינדער די אויגען עפענען!
— וואָס טויג זיי ליכט? וואַרימקייט דאַרפען זיי, מילך...
— זאָל יעדערער טהון, וואָס ער קען... איך האָב ליכט, וועל איך געבען... זיי וועלען די אויגען עפענען און זוכען די רעשט און געפינען אַליין...
— געה! — לאַכען יענע, נישט אָנגעצונדענע, צוריק אָבגעקיהלטע ליכט... ווערסט גאָר נישט מאַכען, ניין!
— פאַר וואָס?
— פאַר דעם... זיי וועלען, נישט דיין ליכט מיט די בלינדע אויגען, נאָר ריין חלב מיט די אָפענע נעז דער-שפיערען, אויפפרעסען וועלען זיי דיך!
דאָס באַרמהערציג-דערפלאַמטע ליכט דערשרעקט זיך.
אָבער א וואָרט — א מאַן! דער גורל איז געפאַלען!
עס גאַרטעלט זיך אונטער, רייסט זיך אוים פון ענגען לייכטער, עטעמט פרייער אָב, רוקט זיך פון טיש אויפ'ן דיוואַן איבער די דילען, און רוקט זיך ווייטער און ווייטער, און הערט אַלץ שאַרפער און שאַרפער דאָס רחמנות-בעטענ-דיגע-קליין-הינטישע געוויין און געהט אַלץ שנעלער און שנעלער.
נאָר אויפ'ן וועג האָט עס א גלעזערן הייזיל דערזעהן...
א לאַמטערן מיט פיער פערשיערענפאַרביגע שויבען! דאָס האַרץ

האָט אין איהם אַ ציטער געטהון פאַר פרייד! דאָס וועט זיין זיין פאַנצער, זיין רעטונג, פאַר הונגעריגע מיילער! און פאַר די שוואַכע אויגען וועט בעסער זיין דאָס פאַרביג, אײ־דעלע ליכט, נישט ווייס מיט אַמאָל—ווייס קען שאַדען...

און ער געהט אַריין אין לאַמטערן און געהט ווייטער אין זיין שליחות אָבער שוין לאַנגזאַמער...

קיין זאַך קען נישט בײשטעהן דעם שטאַרקען ווילען, וויל, און די גאַנצע וועלט וואַרפט זיך צו דיינע פיס! בײ די הינטלעך האָבען זיך די אויגען געעפענט, זיי האָבען ליכט דערזעהן, נאָר יעדעס אין זיין ווינקעלע, דורך איין אַנדער גלאָז...

— בורא מאורי האש! האָבען אַלע געבענשט מיט אַמאָל, אָבער באַלד האָט זיך דער אונטערשיעד בעוויזען:

— ליכט איז געל! רופט אַ הינטעל פון זיין ווינקעל אַרויס מיט פרייד.

— נאָר! — רופט אַ צווייטס פון צווייטען ווינקעל — ליכט איז גרין!

און אַ דריטס:

— איהר האָט נאָך ביידע די אויגען רעכט נישט גע־עפענט! איך זעה! ליכט, זאָג איך איך, איז בלאָה! בע־שײנפערליך בלאָה!

און דאָס פירטע שרייט:

— אויב דו האָסט די אויגען אָפען און דו זאָגסט, אַז ליכט איז בלאָה, ביסט דו אַ ליגנער! ליכט איז — רויט!

ווערט אַ וכּוח!

שפּאַרט מען זיך הינטיש־היציג: —

— איך שווער, אַז ליכט איז געל!

— ביי מיין לעבען — ליכט איז בלאָה!

— ביי דער מאַמען — ליכט איז רויט!

— בייַ גאָט אין הימעל — ליכט איז גרין!
שרייט איינס:
— פעלשער אָדער בלינדע! קוקט נענטער!
ווערט אַ געשריי:
— נענטער, נענטער!
און אַלע פיער שפּרינגען אין דער מיט אַריין...
אָבער שוין נישט צום לאַמטערן, נישט צום ליכט...
די אויגען זענען שוין פון האַס פערגאָסען, די הינטישע הערצליך זיערען פון גרימצאָרן...

איינס צום צווייטען שפּרינגט צו. אַלע גרייט זייער רעכט צו בעווייזען. יעדעס מיט'ן פיסקעל אין יענעמס פעל אַריין! מיט די צייהן אין יענעמס פלייש די וואָהרהייט צו בעשטעטיגען, צו בעפעסטיגען...

ליגנער מוזען פערטיליגט ווערען, ליגנער האָבען קיין רעכט אויף לעבען; דער פערפיהרער, און ווען עס איז מיין אייגענער ברודער, מוז שטאַרבען...
און עס פלאַמט אויף דער גערעכטער צאָרן...

און פון די צונויף-געשפּרונגענע, נאָר-וואָס זעהעודיג געוואָרענע הינטליך ווערט אַ קנויל, וואָס וואַרפט זיך און צאַפּעלט צוזאַמען אין שטרייט פאַר דער וואָהרהייט...

יעדעס איז גרייט פאַר'ן אמת צו ט י י ט ע ן און — געטייט צו ווערען...

וואַרפט די פערצאַפּעלטע קנויל דעם לאַמטערן אום; פערלאָשען געוואָרען דאָס ליכט, און נאָך מעהר האָט זיך צו-פלאַקערט דער קריעג וועגען ליכט אין דער — פינסטער...

און אַז זרח איז, פערסאַפּעט און מיט שוויים בעגאָסען, צוריק אַרוים פון וואַלד, האָט זי אויף דער שוועל פון פּאַלאַץ דערזעהן איינעם פון איהרע שפּעטערע גבורים ליגען צובי-סען און צובלוטיגט...

זי לויפט צו.

— וואָס איז מיט דיר ? גאָט ! וואָס איז געשעהען, וואו זענען דיינע ברידער ?

— איך האָב קיין ברידער נישט—ענפערט דער האַלב־טויטער, — ליגנער זענען זיי, פאַלש געשוואָרען האָבען זיי ! איינער שווערט, אַז ליכט איז געל, דער צווייטער, אַז ליכט איז גרין, דער דריטער — רויט, און איך האָב אַליין געזעהען, אַז ליכט איז בלאָה, איינפאַך בלאָה ! זיי ליגען דאָרט, די ליגנער, די ליכט-לייקנער ! אויך צוביסען...

און געענדיגט האָט ר׳ שלמה:

— „ויהי אור" ! האָט גאָט געזאָגט. פאַרביגע לאַמטערן האָבען נאַרישע מענשען געמאַכט.

דאַרף איך אייך זאָגען, אַז מיט דעם מעשה׳לע האָט זיך געענדיגט אַ וכוח, ווי אַזוי מען דאַרף רעדען צום פאָלק, שרייבען פאַר׳ן פאָלק ?

די היטערין פון הייליגען פייער אין טעמפּעל.

(לעגענדע).

דער מענש פון דער אַנטיקער וועלט האָט וועגען פייער אַזוי געטראַכט:

„פייער גיט וואַרימקייט, פערטרייבט די קעלט; קעלט איז טויט, וואַרימקייט איז לעבען — דער קוואַל פון לעבען איז פייער".

„פייער פערטרייבט דאָס ווילדע חיה פון וואַלד, פייער איז גוט".

„פייער איז די מוטער פון ליכט. ליכט פעריאָגט די שאָטען פון דער נאַכט... פייער איז וואויל."

„און ריין איז פייער און רייניגט אַלץ — אַ רייניגקייט, אַ הייליגקייט איז פייער..."

„זון, לבנה און שטערען — אַלץ, וואָס לייכט, — וואוינט אין הימעל; פון דאָרט האָט געמוזט אַ גאָט דעם מענש דאָס פייער ברענגען; אויס באַרמהערציגקייט. ווי וואָלט אויסגעזעהן אַ מענש אָהן פייער?"

אַזוי האָט אונזער עלטער־עלטער־עלטער־זיידע וועגען פייער געטראַכט; און אין זיין טעמפּעל ריין און הייליג דאָס פייער געהאַלטען און געהיט. —

און צום היטען דאָס פייער איז געוועהלט געוואָרען די יונג־פרוי: דאָס רייסטע, דאָס שענסטע, דאָס הייליגסטע און ריין־שטראַהלענדיגע...

האָט די אויסדערוועהלטע יונג-פרוי דאָס פייער אין טעמפעל, ווי איין אויג אין קאָפּ געהיט. איהר לעבען דעם העלסטען און הייליגסטען (אָדער דעם סימבאָל פון העלסטען און הייליגסטען) געאָפּפערט... איהר האַרץ און איהר ריין-יונגפערליך-געפיהל דעם פייער איבערגעגעבען; מיט שמעקענ-דיגע קרייטעכצער גענעהרט, מיט'ן ריינסטען מענשען-אָטעם אונטערגעפאָכט, און ריין, און לעבענדיג געהאַלטען...

האָט זיך אָבער געטראָפען, און די פייער-היטערין האָט אַ רגע אָן הייליגען פייער פערגעסען; האָט זיך פון אַלטאַר אָבגעווענדט, פון טעמפעל אַרויס — און דאָס פערלאָזטע פייער איז אויסגעגאַנגען —

דאַן — וועה איהר:

לעבעדיגערהייד האָט מען זי אין אַ גרוב אַריינגעוואָרפען און פערשיט...

. . . .

איז אַמאָל בעלעגערט געוואָרען אַ גריכישע שטאָדט.

אויף טויט און לעבען האָט אויפגעפלאַמט די שלאַכט צווישען בעלעגערער און בעלעגערטע.

און צו קיין זיעג איז נישט געקומען.

פעסטע מויערן רינגלען אַרום די שטאָדט; ריעזיגע טאַ-ראַנען שלאָגען אין די מויערן.

העלדען שטירמען די טויערן; נישט ווינציגערע בע-שיצען זיי.

דיזעלבע צאָהל בעפאַלט; דיזעלבע — פערטיידיגט.

די צאָהל פון די פיילען, וואָס פליהען פון די מויערן אַראָב, און די צאָהל פון פיילען, וואָס פליהען צו די בע-שיצער אַרויף — איז גלייך.

און — זעלטען איינע זאָל נישט טרעפען!

און די צאָהל פון די טויטע, וואָס פאַלען אונטען, פאַר די פיס פון די בעלעגערער, און די צאָהל פון די טויטע, וואָס

קאָלערן זיך פון די מויערן אַראָב אין שטאָדט אַריין איז — ד י ו ע ל ב ע.

וואָרט אומזיסט די פייער-היטערין, קניהענדיג בײ׳ם אַלטאַר, אין הײליגען פײער אַריין, מיט שרעקיגע אויגען פער- קוקט פון דרויסען אויף אַ צײכען פון זיעג.

איהר אויער פערנעהמט קיין אײנציגען פרייד-געשריי, קיין פאַנפאָרען רוף: מען הערט נישט קיין טריט פון זיעגער צום טעמפעל...

ציטערט איהר ריין יונגפערליך האַרץ:

איהר פאָטער-שטאָדט איז נאָך אַלץ אין געפאַהר; און צוזאַמען מיט דער שטאָדט דער טעמפעל דער הײליגער, און דער אַלטאַר מיט׳ן הײליגען פייער...

און אַ שרעקליכער פערלאַנג בעפאַלט זי:

זי מוז פון טעמפעל אַרויס און זעהן; איין סעקונדע זעהן די שלאַכט...

און זי קען דעם פערלאַנג נישט גובר זיין און איז אַרויס פון טעמפעל.

און באַלד האָט זיך איהר צו די פיס, פון די מויערן, אַ טויטער קערפער אַראָבגעקאָלערט... אַ העלד האָט אין דער רייהע פון די פערטיידיגער פערפעהלט, גרעסער איז געוואָרען די געפאַהר...

רייסט זי פלוצלונג דעם פײלענבויגען פון דער טויטער׳ האַנד אַרויס. שנעל ווי דער בליץ שפרינגט זי אַרויף אויף דער מויער; ציהט אָן מיט פערצווייפעלטער קראַפט די סטרונע; ציעלט, לאָזט אָב און טרעפט — אַ גרעסטען העלד צווישען די בעלעגערער...

און די וואָג פון מזל האָט אַ ציטער געטהון: איבער- וואויגען האָט די שאָל פון איהר פאָטער-שטאָדט!

אָבגעשטויסען און צוטריבען איז דער בעלעגערער; בעפרייט די שטאָדט, גערעטעט דער הײליגער טעמפעל — —

מיט פרייד-געשריי און לויב-געזאַנג, מיט צעהײיהטע פּאָה-

נען, רווישענדיגע פלייטען-און פאַנפאָרען-מוזיק, אײַלען די זיע-
נען, רווישענדיגע פלייטען-און פאַנפאָרען-מוזיק, אײַלען די זיע-
גער צום טעמפּעל, — זייער גאָט, דעם גאָט פון זייער
שטאָדט צו דאַנקען און —

בלייבען פערשטיינערט...

פינסטער איז אין טעמפּעל!

אין כאָמענט פון זיעג האָט זיך דאָס פייער פערלאָשען...

. . . .

פיהרט מען די פייער-היטערין, וואָס האָט דעם זיעג
געגעבען, מיט געזאַנג און קלאַנג, מיט ליעדער פון לויב און
דאַנק, אונטער הייליגע פאָהנען, פון טעמפּעל אַרויס...

פיהרט מען זי אין גאָלד און זילבער בעקליידט. און
איינגעהילט; איבער'ן וועג מיט בלומען געשטרייט, פון דער
גערעטעטער שטאָדט אויפ'ן פרייען פעלד אַרויס צום גרוב...

שטעלט מען זי אָב ביים ראַנד פון גרוב און מען
קריינט איהר דעם זיעגער-קאָפּ מיט אַ לאָרבער-קראַנץ...

לאָזען זיך די נאָהנטסטע צו טעמפּעל און גאָט, און די
עלטסטע פעטער פון שטאָדט פאַר איהר אויף די קניהען
אַראָב, רינגלען זי, קניהענדיג, אַרום, און קושען, קניהענדיג,
די זוימען פון איהר מאַנטעל און קלייד.

שטויסען די פאַנפאָרען דעם לעצטען פרייד-און דאַנק-
געשריי אַרויס און פערשטומען...

שטויסט מען זי אין דער טיעפער גרויסער שטילקייט אין
גרוב אַריין...

ווערט פערשיט דער גרוב...

. . . .

אַזוי האָבען צוויי טיעפע, שוואַרצע אויגען פון אַ בלאַס
געזיכט אַרויס דערצעהלט; און איך האָב עס אייך איבער-
דערצעהלט. —

דער קאלאניסט.

אַמאָל איז געווען — האָט ר' שלמה, איין אַלטען יוד אין בית המדרש דערצעהלט — אַ קאָלאָניסט.

פרעמד איז ער געווען אין דאָרף; ער האָט מיט קיי־נעם און קיינער האָט מיט איהם נישט געהאַלטען.

ער האָט גאָר איין אַנדער לשון גערעדט, און קיינער האָט איהם נישט פערשטאַנען, און נישט געוואָלט פערשטעהן!

איינמאָל האָט ער, דער קאָלאָניסט, געפונען אַ בריליאַנט.

רעכט פערשטאַנען דערויף האָט ער זיך נישט; קיין האָהן איז ער אָבער אויך נישט געווען און וואָלט איהם אויף אַ קערנדיל ווייץ נישט פערטוישט.

עס שיינט און בליצט; „עס איז אַ קליינע זון“, — טראַכט ער. עס מוז ווערט זיין אַנ׳אוצר.

נאָר מיט אַ טייערן שטיין צווישען פרעמדע לייט איז מען מיט׳ן לעבען נישט זיכער!

ווערט מען געוואָהר, וועט מען איהם די ערשטע נאַכט בעפאַלען, די פענסטער ארויסנעהמען און צונעהמען דעם אוצר מיט דער נשמה צוזאַמען!

מען מוז בעהאַלטען דעם שטיין!

דעם ווייב אפילו וועט ער נישט זאָגען פון בריליאַנט אַ וואָרט. ער האָט זי ליעב, נאָר אַ יודענע — לאַנגע האָהר — קורצער שכל; זי וועט זיך נישט איינהאַלטען.

און ער נעהמט זיך צוריק צו וועגס צו דער קאָלאָניע און בענראָבט דעם שטיין אין דער ערד, אין געמיוז-גערטיל פאַר'ן הויז.

פאַר אַ צייכען לעגט ער אויף דעם אָרט אַ קיזעל-שטיין; אַ שווערען קיזעל-שטיין, ער זאָל דאָס אָרט דערקענען, און אַז עס וועלען קומען בעסערע צייטען, אָהן קנאה-שנאה צווישען שכנים און בפרט צו פרעמדע, וועט ער וויסען וואו צו זוכען און צו געפינען דעם אוצר. דעמאָלט זאָל ער שיינען און בליצען אין שענעם העלען טאָג!

איינמאָל האָט דאָס יונגע ווייבעל דעם שטיין בעמערקט. עס איז איהר אַ שאָד דאָס פּיצעל ערד, וואָס דער קיזעל-שטיין פערנעהמט; אויף זיין אָרט קען ארויסוואַקסען אַ ציבעלקעלע, איין אוגערקע... אַ שאָד!

אַליין אַוועקנעהמען דעם שווערען שטיין קען זי נישט; רופט זי דעם מאַן צו הילף.

ער דערשרעקט זיך:

—גאָט בעהיט, — רופט ער אויס — ריהר נישט דעם שטיין!

— פאַר וואָס?

— עס איז אַ מזל'דיגער שטיין! ער ברענגט אונז מזל וברכה!

— עס איז דאָך אַ איינפאַכער קיזעל-שטיין?!

— זעהסט דאָך! אַזאַ סגולה האָט ער שוין!

זי גאַפט! זי איז נישט זיכער, צי דער מאַן מיינט עס ערנסט, צי מאַכט ער שפּאַס.

זי קוקט איהם אין די אויגען אריין און זעהט זיין ערנסט, במעט הארט, אָהן אַ לאַכעדיגען פונק.

נו, דעם מאַן האָט זי ליעב, און האַלט איהם פאַר קלוג און עהרליך. און גלאַט — אַ יודענע! אַ יודענע איז שטענדיג צופריעדען, אַז זי קען אין עפּיס גלויבען, — אין אַ סגולה, אין אַ ווינק פון אויבען... און לאַנג צייט צו קלערען האָט זי נישט;

דאָס נערטיל מוז פּערזייעט ווערען! פאלגט זי און טהוט איהרס.

אין צווייטען טאָג בעמערקט דער מאַן צ ו ו י י שטיינער אין גאָרטען.

— וואָס איז דאָס? ווער איז דער צ ו ו י ט ע ר שטיין? פרעגט ער.

און דאָס ווייבעל שמייכעלט.

דאָס יונגע ווייבעל איז גראָד בּיינאַכט שלעכט געשלאָפען. עפּיס האָט די לבנה אזוי וואונדערליך אריינגעשיינט דורכ׳ן לאָדען...

עפּיס איז איהר אזוי ענג, אַזוי בּאַנג געוואָרען אויפ׳ן האַרץ... זי האָט אזוי מורא געהאַט...

דעם מאַן וועקען האָט זי נישט געוואָלט, האָט זי זיך מישב געוועזען, שטיל זיך אראָבגעהאַפּט פון בעט, ארויסגעשלייכט זיך פון שטוב און — צוגעלעגט נאָך אַ שטיין...

עס האָט זי בּערוהיגט!

— אין צווייען — שמייכעלט זי — איז שטאַרקער.

און וואָס זאָל ער טהון, דער קאָלאָניסט? נעה, בּייזער דיך אויף אַ יורענע, ווען זי שמייכעלט אַזוי קינדיש־זיס און לעגט דיר אַרויף די ווייסע שמאָלע הענד אויף די אַקסעל און דערלאַנגט דעם אלאַבּאַסטער־שטערן צום מויל — —

דעם ווייסען שטערן קושט ער מיט פערגניגען, אין די בלאָהע אויגען זוכט ער איין ענטפער אויף דעם, וואָס זי איז בּיינאַכט אַזוי אונרוהיג... און שווייגט!

דעם קיש אויפ׳ן שטערן האַלט דאָס יונגע ווייבעל פאַר אַ לוין פאַר איהר גוטסקייט און פרומקייט! און ווען עס ווילט זיך איהר אַ קוש אין שטערן — לעגט זי צו נאָך אַ שטיין...

טהוט ער עס נישט, בּעווייזען זיך איהר טרערען אין די אויגען.

דאָס פּאָר־פאָלק האָט קינדער געהאַט — אַ יונגעל מיט אַ מיידעל.

דאָס מיידעל וואונדערט זיך נישט, פרעגט נישט און טהוט נאָר דער מוטער.

די מוטער לעגט גרויסע, די קליינע טאָכטער קליינע שטיינדליך; נאָר די שטיינדליך וואַקסען מיט איהר צוזאַמען!

דער קלוגער זוהן פרעגט שוין: וואָס בעטייט עס?

— שטיינער — ענטפערט די מוטער שטאָלץ, אַז זי ווייסט אַזוי פיעל — זענען מזל׳דיג!

— פאַר וואָס? — וואונדערט זיך דער קליינער — און וואָס הייסט מזל׳דיג? צי האָט מען אמאָל מעהר ווי מען פער־דיענט, ווי מען אַרבייט אויס?

דאָס פערשטעהט שוין די מוטער נישט.

— פרעג דעם טאַטען — זאָגט זי.

— ועסט עלטער ווערען — ענטפערט דער טאַטע — וועסט דו דאָס אויך פערשטעהן!

און, אַז דאָס יונגעל איז אויפגעוואַקסען, האָט איהם דער פאָטער דערצעהלט דעם סוד פון ברילִיאַנט.

און אַזוי איז געשעהן אין אַ גאַנץ לאַנגע שורה פון דורות.

איינער האָט איבערגעגעבען דעם צווייטען דעם סוד.

און יעדען דור האָט איינער געוואוסט פון ברילאַנט און די רעשט האָבען געגלויבט, אַז קיזעל־שטיינער זענען מזל׳דיג; אַז וואָס מעהר, איז בעסער, און האָבען שטיינער געלעגט.

שכנים קוקען און גאַפען!

טייל לאכען אין די פויסטען אריין; אַנדערע, פער־קעהרט, האָבען דרך־ארץ פאַר אַלטע מנהגים וואָס זיי האָבען שוין, קומענדיג אויף דער וועלט אַרויס, געטראָפען אַלס אַלטע מנהגים!

נישט איינער האָט געקלערט, עס כוז זיין נאָך פון

דער צייט, ווען מלאכים זענען אויף לייטער געקראָכען און מענשען האָבען געזעהן.

טייל שכנים האָבען געוואָלט בעווייזען דער משפחה זייער ליעבשאַפט, און האָבען, פאַר חבר'קייט, אויפגעהויבען שטיינער פון וועג און אין גאָרטען אריינגעוואָרפען...

און אין דער משפחה אַליין איז דאָס שטיינער־וואַרפען שוין א קולט, א הייליגער מנהג געוואָרען, א מין „עבודת־הבורא".

יונגע לייט פראָטעסטירען; אַלטע בייזערן זיך און דראָהען מיט ביינערדיגע פויסטען!

יונגע לייט האַלטען רעדען געגען די שטיינער, און די אַלטע זאָגען:

— ווי אונזערע עלטערן האָבען זיך געפיהרט, ווען מיר זיך אויך פיהרען...

— אונזערע עלטער־זיידעס זענען קליגער געוועזען פאַר אונז און האָבען שטיינער געוואָרפען — מוז אזוי זיין!

— נישט אונזער וועלט, מיר זאָלען זי פערבעסערען, איבערמאַכען. א גוט פערד געהט אין קאָליע און ברעכט נישט די פיס!

און נאָך אַזוינע ווערטליך און קלוגע שפּריכען, אויף וועלכע עס שטעהט די וועלט; דאָס הייסט, אונזער מענשליכע וועלט!

און וויל א יונגער מאַן עפּיס טהון דאַנעגען, ווילען די אַלטע „צוברעכען די אייער, וואָס ווילען קליגער זיין פאַר די היהנער!"

און יאָהר־יעהרליך שיידען זיך יונגע לייט מיט טרעהרען אין די אויגען פון אַלטען הויז, פון דער אַלטער משפחה

און געהן זוכען אַרבייט אין דער פרעמד: עסען ברויט פון פרעמדע אויוועגס, נעכטיגען אונטער פרעמדע דעכער; בע-טען זיך קוים איין.

ווייל אין דער היים איז שוין נישט אויסצוהאַלטען!
דער באַרג שטיינער וואַקסט פון טאָג צו טאָג.

ער שיט זיך אָב, און קומט מיט יעדען טאָג נעהנטער צום הויז.

מיט דער צייט האָבען די הייליגע שטיינער טהיר און פענסטער פערוואָרפען.

— עס שאַדט נישט! האָט מען געזאָגט.

און מען שטעלט אויף אַ לייטער און מען קריכט דורכ'ן קוימען.

עס האָט לופט פערפעהלט; קיין אונגליק נישט! אַז מען עסט ווייניג און לעבט ווייניג, דאַרף מען ווייניג לופט!

און לעבען איז נישט דאָ פון וואַנען.

נישט דאָ וואו צו זייען, וואו צו אַקערן — סאַמע שטיי-נער, סאַמע שטיינער!

— לאָזט האָטש — בעטען זיך די יונגע — צוזאַמענ-שאַרען די שטיינער; זאָלען זיי וואַקסען אין הימעל אריין, נאָר ווייניגער אָרט פערנעהמען אויף דער ערד! זאָל זיין וואו צו אַרבייטען, וואו צו אַקערן און זייען.

— אַפּיקורסים! שרייען די אַלטע. איבער אונזערע פּגרים וועט איהר צוקומען צו די שטיינער...

ר' שלמה פערטראַכט זיך אַ ווייַלע, נעמט אַרויס אַ שמעק-טאַבאַק.

מיר, וואָס האָבען שוין לאַנג די בייגעל פערגעסען און האָבען ביי דער מעשה דעם אָטהעם פערהאַלטען, עטעמען אָב, און עמיץ פרעגט:

— און פאַרוואָס שוויַגט דער, וואָס ווייסט פון ברי-

ליאַנט און מאַכט קיין שלום נישט צווישען די אַלטע און די יונגע ?

— כאַ—ענטפערט ר׳ שלמה מיט אַ זיפץ—דאָס אומגליק איז טאַקי, וואָס מיט דער צייט האָט מען נאָר איננאַנצען אָן בריליאַנט פערגעסען !

צי איז עמיץ פלוצלונג געשטאָרבען און קיין צייט נישט געהאַט אַ צואה צו לאָזען !...

צי האָט איינער זיין איינענעם טאַטען נישט געגלויבט און זיין אייגען קינד נישט געוואָלט גענאַרען !...

געגוג—דעם בריליאַנט האָט מען פערגעסען און אַלט און יונג שלאָגען זיך איבער שטיינער !

ר׳ שלמה האָט געענדיגט.

און מיר פרעגען זיך: ווער איז דער בריליאַנט ?

און מיר ווילען טרעפען:

— דאָס פינטעלע יוד ?...

— „אנכי״ ?...

— „ואהבת לרעך כמוך״ ?

נאָר ר׳ שלמה ענטפערט נישט, אַ געהיימער שמייכעל בלאָנדזעט איהם אויפ׳ן פנים.

— שקצים—רופט ער—אַהיים, עס גראָהט שוין דער טאָג !

קינדער.

(אַ סופות ערצעהלונג).

מיין טאַטע איז געוועזן: ווינטער אַ שניידער, זומער — אַ כאַראָוואָניק. געפעלט איך נישט דער יחוס, לעגט אַוועק די מעשה.

ס׳איז אָבער אַ שאָד: אַ שענע מעשה.

איך בין נאָך דעמאָלט אַ הדר-יונגעל געווען, און פלעג זומער, נאָכ׳ן אָפּדאַווענען מנחה ומעריב, אַרויסגעהן צו טאַטע-מאַמע, אין סאָד אַריין, וואָס זיי האָבען געהאַלטען בשותפות מיט אַ וואַטענמאַכער, און צוזאַמען מיט איהם דאָרט איבער׳ן זומער געוואוינט.

מיין טאַטע, אַ פּראָסטער יוד, האָט געוואָלט, אַז פון זיין ראובן-בנימין, זיין בן-יחיד, זאָל אַרויס, נישט קיין שניי-דער און נישט קיין סאַראָוואָניק, נאָר אַ בן-תורה, אַ רב, חאָטש אַ דיין! און ווען אַ גוטער מלמד, איז אויך אַ כבוד!

אַ קעפּיל האָב איך אפילו געהאַט נישט קיין שלעכטס, נאָר קיין מתמיד בין איך נישט געווען: מעהר השק געהאַט צו שפּיעלען און צו היימיש-יודישע קונסט: הבדלות מאַכען, דרעדלעך גיעסען, אויסשניידען פּאַפּירענע פייגעלעך און נאָך אַזעלכע זאַכען. און דעם סאָד האָב איך ליעבער געהאַט פאַר׳ן חדר... האָט אַמאָל שטאַרק געדענגט, און עס איז מיר אויסגעקומען צו בלייבען אין שטאָדט און צו נעכטיגען ביי׳ם רבי׳ן אין שטוב, אויף אַ געמאַכט געלעגער, צווישען טהיר און פּעסעל-וואַסער, — האָב איך געמיינט, איך וועל

דערשטיקט ווערען. און האָב נאָך אַ גאַנצע נאַכט בייזע חלומות געהאַט: אַט איז מען דעם סאָד בעפאַלען. מען שאָקעלט די באַרלעך, דער טאַטע שלאָפט, די מאַמע שלאָפט. אויף דער צווייטער זייט, אין ביידעל ביי׳ם וואַטענמאַכער, שלאָפט מען אויך. איך איינער שטעה אין העמד אין מיטען סאָד און שריי:

— טאַטע! מאַמע! ר׳ זעליג זלמן! טריינע! — אַזוי דאָט ר׳ זעליג־זלמנ׳ס ווייב געהייסען — גאָלדעלע!

— שייגעץ איינער, — וועקט מיך איין מאָל דער רבי איבער, און נישט זעהר לייטזעליג, — וואָס פאַר אַ גאָלדעלע?—

געה זאָג אַ רבי׳ן, אַז גאָלדעלע איז אַ מיידעל, ר׳ זעליג זלמן וואַטעמאַכערס און זיין ווייב טריינים איינציג טעכטע־ריל, — אַ מיידעל עטוואָס יונגער פון מיר, מיט וועלכער איך שפיעל מיך אפילו אין זאָמד, צוליעב וועלכער איך מאַך אַמאָל אַ פייפעריל און שפיעל צווישען טאָג און נאַכט צווישען די ביימלעך אין סאָד״...

דרעה איך מיך, שוויינגענדיג, איבער אויף דער צוויי־טער זייט, שלאָף איין און חלום ווייטער...

. . . .

איינמאָל, אָנהייב זומער, האָט דער רבי מודיע געווען, אַז ער האָט שטאַרק קאָפּ־וועהטאָג און צולאָזט דאָס חדר מיט אַ האַלבע שעה פריהער. איך האָב שיער נישט אויסגעשריע־גען פאַר פרייד! חברים ווילען מיך פערהאַלטען, שפיעלען אין „ציעג־און־וואָלף״, האַנדלען קנעפּליך מיט שטאָלפּעדערן. איך הער נישט. איך ענטלויף פייל פון בויגען. מעשה־סאַ־דאָווניק, וואַרף איך באַלד אונטער דער שטאָדט די שטיוועל אַראָב, פערבינד זיי און וואַרף איבער די אַקסעל. דורכלוי־פען דריי ווערסט איז נישט קיין סך, שוויץ איך אין לויף. כ׳קום אין סאָד אַריין, וואַרף די שטיוועל אַוועק ביי דער פורטקע, לויף דורך די ביימען אין מיט סאָד אַריין, גע־וואָלט מיט אַ מאָל אַרומנעמען ווערען מיט סאָד. —

אין סאָד איז שטיל. אַלע דרימלען אודאי אין די

בײדליך. אין סאָד איז נאָך קײן אַרבײט נישט דאָ, און אויס־שלאָפֿען מוז מען זיך אויף שפּעטער. עס גײען גאַנצע חדשים צום וואַכן: אַרום דערפֿער מיט שקצים — גרױסע בעלנים אויף אויבס...

איך שטעל מיך אָפּ, קוק מיך אום...

בענקנערק איך, עפּיס ריהרט זיך אונטער אַ צו־בליהט באַרען־בײמעל. איך קום עטוואָס נעהנטער — גאָלדעלע. עפּיס גראָבט זי אין דער ערד, שטעקט אַרײן ריטלעך, און איז אַזױ פֿערנומען, אַז זי הערט נישט מײנע באָרװיסע טריט... שלײך איך מיך שטיל נאָך נעהנטער און פֿון אַ זײט צום בײ־מעל צו, נעהם אָן דעם יונגען דינע שטאַם און טרײסעל. דער באַרען־בױם רעגענט מיט שנײעליך איבער גאָלדעלע׳ס קעפּעלע...

גאָלדעלע האָט זי נעהײסען און — גאָלדענע האָהר גע־האַט, און עפּיס אַזוינע שטיל־לאַכעדיגע אײגעלעך און טאָ־פּעלטע חן־גריבלעך אין די בעקלעך. הערט זי אויף צו גראָ־בען אין דער ערד, לאָזט אויף זיך רעגנען די װײסע בליט־העון איבערן קאָפּ, אין שוים אַרײן, און ערשט אין אַ גוטער מינוט אַרום, הײבט זי די אויגען אויף און זאָגט, אַ ביסעל נערװיטעלט.

— אַ שאָד, ראובן־בנימין, מאַכסט אַ היזק!

איך לאָז אָפּ דאָס בײמעל און פֿרעג, וואָס זי טהוט.

גאָלדעלע פֿערצעהלט:

זי מאַכט זיך אַ בעזונדער גערטיל, און װײזט מיר די טרײנגעשטעקטע ריטלעך.

— וואָס וועט וואַקסען אין דײן גערטיל, גאָלדעלע?

וואַקסען, וויל זי, זאָלען ערשטענס בלומען. רױטע רױזען, ליליען װײסע און נאָך, און נאָך...

— און פּירות נישט?

פּירות אויך! נאָר נישט אַזוינע פּירות... פֿערגאַמו־

טען מעגען זײַן... אָבער דער עיקר: ציטרינגען, אתרו-גים... ל-ו-ל-בים...

ציהט זי מיט'ן דינעם קול'כעל און פערחלומ'טע אײגלעך.

און כּדי די שקצים פון די דערפער זאָלען נישט בע-פאַלען איהר גערטיל און אָבשאָקלען די פּירות, מאַכט זי אַרום גערטיל אַ פעסטונג — אין אונזער שטאָדט איז אַ פעס-טונג געווען. איך זעץ זיך צו. מיר געפעלט די המצאה, און מיר אַרבּייטען צוזאַמען.

עס פאַלט צו דער אָווענד.

ווערט אַ געדופערײַ פון איין זייט:

— גאָלדעלע! וואו ביזטו, גאָלדעלע?

און פון דער צווייטער זייט:

— ראובן בּנימין! ראובן בּנימין! און אונרוהיג פער-וואונדערט: נאָך פון חדר נישט געקומען?

דער מאַמעס קול!

אין בּיידע זייטען פאַר די בּיידלעך בּרענט שוין אַ פייער, בּיי'ם פייער שטעהען טעפּ, וויעצערע קאָכט מען. מען רופט גאָלדעלען, מען רופט מיך, מיר הערען אַזוי ווי אין אַ חלום, אין דער אַרבּייט פערטהון, און ענטפערען נישט.

דרייַ וואַלען וועט מען מאַכען אַרום, אַזוי ווי אונזער פעסטונג איז אין שטאָדט. צווישען די וואַלען וועט מען אָנ-גיסען וואַסער.

— ווייסטו וואָס, גאָלדעלע?

— וואָס?

— זעלנער וועלען שטעהן אויף די וואַלען!

זי פרעגט:

— זעלנער, פון וואָס?

איך קלער נישט לאַנג און ענטפער:

— פון דינע שטעקעלעך. איך וועל אויסשניצען; ווייסט דאָך, אַ מעסעריל האָב איך!

זי ווייסט.

און איך דערמאָהן מיך, אַז איך האָב מיין איינענס עטלי־כע פאַרצעלייענע שערבלעך.

— „װעט דאָס זיין אָפּיצערען!"

זי הייבט דאָס קעפּיל אויף, פער'חדוש'ט:

— פון וואַנען האָסטו פאַרצעלייענע שערבלעך?!

— כ'האָב שוין — ריהם איך מיך. — געקויפט פאַר קנעפּלעך! אויסגעטוישט! זעהסט? און איך ווייז איהר, וויפיעל קנעפּלעך עס פעהלען ביי מיר.

— און איך האָב, זאָגט זי, געפונען אין שטאָדט אַ לענגעליג גלעזעל — כ'בין געווען קויפען זאַלץ — אַ לענגעליג רויט גלעזעל. עס לייכט דורך אַזוי שען!

— וועט זיין, זאָג איך, אַ גענעראַל!

— אַ גענעראַל! איז גאָלדעלע מסכים

און מען אַרבייט ווייטער.

— גזלן, שרייט טריינע צום מאַן, — לויף דורך דעם סאָד. אפשר אונטער אַ בוימעל איינגעשלאָפען.

און מיין מאַמע פון דער צווייטער זייט סאָד לאָזט זיך הערען, איין אָנגעשראָקענע:

— רוצח, בעריל! (מיין טאַטען'ס נאָמען) לויף אין שטאָדט אריין! וועה מיר, געמוזט עפּעס געשעהן... אפשר די ווערמלעך זיך אָנגערופען!

מען מוז איבערהאַקען! מיר קריכען אַרויס פון אונטער באַרען־בוימעל און צעלויפען זיך, יעדעס צו זיין ביידעל.

— — — — — — — — — — — —

די זאַך האָט אויסגעזעהען ביי טאַטע־מאַמע נישט גלאַטיג... אַזוי שפּעט, איינגאַנצען איינגעשמירט אין ערד, אין גראָז. נאָר — אַבי ר'איז דאָ! און די קאַרטאָפעל זענען פאַרטיג... נאָכ'ן עסען ווערט מען שלעפעריג.

בשלום אַריבער. און ביי דער פעסטונג אַרבייט מען יעדען אווענד! טיילמאָל שלייכט מען זיך אַוועק נאָך דער וויעטשערע נאָך אַמאָל, און מען אַרבייט ווייטער.

די שותפים — ביידע פאַר־פעלקער — שפּאַצירען אַרום

איבער'ן סאָד, בעקוקען דאָס גערעטעניש, בעשטימען, וועלכע ביימלעך מען וועט דאַרפען אונטערשפּאַרען; מען רעכענט אויס, וויפיעל עס וועט זיין אויבס, און אויב עס וועט זיין אַ מקח — וויפיעל עס וועט בלייבען. מען פערגעסט אָן אונז אַ ביסעל... און עס אַרבייט זיך געשמאַק. די פעסטונג וואַקסט פון טאָג צו טאָג. פאַר מיר, ווענינגסטענס, איז די פעסטונג דער עקר! גאָלדעלע וויל דאָס גערטיל איך נישט פערלאָזען. וואו זי געפינט אַ שען פריש ריטעל, זעצט זי אַריין; מיט יעדען טאָג נעהמט זי דאָך די פעסטונג אַלץ מעהר און מעהר. מאָרגען, אַז גאָלדעלע וועט אַרויסגעהן מיט דער בלעכערנער קאַן בעגיסען די מעהרען מיט די רעטעכלעך, וועט זי אָנגיסען וואַסער. אַז איך וועל קומען פון חדר, וועלען שוין צווישען די דריי וואַלען פליסען צוויי טייכער!

— אָבער וואָס וועלען די זעלנער עסען? — פאַלט מיר פלוצלינג איין צו פרעגען.

— ברויט! — ענטפערט גאָלדעלע. — פאַרהאַן אין יענער זייט גאָרטען ליים, וועל איך ברענגען קנעטען בולקעס. אַ מולטעריל וועל איך מיר מאַכען פון אַ גרויסען רעטאַך. נאָר — פערזאָרגט זי זיך, — וואו וועט מען באַקען דאָס ברויט?

— מוז מען — זאָג איך — מאַכען אַ בעקעריי, אַ זעלנערישע בעקעריי, אין אַ פעסטונג מוז עס זיין!

גאָלדעלע שפּרינגט אויף, פּאַטשט מיט די הענדטלעך פאַר פרייד.

— שטילער, שטילער! מען וועט דערהערען!... און איך נעהם מיך באַלד צו דער מלאכה. גאָלדעלע העלפט. באַלד ווערט אויסגעגראָבען אין דער דיק פון אינווענינגסטען וואַל אַ באַק-אויווען. מען דאַרף נאָך אַרויף- און אַרויסציהען אַ קוימען. ערגעץ אין סאָד ליגט אַ שטיק בלעך, גאָלדעלע ווייסט וואו.

זי שפּרינגט אויף, פליהט אויף די באָרוועסע קליינע פיסלעך. איך קוק איהר נאָך און ציטער, זי זאָל זיך נישט

איינשניידען אַ פּיסעל אין אַ שאַרף גלעזעל... נאָר אָט איז זי צוריקגעקומען בשלום...

זי לאַכט:

— זיי שטעהען ביי די בייטען און צעהלען די ריעבען!

גאָלדעלע דערלאַנגט די בלעך. איך נעהם און וויל זי אויסבייגען קיילעכדיג, און שנייד מיר איין אין אַ פינגער.

גאָלדעלע דערשרעקט זיך, שפּרינגט אויף מיט אַ געשריי. איך שפּרינג אויך אויף, חאַפּ איהר אַרום דאָס קעפּיל, פערשטאָפּ איהר דאָס מיילכעל מיט דער געזונטער האַנד:

— מען וועט דערהערען!

און מען האָט דערהערט.

— וואָס שרייסט דו, גאָל—דעלע, גאָל—דע—לע!

איהר מאַמע'ס קול.

— גאָר נישט, גאָר נישט! — ענטפער איך פאַר איהר.

זי איז געלאָפען אין ביידעל אריין נאָך שפּינוועבס, אַ שטיקעל לייוואַנד און אַ פאָדעם ארומצובינדען.

— דו ? ראובן-בנימין ? — הער איך מיין מאַמעס קול.

— וואָס טהוסט דו דאָרט ערגעץ אין סאָד, שיינעץ איינער! — חאַפּט אונטער דער טאַטע.

— גאָר נישט! ענטפער איך, גאָר נישט! ה'געה שוין שלאָפען... און לאָז מיך צו אונזער ביידעל צו, און וואַרף מיך מיט'ן בלוטיג-טריפענדיגען פינגער אויף מיין געלעגער.

— איך שלאָף שוין, טאַטע! שריי איך אַרויס אין סאָד אריין.

— גוט! גוט! ענטפערט די מאַמע, נאָר עפּעס אַזוי ווי לאַכענדיג. אפשר האָט זיך מיר נאָר געדאַכט. דערווייל שלייכט זיך צו מיר אריין גאָלדעלע, פערבינדט מיר ביי'ם בלאַסער לבנה-שיין דעם פינגער — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

צומאָרגענס פיהרען מיך טאַטע-מאַמע אָב אין חדר אריין. דער טאַטע געהט פאָראויס, די מאַמע — פון הינטען,

איך — אין דער מיט. די פּנים׳ער פון טאַטע-מאַמע ווען איך נישט, נאָר איך פערשטעה, אַז זיי זענען „אָנגערוקטע". איך האָב געמוזט עפּיס זינדיגען, מען וועט מיך פאַר׳ן רבי׳ן פערמסר׳ן...

שטאַרק מורא האָב איך נישט. איך בין דאָך פּאָרט אַ בן יחיד. די מאַמע זאָגט: „איינער פון אַלט געבליעבען". —

און די געדאַנקען פערפיהרען מיך באַלד אין אַ ווייט: „ווי גוט! איך — אַ בן יחיד, גאָלדעלע — אַ בת יחידה". פאַר וואָס עס איז גוט, גיב איך מיר קיין חשבון נישט אָב, נאָר אַרויס פון דעם געפיהל קאָן איך עפּיס נישט. „עס איז פּאָרט גוט!"

ענדליך אָנגעקומען.

— רבי, — הייבט אָן דער טאַטע נאָכ׳ן „גוט מאָרגען — גוט יאָהר". מהיום והלאה קומט דער יונג נישט מעהר אין סאָד אַריין.

און פערטייטשענדיג:

— אַ יונגאַטש, שפּיעלט זיך אין זאמד!

— און מיט מיידליך! — גיט צו די מאַמע.

— איי-איי-איי! — שאָקעלט דער רבי מיינער מיט׳ן קאָפּ, ווי איין אומרוה אין דער ברייט.

און די רבי׳צין, וואָס קען נישט אַוועק פון קוימען און שוימט עפּיס אין טאָפּ, זיפצט אָב:

— היינטיגע קינדער! היינטיגע קינדער!

נאָר פון איהר מאַכט זיך קיינער נישט.

— ער וועט שלאָפען ביי׳ן אייך! איז גוזר דער טאַטע.

מיך פרעגט מען קיין עצה נישט. מען רעדט ווייטער. דער טאַטע, די מאַמע, דער מלמד, נאָר איך הער שוין נישט:

שוימענדיג אַזוי ערנסט אין טאָפּ, האָט די רבי׳צין, וואָס לעגט קיינמאָל נישט דעם זאָק פון האַנד אַרויס, אַרויס

געלאָזט פון אונטערן אָרעם די קנויל מיט'ן פּאָדעם ... די קנויל קאָלערט זיך איבער דער פּאָדלאָגע, די קאַץ בעווייזט זיך איבער'ן ראַנד פון אויבען און שטעלט אַרויס אַ פּאָר בליצענדיגע אויגען; זי האָט מורא פאַר די פרעמדע, און קען זיך דאָך נישט איינהאַלטען, און גיט אַ שפּרונג אַראָב, און הייבט זיך אָן שפּיעלען מיט דער קנויל ...

„ווי זיי זעהען דאָס אַלץ נישט", וואונדערט מיך שטאַרק. אָבער אָט חאַפּט מיך דער טאַטע ביי'ם אַקסעל:

— און וואָס וועט זיין פון דיר? אַ בור, אַ שניידער־יונג, ווי איך?

איך האָב מורא צו זאָגען, אַז איך וויל האַלטען אַ סאָד, און מאַכען אַרום סאָד אַ פעסטונג צו פערהיטען פאַר די שקצים.

— געדענקט זשע, רבי, 2 גילדען אַ וואָך פאַר'ן שלאָ־פען! און אַכטונג זאָלט איהר געבען ...

דער רבי שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אין דער לענג.

— נאָר שלאָגען — נעהמט איהם די מאַמע אָן אַ זייט, פון טאַטען אַוועק—חס ושלום! איינער פון אַלט געבליבען!...

אוי, ווי ליעב איך האָב מיין מאַמען!

— — — — — — — — — — — —

שווער איז מיר געווען אויסצוהאַלטען אין חדר אָהן דער פעסטונג. ווער ווייסט, צי זי וועט זי קענען ענויגען אָהן מיר... און עס בענקט זיך אַ ביסעל צום סאָד אַליין, און— צו טאַטע־מאַמע. און וואָס אַמאָל מעהר — צו גאָלדעלען. מאַך איך די אויגען צו — זעה איך זי זיצען אונטער'ן באַרען־בוים, מיט ווייסע בליטען בעשיט...

מען טאָר אָבער נישט וועגען דעם טראַכטען... איידער מען קוקט זיך אום — אלול. איך לערן מיך שופר־בלאָזען, עס געהט אַ גאַנג.

— „וואָלסט דו אַזוי צוגעלעגט די חושים צו דער גמרא!" — מאַכט דער רבי.

— און שופר־בלאָזען — פרעג איך — איז אַ קליינינקייט ?
נישט אַ גרויסע מצוה ?!

— דאָס קען — ענטפערט דער רבי — אַ שניידערוק אויך!

— וואָס רעדסטו, מיכל — מישט זיך אַריין די רבי'צין,

— אַ מענש, — בורטשעט זי בײ'ם קוימען — פערגעסט, וואו ער האַלט אויף דער וועלט...

— מיין טאַטע, — רוף איך אויס, בעלייריגט, — איז דער עיקר אַ סאַראָוונִיק...

דער רבי וויל זיך פערענטפערן, פערערדענדיג:

— נישט דאָס בלאָזען איז דער עיקר; דער עיקר איז די כונה פון שופר־בלאָזען!

שלאָגען שלאָגט מען מיך נישט. מיט מיין מאַמען מאַכט מען קיין קונצען נישט. זי וואַרפט שקצים אַריבער איבער'ן פלויט, און מאַכט זיך אַ סכסוך מיט אַ סוחר פון אויבס, האַפּט זי אַזאַ יודען אָן בײ דער באָרד און שלעפּט פון סאָד אין שטאָדט אַריין צום רב... דריטהאַלבען וויאָרסט!

— — — — — — — — — — — —

אויף ראש־השנה האָט מען געדונגען גוי'שע שומרים צום סאָד און אַלע זענען געקומען אין שטאָדט אַריין. מיין טאַטע־מאַמע — צו זיך, נישט וויט פון מיין מלמד, און דער שותף מיט'ן וויב און מיט גאָלדרעלען — אויך צו זיך, נאָר, וואו זיי וואוינען, ווייס איך נישט. פרעגען לאָזט זיך נישט.

דעם ערשטען טאָג ראש־השנה, אין דער שטילקייט פון „למנצח", איך שטעה בײ'ם פענסטער, קוק אַרויס און פער־בלאָזע מיך פריהער אין דער וויטקייט... אונטערן הימעל זענען אַזוינע מאָדנע חברות מיט פייגעלעך געפלויגען, — אַז זיי זענען אַוועק, ווארף איך אַ בליק איבערן שוהל־הויף, — גאָלדרעלע! געקומען הערען שופר־בלאָזען! איינגעהילט אין אַ ווייס טיכעל, עפּיס אַזוי פרום צנועה'דיג איינגעביינגען... שטעהט צו מיר מיט אַ זייט. זעהט מיך נישט. קוקט נישט. דער חזן לאָזט אַרויס:

— למנצח!

דאָס בית־המדרש צורודערט זיך. די פּאַליע האַפּט מיט מיין נשמה און טראָגט זי אַוועק, אַוועק...

— — — — — — — — — — — —

מוצאי־יום־כּפּור געהען מיר, מיין טאַטע־מאַמע און איך, צוריק אין סאָד אַריין. איך וויל פרעגען, וואו גאָלדעלע און איהר טאַטע־מאַמע זענען, און קען נישט! דעם וואַטענמאַכער ביי קרוש לבנה האָב איך געזעהען, געוואונשען איהם אַ גמר חתימה טובה... מען דאַרף טריינען אויך ווינשען, גאָלדעלען אויך. פרעגען קען איך פאָרט נישט, די ווערטער בלייבען אין האַלז. און אומרוהיג בין איך: צי האָט נישט גאָלדעלען דער תענית געשאַדט? איז זי, חס ושלום, נישט קראַנק געוואָרען און אין שטאָדט געבליבען? דאָס גלעזעל וואַרימס מיט'ן פערבייסעלטס בעקומען מיר נישט. עס קריכט נישט אין האַלז אַריין. באַלד אָבער נעהמט די מאַמע דעם טאָפּ מיט די כפּרות אין דער יויך.

— אַ שאָד — זאָגט זי — האָלץ! און זי געהט וואַרימען צו טריינען. דאָרט איז שוין אַ גרויס פייער געמאַכט. הייסט עס, יענע זענען שוין פריהער געקומען.

— געלויבט איז גאָט! — רייסט זיך מיר פון לייבט געוואָרענעם האַרץ אַרויס.

— וואָס?

פרעגט דער טאַטע. די מאַמע שטעלט זיך אָב.

— גאָרנישט! זאָג איך ראַש — גאָרנישט! געלויבט איז גאָט, אַלע זענען בשלום איבערגעקומען דעם תענית... גאָט האָט מוחל געווען די זינד...

איך פּלאַפּעל, די מאַמע קעהרט זיך עפּעס צו־פלונ־לינג אָב און געהט אַרויס. איך פיהל, אַז אַרויסגעהענדיג, שמייכעלט זי.

און דער טאַטע פרעגט:

— און וואָס דאַרף מען טהון אַצינד?

— איך ווייס!

- איך נעהם און צינד אָן אַ לאַמטער, דער טאַטע נעהמט אַ שייטעל האָלץ און אַ האַק. מען געהט אַריינשלאָגען אַ פלאָקען צו דער סוכה.

— געה, רוף דעם שותּף!

מען דאַרף אָבער נישט רופען. פון ביידעל קעגענאיבער לאָזט זיך שוין אין גאָרטען אַריין דער וואַטענמאַכער. דעם לאַמטערן הינטער איהם טראָגט גאָלדעלע. — די בשותּפות'דיגע סוכה וועט שטעהן אין מיטען גאָרטען...

— איך — אַ פלאָקען און דו — אַ פלאָקען! -- זאָגט דער טאַטע.

— איך אויף דער זייט. — ענטפערט דער וואַטענמאַכער, און שטעלט זיך אויף איין אָרט. דער טאַטע שטעלט זיך קעגענאיבער.

זיי בייגען זיך איין, איך און גאָלדעלע קומען זיך צוזאַמען און בייגען זיך אין דערמיט איבער ביידע, און לייכטען.

ווייל דאָס מזל און אונזערע קעפּלעך טרעפען זיך, ריהרען זיך אָן; ציטערן מיר ביידע. די לאַמטערן אין די הענד וואַרפען זיך...

די העק קלאַפּען און איך רוים איהר איין:

— אַ גמר חתימה טובה, גאָלדעלע!

— גם אתּם! — ענטפערט זי שטיל.

— — — — — — — — — — — —

די מאַמעס האָבען יום-טוב געמאַכט, די טאַטעס — די כּיבּה. זי אויסגעציערט האָב איך מיט גאָלדעלעס הילף. אייסציערען אַ סוכּה איז דאָך אַ מצוה! לאָזט מען. דאָס איז נישט „שפּיעלען"!

האָט גאָלדעלע ערגעץ צוזאַמענגעקליבען האַלבע אייערשאָלען און אויסגעהאָנגען אַרום די ווענד; האָב איך אויסגעשניטען פון רויט פּאַפּיער פייגעלעך; און אין יעדער האַלבער אייער-שאָל אַ רויט פייגעלע אַריינגעזעצט; מיט'ן פּיסקעלע

אַרויס, אין דער מיט סוכּה אַריין. ממש לעבּעדיקע פייגעלעך, גאָלדעלע שעפּט נחת, פּאַטשט אין די הענדטלעך אַריין:

— וועסט זעהען, זיי וועלען זינגען! זיי מוזען זינגען...

דערנאָך האָבּ איך געמאַכט אַ לאַמטער פון אַ גרויסער, אויסגעהוילטער דיניע. אויסגעשניטען אין דער שאָל שענע געכּתיב'עטע אותיות: בּסוכּות תּשבו —

„דאָס איז טייטש, -- האָבּ איך גאָלדעלען ערקלערט — גאָט האָט געזאָגט צום פאָלק ישראל, און געהייסען, ער זאָל זיצען אַכט טאָג אין סוכּה.

און האָבּ אַריינגעשטעלט אין דער דיניע אַריין אַ ליכט. פאַרנאַכט איז שוין געווען, וועט מען פריווען! גאָלדעלע לויפט און בּרענגט זאַפּאַלקעס, זי קומט צוריק צוהיצט; די אייגעלעך בּליצען. איך צינד אָן, נאָר די הענד ציטערן מיר עפּיס; קוים אָנגעצונדען. אָט, עס בּרענט. אַ פיין-צנועה'דיגע שיין צושפּרייט זיך אַזוי ווייך איבּער דער סוכּה. דער פּסוק שיינט העלער, ווערט בּולט און בּולט'ער...

— אוי, האָבּ איך ליעבּ סוכּות! -- שרייט אויס גאָלדעלע.

מיר טרעטען עטוואָס אָבּ און בּלייבּען שטעהן אינ'ם וואונדער פערקוקט...

— די פייגעלעך וועלען נאָך זינגען, זינגען! — האַלט זיך גאָלדעלע בּיי איהרם!

הינטער אונז שטעהען שוין טאַטע-מאַמעס.

מיין טאַטענס קול:

— שוין פאַרטיג, בּאָסע-קאָמאַנדע??

זיי בּלייבּען שטיל, פערקוקט און פערוואונדערט פון דער שענקייט, און קוקען זיך דערנאָך איבּער. די מענער שמייכלען עפּיס אונטער די וואָנסען. בּיי די ווייבּער אין די אויגען בּעוויזען זיך פּייערלעך...

נישט ווילענדיג חאַפּ איך אָן גאָלדעלען בּיי דער האַנד.

מען שרייט נישט — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

סופות.

נאָכ'ן עסען · אונטער אַ בוים אין סאַד שלאָפט דער טאַטע מיט'ן וואַטענמאַכער ·

„אונטער די פערגאַמוטען!" ווייסט גאָלדעלע צו זאָגען.

איך קוק זי אָן און שמייכעל:

— און די מאַמעס ביי די בייטען!

— אונטער די פלוימען! — ווייסט זי אַ נעהנטערן בעשייד.

מיר זיצען אין סוכה.

איך מאַך אַמישנע מיט דער האַנד פאַר'ן פנים, גאָלדעלע זאָל זעהען, וואָס פאַר אַ שענע לולב-פינגערלעך איך האָב אויף די פינגער.

— אַליין -- בעריהם איך מיך — געפלאָכטען!

— זאָלסט זעהען, — ענטפערט זי -- ווי איך פלעכט קוילעטשען!

קיין פינגעריל בעט זי נישט.

מיר שווייגען אַ ווײַלע.

די רויטע פינגעלעך זינגען נישט, נאָר ביי מיר עפּעס אין הערצעל זינגט.

— ווייסט, גאָלדעלע, פאַר וואָס מען זיצט אין סוכה?—

און ענטפער אַליין:

— זכר ליציאת-מצרים.

און פערטייטשט איהר,

פרעגט זי נאָך אַ ווײַלע:

— ווייסט, ראובן-בנימין, פאַר וואָס מען עסט ריעבען און מעהרן?

איך ווייס און שעם מיך צו זאָגען...

— און האָניג? -- פרעגט זי ווייטער.

— זאָלסט האָבען — ענטפער איך שטיל -- אַ זיס יאָהר...

— און שמחת-תורה — זאָגט זי — שניירט מען די מעהרליך אין פלאַכע רעדעלעך, אַזוי ווי רענדלעך גאָלדענע!

און נאָך אַ ווײַלע — איך:

— ווייסט, גאָלדעלע, ווער עס קומט צו גאַסט אין סוכּה אַריין? ז׳י אבות און די אמהות... און ווייסט, גאָלדעלע, וואָס „שמחת בית השואבה" איז?

זי ווייסט נישט, און איך זאָג איהר.

— אוי, — ענדיג איך מיט אַ זיפץ — איז דאָס אין בית-המקדש אַ שמחה געווען — ווער עס האָט דאָס נישט געזעהען, האָט קיין רעכטע שמחה נישט געזעהען!

— פערצעהל, ראובן-בנימין, פערצעהל, — בעט זי זיך; זי קוקט אויף מיר, רויטעלט זיך, ווענדט אָב דאָס גאָלדענע קעפעל און שפּאַרט עס אָן, אונטערוויילינגס, בּיי מיר אויפ׳ן האַרץ, — צו הערט זי, ווי עס קלאַפּט? איך וויל פרעגען, בּלייב אָהן לשון.

— פערצעהל! — בעט זי נאָך אַמאָל און עפּיס אַזוי שטיל-ציטעריג.

און איך פערצעהל איהר:

— פון נאָך מיטאָג הויבּט זיך אָן די שמחה אין עזרת-נשים (איך פערטייטש איהר). אַלע יודען פון גאַנץ ארץ-ישראל, אַלע עולי-רגל פרעהען זיך. די עלטסטע, די ראשי ישיבות, די זקנים פון סנהדרין, — אַלע שבעים לשון האָבּען זיי געקאָנט, כּישוף אויך! — אַלע פרעהען זיך. אַלע האַלטען שטורקאַצען אין די הענד, אַזוינע בּרענענדיגע פלאַקערען, און טאַנצען... די לויים האַלטען אַלערליי כּלי-זמר, וואָס זענען אויסגערעכענט אין תהלים, און זינגען גאַנצע קאַפּיטלעך תהלים... און דער עילם אַרום טאַנצט... אַ ראָד אין אַ ראָד... אַזוי רעדער אָהן אַ שעור...

ר׳ שמעון בן גמליאל — אַ גרויסער תּנא געווען — גאָר אַ גרויסער! האָט געהאַלטען אַכּט שטורקאַצען, צו פיער אין יעדער האַנד. און טאַנצענדיג, האָט ער די פלאַקער, איינעם נאָכ׳ן צווייטען, אין דער לופט געשליידערט, פון דער לופט געהאַפּט... און אַזוי קונציג, אַז קיין איינציגער פלאַקער איז אויף דער ערד נישט געפאַלען, קיין איינציגער האָט זיך אין

דער לופט נישט פערלאָשען! און אַזוי אַ גאַנצע נאַכט גע־
טאַנצט. קיינער נישט געשלאָפען. ווערט מען גאָר מיעד,
שפּאַרט איינער אָן זיין קאָפּ אָן צווייטענס אַקסעל און דרימעלט
אַ ווײַלע; כאַפּט זיך אויף און טאַנצט ווײַטער... און אַזוי ביז
אין דערפריה, ביז די צוויי כהנים, די היטער ביי׳ם טויער
פון דער עזרה, האָבען אַ בלאָז געטהון שופר — אַ צייכען, מען
זאָל זיך צוגעהן. דעמאָלט ערשט איז מען זיך צוגאַנגען...

— — — — — — — — — — — —

ווען איך האָב אָנגעהויבען דערצעהלען האָט זיך גאָל־
דעלע׳ס קאָפּ אַראָבגעגליטשט ביז צו מיין שויס. די אייגעלעך
קוקען אַרויף, צו מיר, צו מיינע ליפּען... און ווערען וואָס
אַמאָל גרעסער און גרעסער... וואָס לענגער איך פערצעהל,
זעה איך, ווערען זיי פערחלומ׳טער, שמעלער און שמעלער. די
לאַנגע ברעמען לאָזען זיך פאַמעליך, פאַמעליך אַראָב. איך
פערצעהל דעריבער אַלץ שטילער און שטילער. זי עטעמט
פאַר דאָס אַלץ העכער און העכער. איך זאַפּ איהר אָטעם
איין. די פרישסטע עפּעל שמעקען נישט אַזוי...

אָט, זענען די אייגעלעך שוין איינגאַנצען געשלאָסען...

און עס פאַלט מיר איין, אַראָבצונעהמען אַ פינגעריל
פון מיין פינגער און אַרויפצוזעצען אויף איהר׳ס אַ פינגער פון
הענטעל, וואָס זי האַלט אונטערן קעפּעל...

און איך טהו עס.

זי הערט, צי ניין?

איך זעץ אַרויף, און מיינע ליפּען, גאָר אָהן מיין
וויסען, רוימען שטיל, שטיל גאָלדעלען צום אויער:

— הרי את...

איך ענדיג נישט, גאָלדעלע שפּרינגט אויף. אין די
ברייט־געעפענטע אויגען: שרעק, צאָרן, אָבער אויך ליעב־
שאַפט, און אַלץ ווערט צוזאַמענגעגאָסען אין אַ געשריי:

— וואָס האָסטו געטהון?

— נישט־קשה — דערהער איך באַלד מיין מאַמעס קול

אין סוכה־טהיר, — חול־המועד, אם ירצה השם, וועט זיין תנאים!

ווייזט זיך אוים, אז די אלטע זענען שוין לאנג אויפ־געשטאנען; אונז וולענדיג, צו דער סוכה געקומען, אפגע־שטעלט זיך, אונטערגעהערט. —

— — — — — — — — — — — —

חול־המועד זענען תנאים געווען.

שמחת־תורה איז גאלרעלע צוגעקומען קושען דאס ספר, וואס איך האב געטראגען ביי דער הקפה.

צוויי פעהנער האט זי געטראגען, אין יעדער האנד א פאהן; זעלטען געזעהענע פעהנער. וואו זי האט זיי בעקו־מען, ווייס איך נישט: „דגל מחנה ראובן!” און „דגל מחנה בנימין!” —

צוריקגעקומען.

דעמאָלט האָט נאָר אָנגעהויבן צו יעהרען בײַ אונז, און געיעהרט האָבן מיר אויף דער לאַנגער גאַס אין אַ קנײַפּע, אין אַ בעזונדער צימער בײַ'ן אַ קיילעכדיגען שטאָס־טיש. מיר האָבן פֿיער געטרונקען, בײם קעלנער קרעדיט געהאַט און גערעדט וועגען קינסט, וועגען אויפֿלעבונג פֿון דער קונסט א. ד. ג.

איין שטוהל איז אַ געווויסע צייט געשטאַנען לעער. אַ יונגער דיכטער האָט געפֿעהלט. און יעדען אָווענד האָט מען איהם אויסגעקוקט: ער מוז קומען. צושטעלענדיג דאָס פֿיער, האָט דער קעלנער געפֿרעגט: נאָך נישט דאָ אונזער יונגער העררר דיכטער? און פֿאַר דעם לעערען שטוהל דאָך אַ גלאָז געשטעלט. ער האָט אויך געוואוסט, אַז דער יונגער דיכטער מוז קומען.

און ווירקליך אײנמאָל, שוין צימליך שפּעט — ער איז געקומען!

אַלע זענען אויפֿגעשפּרונגען, אַלע הענד האָבען זיך אויס־געשטרעקט צו זיין הוט, צום מאַנטעל און אַלע מיילער האָ־בען געפֿרעגט:

— אַ סקיצע?

— עפּיס בעשאַפֿען?

— א בינטעל ליעדער ?

— א פּאָעמא ?

— א ראָמאַן ?

מען איז זיכער געווען, אז איהם האָט איין איין „ארבייט״ פערהאלטען.

ער אָבער ענטפערט :

— א שטיק לעבען איבערגעלעבט !

עס ווערט נאָך אינטערעסאנטער . מען קוקט איהם אין געזיכט אריין :

— ווי געענדערט . . .

— מאָדנע אויגען בעקומען . . .

— א נייער שרומפּ אין שטערן .

— בלאס —

— א מאָדנע גרימאַסע ארום די ליפּען . . .

— עפּיס ווארפט זיך א זילבער-פאָדעם אין די האָהר...

עמיץ אָבער פרעגט :

— מיט וועמען ?

מען בויגט זיך צו'ן איהם איבער

— א ברונעטע ? א בלאָנדינע ?

און דער נאָהנטסטער :

— איך קען זי נישט ?

— חברים — הויבט ער די ברעמען אויף — נאָך וואָס פרעגען ? איהר האָט מיך נישט איינמאָל מיט איהר צוזאמען בעגעגענט ; מיך געגריסט, זי אפילו נישט בעמערקט . . . איהר האָט צו איהר געשטאלט קיין שליסעל נישט געהאט — פאר איך גאָר נישט געווען, פאר מיר—אלץ . .

ער בויגט זיך איבער דעם אָנלעהן :

— צו אָרים, ברידער, איז די מענשליכע שפּראַך ; עס האָט דערפאַר קיין נאָמען נישט . שטארקער פאר ליעבע, צערט-ליכער פאַר פריינדשאַפט —

„עס, א יום-טוב געווען !״ . . .

„נישט קיין תמוז-זון , פון שייד אַרויסגענומען , און נישט — צווישען צוויי רייהען שטילע ציפּרעסען איז עס, דאָס טייכעל, געפלאָסען,—אין דער הויך קושען זיך די קרוינען מיט די גרין-פערטרוימטע בּלעטער, אונטער אַ ליעב-אַראָבּגעלאָזטען הימעל ; אונטען — אַ גאַלעריע פון ליכט אַרקאַדען , אויף בּלומען , אויף בּשמים-פעלדער אַרויס...

איך האָבּ נאָר געבּרויכט איהר האַנד צו נעהמען , די אויגען צו שליסען — — — —

— און ?

— זי איז אַוועק...

מען פרעגט :

— צו טאַטע-מאַמע ?

— צום מאַן ?

— צו קינדער ?

— אַלץ איינס ! אַוועק האָט זי געמוזט . . .

און צוריק וויזיאָנער :

„איך האָבּ זי נישט פערהאַלטען״...

— עס איז אָווענד געווען . אין דרויסען געהט אונטער די זון און איהרע אָבּגלאַנצען שפּיעלען אַרום די ווענד . זי געהט, זיי — נאָך... זיי רייסען זיך אָבּ פון די ווענד און ציהען זיך צו איהר אין פערשווינדען, און מיר ווערט גרוי, גרוי...איך האָבּ די אויגען געשלאָסען...

איך זיץ און איך פיהל , אַז נאָך עמיץ געהט איהר נאָך— מיין נשמה יתרה... גוט...

— געה—טראַכט איך — מיט איהר ! בּיי מיר וועט שוין קיין שבּת און קיין יום-טוב נישט זיין —

ער בּלייבּט שטיל . עמיץ איז אויפגעשפּרונגען מיט אַ פּיל גלאָז אין דער האַנד :

— לעבּען זאָלען אונזערע שבּתים און ימים טובים !

— צווישען צוויי רייהען שטילע ציפרעסען איז עס, דאָס טייכעל, נעפלאָסען,—אין דער הויך קושען זיך די קרוינען מיט די גרין־פערטרוימטע בלעטער, אונטער אַ ליעבּ־אַראָבּגעלאָזטען הימעל; אונטען — אַ גאַלעריע פון ליכט אַרקאַרען, אויף בלו־מען, אויף בשמים־פעלדער אַרוים...

איך האָבּ נאָר געבּרויכט איהר האַנד צו נעהמען, די אויגען צו שליסען — — —

— און?

— זי איז אַוועק...

מען פרעגט:

— צו טאַטע־מאַמע?

— צום מאַן?

— צו קינדער?

— אַלץ איינס! אַוועק האָט זי געמוזט..

און צוריק וויזיאָנער:

„איך האָבּ זי נישט פערהאַלטען”...

— עס איז אָוועגד געווען. אין דרויסען געהט אונטער די זון און איהרע אָבּגלאַנצען שפּיעלען אַרום די ווענד. זי געהט, [illegible] — [illegible]... זיי רייסען זיך אָבּ פון די ווענד און ציהען זיך צו [illegible] פערשווינדען, און מיר ווערט גרוי, גרוי...איך האָבּ די אויגען געשלאָסען...

איך זיץ און איך פיהל, אַז נאָך עמיץ געהט איהר נאָך— מיין נשמה יתרה... גוט...

— געה—טראַכט איך — מיט איהר! ביי מיר וועט שוין קיין שבת און קיין יום־טוב נישט זיין —

ער ג׳ יבט שטיל. עמיץ איז אויפגעשפרונגען מיט אַ פיל נלאָז אין דער האַנד:

— לעבּען זאָלען אונזערע שבּתים און ימים טובים!

און אַריינגעפֿאַרענדיג דעם דילטער דאָס גלאָז אין דער האַנד אַריין:

— מאַך הבדלה, ברודער!

— — — — — — — — — — — —

דער קעלנער האָט אָנגעהויבן לעשען. —

איין אומבּאַקאַנטע.

אין אַ קליינער מענער-געזעלשאַפט האָט מען וועגען פרויען און זייער איינפלוס אויפ'ן מענער-לעבען גערעדט.

— אויף מיר — האָט זיך אָבגערופען אַ יונגער אַרצט — האָט אַ גרויסען איינפלוס געהאַט נור איין פרוי און דערצו — איין אונבּעקאַנטע.

געבעטען, האָט ער די קליינע געשיכטע פערצעהלט.

אַלס יונגער סטודענט איז ער אַמאָל פערבעטען געווארען אויף אַ טאַנץ-אָווענד אויף אַ זומער-וואוינונג. דער אָווענד האָט זיך פערצויגען ביז פאַר-טאָג. עס איז אַ משוגע'נע, לוסטיגע נאַכט געוועזן. די טאַנץ-און פלירט-אַטמאָספערע האָט איהם בּערוישט, און אַלס יונגער מענש, אָהן פאָראורטיילען, האָט ער פון לוסטיגען בּעלער אין איין אָטעם געטרונקען: נישט איין טענצערין, מעהר אַלס מען האָט געבּרויכט, צוגע-דריקט צו די פערזילבּערטע מונדיר-קנעפּ, נישט איינער, מיט קוים אויסגעשפּראָצטע וואָנסען-שפּיצען די פלאַמענדיגע בּעקליך געשטרייפט. די, וואָס ער האָט אָבּגעפיהרט אַהיים, קעגען דער אויפגעהענדיגער זון געקושט, און צו איהר אונטערגאַנג אַ ראַנדעוואו בּעשטעלט. אַ פרעהליכער ווירוואַר אין קאָפּ, אַ קאַפּעלע לוסטיגע זומער-פייגעלעך אין יונגען האַרץ — און די פרישע זון טרענקט מיט צופלאָסען גאָלד די שמעקענדיגע

ליפט אין וואלד, די אויפגעחאַפּטע פויגעל אויף די טהויי־בעפּערלטע בוימער צוויטשערן און ער טאַנצט אונטער זיין פּרעהליכ'ן וועג.

פלוצלונג איז ער שטעהן געבליבען.

אין אַ זומער־וואוינונג האָט זיך אַ טהיר געעפענט. עס איז אַרויס אַ באָרוועסע און קנאַפּ־געקליידטע געשטאַלט, האַלב מיידעל, האַלב קינד, מיט גרויסע גאַזעל־אויגען און אַ באַל צום שפּיעלען אין די לאַנגע דינע הענד... אַ ווייל'ע איז זי שטעהן געבליבען, פערוואונדערט פון שענעם מאָרגען, פערבליפט... און אַז זי האָט איהם, זיך אומקוקענדיג, דערזעהן, האָט זי זיך נישט פערשעמט; נאָר אָנגעשטעלט אויף איהם צוויי ריינע קינדער־אויגען, וואָס האָבען, קוקענדיג איהם גלייך אין געזיכט אַריין, געפרעגט: דיך האָט אויך אויפגעוועקט די זון? ביסט אַ גוטער מענש? — ווילסט מיר נישט טהון קיין שלעכטס? וועסט שפּיעלען מיט מיר אין באַל?...

און ער האָט זיך פלוצלונג פאַר'ן ריינעם קינד טיעף אין טיעפסטען האַרץ פערשעמט און איז ענטלאָפען גלייך צו דער סטאַציע און אָבגעהאַרט דעם צוג אַהיים. —

דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז ער וועט זי נאָך אַמאָל טרעפען, און ער האָט זיך צום לערנען גענומען... ער האָט זיך געלערנט. לערנענדיג, אָנ'עם קינד פערגעסען און זיין דיפּלאָם בעקומען. ער מוז זיך איינריכטען אלס פּראַקטיצירענ־דער ארצט. ער האָט אָנגעהויבען „ביוען" אין הייזער און אין קורצען בעקומען אַ גאַנצען אויסוואַהל פון כלות מיט נדן. אויף צוויי האָט ער זיך ערנסטער אָבגעשטעלט... און עס איז אויך געקומען דער טאָג, ווען ער האָט זיך געלאָזט דרעצידי־רען. ער געהט איבער דער מאַרשאַלקאָווסקאַ אין דער ריכטונג צום זאַקסישען גאָרטען; לענקט אָב רעכטס ביים גרינעם פּלאַץ, טרעט אָב אין אַ בלומען־געשעפט, קויפט אַ בוקעט און געהט

אין גאָרטען אַריין. פּאַסירענדיג דעם גאָרטען, וועט ער בּע־שליסען, וואוהין דעם בּוקעט צו טראָגען: אויפ'ן טעאַטער־פּלאַץ — אַ לוסטיגע בּלאָנדינע מיט געזאַנג און קלאַוויר — אָדער אויף סענאַטאָרען־גאַס — אַ בּלאַסע דעקאַדאַנס מיט פּאָרצעלאַן־מאָלעריי און פּאָטאָגראַפיע... אַ שווערע וואַהל. פּלוצלונג גיט איהם עפּיס, ווי אַ קלאַפּ אין האַרץ. ער הויבּט די אויגען אויף און דערזעהט — זי! שלאַנק, אָנגעשפּאַרט אָן אַ בּוים איז זי געשטאַנען. בּלאַס, ווי נאָך אַ גליקליך איבּערגעקומענער קרענק... פון אונטער די אַראָבּגעלאָזטע בּרעמען שטראַהלט אַרויס און צושפּרייט זיך איבּער'ן בּלאַסען געזיכט דאָס ריינ־סטע, שטילסטע גליק, מיט וועלכען זי האָט אויף איהר קינד געקוקט, אויף איהר קינד אין אַ וויעג — —

און ער האָט זיך פּלוצלונג אין טיעפסטען האַרץ פערשעמט. אַוועקגעוואָרפען דעם בּוקעט און איז צוריק אַהיים — אַרבּייטען...

צום דריטען מאָל האָט ער זי אין שפּיטאָל אויפ'ן טויטען־בּעט געטראָפען.

אין די אונרוהיגע טעג האָט מען זי פון גאַס מיט אַ דורכגעשטאָכענער בּרוסט געבּרענגט... אָהן דאָקומענטען, איין אונבּעקאַנטע, צופעליג געשאָסענע, מיט אָפענע, צושראָקענע גלאַזעל־אויגען, וואָס האָבּען דעם גאַנצען טומעל נישט פערשטאַנען...

א חנוכה־לעמפּל.

עס איז דאָך חנוכה, וועל איך אייך דערצעהלען, ווי אזוי אַ יוד, אַ יורד, לא עליכם, האָט זיך אַמאָל געראַטע־וועט דורך אַ חנוכה־לעמפּעל ...

און מיינט איהר, אַ גאָלדענס? חאָטש אַ זילבערנס? דוקא אַ מעשענס און אַ שברי־כּלי. עפּעס אַיין אַלטע ירושה פון דור־דורות, אויסגעקרומט, אויסגעדרעהט און אַ האַלב רעהריל אָפּגעבראָכען ...

דער יוד איז פריהער געווען אַ בעל־הבית ...

פּלוצלינג איז ער נהעשר געוואָרען.

ווי אזוי? דאָס געהער נישט צו דער זאַך

מען זאָגט, אַ זעלנער האָט געטראָגען אין גאַס אַ שטאַ־בּע אייזען צו פערקויפען. האָט ער געקויפט אונטערן מקח, אַהיימגעפיהרט ... ער גיעט אַ שלייף — גאָלד!

גע'לקח'נט געווען פון דער באַנק!

אָבער אַז אַ יוד ווערט רייך, איז „יש מפּני חדש", קעהרט ער איבער די שטוב. טוישט ער די מלבּושים, ווערט ער אַ דייטש זי — אַ פראַנצומערקע; וואַרפט אַוועק דאָס שיי־טעל. צוויי בּנים געהאַט — פון חדר אַרויס אין גימנאַזיום אַריין! מען הייבּט אָן משנה פּנים צו זיין די שטוב ... אַ ספרים־שאַנק געווען, ווער דאַרף ספרים? געשיקט אין בּית־

המדרש אַריין; אַ מתנה. די שאַנק — איין אַלטע, צעהאַקט, אין קיך אַריין אויף קיהנדלעך געשיקט... די פלונית'טע שטעלט אויף דעם אָרט אַ טרעמאָ. זי האָט זיך מיט אַמאָל ליעב בעקומען, וויל זיך זעהען פון אויבען ביז אַראָב... מען רופט אַריין אַ „האַנדעל“, מען פערקויפט דאָס אַלטע מעביל בחצי חנם און מען קויפט „לודוויג דעם פיערצעהנטען“ — קליין, חנו'דיג, נאָר געבעט; אויסגעקרומטע פיסלעך, אָבער מיט בראָנז. אויף רעדלעך, אַ מחיה. מען האָט זיך מורא צו זעצען.

אַ ביסעל אַלט זילבער געווען: אתרוג-פושקעלעך, בשמים שטעקעלעך, — פערקויפט אויף ברוך, צעשענקט דרשה-געשאַנק פאַר קרובים; געקויפט גלאָז, קרישטאָל... בלומען-טעפּ, וואַזען, כמנהג העולם — מאָדערן!

איז דאָך גלגל-חוזר — אין אַ צייט אַרום הייבט אָן געהן קאַפּויר, מיט דער פוטער אַראָב. די זיהן זענען שוין אין אויסלאַנד, מען האָט זיי נישט צו שיקען... קוים מען פראָלאָנגיערט די וועקסעלעך... פון דער האַנד אַ גמילת-חסד קריעגט מען נישט...

עס ווערט ערגער. מען קוקט זיך אום, נישטאָ עפּיס צו פערזעצען? דער „ליודוויג דער פיערצעהנטער“ איז צופאַלען... גלאָז און קריסטאָל — אויסגעהאַקט, צובראָכען... אַ פּאָר כלים געבליבען — מיט גיפּס צוזאַמענגעקלעפּטע...

לעבט מען אין דחקות...

אַז מען לעבט אין דחקות דערמאָהנט מען זיך אַ ביסעל אָן יודישקייט...

די פלונית'טע באָרגט בייִ'ן אַ שכנה אַ מאָל אַ „צאינה וראינה“ און לייענט. דער פּאַן סאָלאָמאָן, וואָס הייסט שוין צוריק שלמה זלמן, שטעלט זיך אַמאָל דאַווענען אין טלית ותפילין. און אַז עס קומט חנוכה, גלוסט זיך צו בענשען חנוכה-ליכט...

ליכטלעך האָט מען ערגעץ אויסגעקאַשפּערט; מען

ליפט אין קיך אריין נאָך אַ שיטעל האָלץ, נישטאָ! פער־פעהלט אָפילו אַ קיהנדעל!

דערמאָהנט זיך שלמה זלמן, אַז בשעת חדותא האָט ער געכאַפּט איין אַלט חנוכה־לעמפּעל און געוואָרפען אויף איין אויווען.

— שלמה זלמן, בעט זיך די פלונית׳טע, נעהם עס אַראָב...

נעהם מען אויף מסירת נפש, שטעלט מען אַרויף אַ בענקעל אויף אַ טיש, רוקט מען צו צום אויווען, עס טאַנצט, עס סקריפּעט. לודוויג דער פיערצעהנטער קרעכצט, די פלונית׳טע האַלט אונטער — אַראָבגענומען...

פערשטויבט, קוים אָבגעווישט — מען בענשט...

דעם ערשטען, דעם צווייטען טאָג, אַזוי ביז׳ן אַלטען טאָג — נאָר לענגען וועט מען זיך אָהן וויעטשערע, איז אומ־עטיג. זיצט שלמה זלמן ביי איין זייט טיש, די פלונית׳טע — ביי דער צווייטער און מען טראַכט — אַ פּאָל פּאַר הונגער אויסצוגעהען!

קלינגט ווער, שפּרינגען ביידע אויף. עפנעט מען. קומט אריין אַ בעקאַנטער יונגערמאַן, אַ מעקלער פון כל׳ערליי.

וואָס איז?

ער האַלט זיך קוים איין פּאַר לאַכען. קיין וואַרשא איז אַ משוגע׳נער ענגלענדער געקומען. אַ גלאַט־געגאָלטער, אָדער אפשר אַ נקבה אַ פערשטעלטע... קויפט אַלטע שברי־כלים. וואַרט אין הויז.

— זאָל ער אַריינגעהן? מן־הסתם וועט זיך עפּיס גע־פונען... אַזאַ׳ן אַלטער בעל־הבית.

דאָס אַלטע פּאָר פּאָלק קוקט זיך איבער. וואָס האָבען זיי פאַר אַלטע כלים? דער ענגלענדער קומט דערווייל אַ־יין; נישט געקאָנט זיך דערוואַרטען; די טהיר איז אָפען גע־שטאַנען. ער קומט אריין, נעמט אַראָב די כובע, דערזעהט דאָס חנוכה־לעמפּיל, פאַלט צו ווי „צון אַ הייסען פּאָפּלינען״,

כאַפּט עס אין די הענד אַריין, די הענד ציטערן, די אויגן בליצן ...

— געזאָגט משוגע! מאַכט דער מעקלער.

וויפיל? וויפיל? פרעגט דער ענגלענדער אויף אַ צע־בראָכן דייטש.

קורץ און בקצור, מען האָט דאָס הנוכה־לעמפּעל פער־קויפט. פערלאָזט זיך אויפ׳ן משוגע׳נעם ענגלענדער׳ס יושר און גענומען וויפיל ער האָט געגעבן.

ענגלענדער און מעקלער—אָב; דאָס פּאָר פּאָלק בלייבט.

— טאַקי משוגע! מאַכט שלמה־זלמן.

— און אפשר — זאָגט די פלונית׳טע נישט דרייסט — אליהו הנביא? און זכות פון הנוכה־ליכט־בענשען?...

סיי־ווי־סיי: געווען אויף וועטשערע, געווען אויף אָנבײ־סען, געווען אויך מיט וואָס צו געהן אין גאַס אַריין...

און דאָס געלד איז עפּיס מזל׳דיג געווען... דאָס רעדעל הייבט זיך אָן צוריק צו דרעהען. ארויף!...

שלמה־זלמן ווערט צוריק פאַן סאַלאָמאָן...

און אַז עס געהט, געהט מיט אַלעם... בעקומט מען בריעף מיט נחת פון קינדער אין אויסלאַנד. אַליין זיך אויס־געאַרבייט. אײ׳ער אין לאָנדאָן, אַיין אינזשענער! גרוים! התונה געהאַט! פערבעט צו זיך. זאָלען טאַטע־מאַמע קענען די שנור...

פאָהרט מען...

פרעהט מען זיך אָב אַ צייט אין דערהיים, דערנאָך נעהמט מען בעקוקען לאָנדאָן... הייזער, פאַבריקען. דערנאָך טעאַטער, קאָנצערט־הייזער, אויסשטעלונגען.

— פיהרט מען זיי איינמאָל אין אַ קונסט־הויז אַריין — אין אַ מוזעאום...

און שטעלט אַייך פאָר, ווי פערבליפט ראָס אַלטע פּאָר־פאָלק איז געוואָרען, אַז זיי האָבען זיך, אין אַ זאַל, אונטער אַ גלאָז, געטראָפען אויג־אָן־אויג מיט׳ן אַלטען חנוכה־

לעמפּיל... דערקענט די אַלטע, לאַנגע לייבען... די ביים-לעך מיט'ן פויגעל... דאָס אויסגעדרעהטע פיסעל, דאָס האַלב-אָבגעבראָכענע רעהריל.

— נישט משוגע געווען! קלערט, אין ענגלאַנד שוין — מיסטער סאַלאָמאָן...

— און נישט אליהו הנביא! — די מיסטרים.

הויך רעדען, בפרט פרעגען פּאַסט נישט פאַר דער יונגער שנור.

פערטראַכטען זיי זיך...

אפשר וועט איהר אַייך אויך פערטראַכטען?

משופע.

אַז דער אַלטער מנשה האָט געענדיגט זיין חצות מיט אַ צולאָג פון עטליכע קאַפּיטעל תהלים, איז שוין דער בלאַסער זומערדיגער פריה־מאָרגען געלעגען אין פענסטער׳ל פון קעלער־שטוב.

טרויעריג, מיט מיעדע אויגען, קוקט מנשה אויפ׳ן פריש־געבוירענעם טאָג. ער קנאַקט זיך אויס די דאַרע פינ־גער, פערמאַכט דאָס תהלים׳ל, פערלעשט דאָס קליינע נאַפט־לעמפּיל און שטעלט זיך ביי׳ם פענסטער. ער קוקט אַרויף צום שמאָלען פּאַס הימעל, וואָס בלייכט זיך הויך איבער׳ן ענגען געסיל און. אין דער ראַם פון זילבערנע באָרד און פּאות, אויפ׳ן גרינלעך איינגעשרומפּענעם פּנים, בעוויזט זיך אַ בלאַסער שיין פון אַ טרויעריגען שמייכעל.

— אָבגעגעבען — טראַכט ער — דאָס פּקדון! אַ שענעם דאַנק, רבונו של עולם!

— און נויטיג — זיפצט ער — דאַרפסט דו מיך דאָ, רבונו של עולם! ווילסט נאָך אַ חצות, דאַרפסט נאָך אַ קאַ־פּיטל תהלים... האַז עס פעהלט דיר!

ער דרעהט זיך איבער צו דער שטוב און טראַכט אַז, לויט זיין שכל, וואָלט גלייכער געוועזען, אַז אין בעט, וואָס ער פערנעהמט, זאָל שלאָפען זיין אייניקעל רבקה; ·

וואַלגערט זיך, נעביך. אַרום אויף דער פּאָדלאָגע צווישען אַלט־וואַרג, גיט יועלכען חיים, דער זוהן זיינער, האַנדעלט.

אַז לויט זיין יושר, דער יושר פון אַ בשר־ודם, וואָלט בעסער געוועזען, דאָס גלאָז מילך, מיט וועלכען ער לעבט כמעט איבער אַ טאָג, זאָל געניסען שרה, די שנור זיינע, וואָס לויפט גאַנצע טעג אַרום אויפ'ן מאַרק אָהן אַ לעפיל וואַרימס...

יענקעלי'ן, דעם פרישען צולאָג צו דער משפחה, וואָלט אויך דערפון קיין רעה נישט אַרויסגעקומען!

ברויכען ברויך ער וועניג, דער אַלטער; עס וואָלט זיי דאָך גרינגער געווען, ער זאָל גאָר נישט דאַרפען...

חיים איז אָהן אַ מלבוש... חנה, דאָס עלטערע אייניקעל איז אַ קראַנקע... וועניג בלוט... דער דאָקטאָר זאָגט: „בלאַ־דאַטשקע"... הייסט נעהמען אייזען־טראָפּען, טרינקען טראָן... ווייַן אַ ביסעל... מען זאַמעלט פאַר איהר אַ בעזונדער קני־פּעל... חדשים לאַנג זאַמעלט מען און עס איז אַלץ וועניג. און די אָרימע הנה וואַקסט נישט; דער שכל איהרער וואַקסט אויך נישט... אַלץ שטאָקט... זיעבצעהן יאָהר — און פער־שטעהט ווי פון צוועלף!

— וואָס האָסט דו טיך אויף זיי געוואָרפען, רבונו של עולם?

ער הערט זיך איין, ווי שאַרף און אָבגעריסען חיים עטעמט אין שלאָף. ער זעהט ווי שרה'ס ביינינע האַנד, וואָס האָט, קענטיג, ערשט געוויעגט דאָס קינד, הענגט נאָך שלאַ־בעריג אַראָב פון בעט...

ער דערזעהט נאָך, אַז יענקעלע ריהרט זיך אין וויע־געל. „באַלד וועט ער שרייען און די מוטער וועקען!" און מיט איילענדיגע, נאָר קורצע שריט, לויפט ער צו צום איני־קעל און הייבט אָן שאָקלען דאָס וויעגעל.

— און אפשר, — טראַכט ער, זיך אויסדרעהענדיג צום פענסטער, — ווילסט דו, רבונו של עולם, איך זאָל נאָך אָט

אין דעם יענקעלי'ן נחת דערלעבען? איך זאָל מיט'ם נאָך ברכה זאָגען, עברי זאָל איך איהם לערנען... האַ?

ווי א רויטער עפּעל בליהען יענקעלי'ס בעקעליך אין שלאָף. א זיסער שמייכעל בלאָנקעט זיך איהם אַרום די קליינע ליפּליך... זיי ריהרען זיך אויף און אָב... „דער פּרעסער, אין שלאָף וואָלט ער געזייגט!"

ער בעמערקט דערווייל, אז רבקה וואַרפט זיך אויפ'ן געלעגער:

זי ליעגט אויף אַ זאַק־שטרוי, צוגעדעקט ביז דער ברוסט מיט אַ שוואַרץ־געשפּרענקעלט לייליך. וואָס זי האָט צוקאָפּענס, זעהט מען נישט.

דאָס פּיין־גערייטעלטע פּנים, מיט'ן אַלבאַסטער־ווייסען, לאַנג־געטאָקטען האַלז, ריהרט זיך חנ'עוודיג אויף איין אונ־טערלאָג פון צופלאָנטעטע, שרייענדיג־רויטע האָר, וואָס פער־דעקען דאָס גאַנצע צוקאָפּענס, און בעריהרען נאָך די פּאָד־לאָגע מיט עקען, וואָס ציטערן ביי רבקה'ס יעדען אָבעטמען.

— מיינע, עליה השלום, אויס'ן אויג...— טראַכט דער אַלטער — הייס בלוט, הלומות... איהר צו לענגערע יאָהר!

— רבקה! — געהט ער צו און ריהרט זי ביי דער בלויסער האַנד, וואָס האָט זיך בעפרייט פון לייליך.

— וואָס? ווען? — ווערט רבקה אויפגעשראָקען און עפענט ווייט א פּאָר גרויסע בלאָהע אויגען.

— ש... ש... — בערוהיגט ער זי מיט אַ שמייכעל, — איך בין עס... געה אין מיין בעט אַריין...

— און דו, זיידע? — פרעגט זי מיט א ברייטען, געזונר־טען געניץ.

— איך וועל שוין נישט שלאָפען... עס שלאָפט זיך נישט אין מיינע יאָהרען... איך וועל מאַכען טהיי... האָסט דאָך געהערט ביינאַכט? זיי וועלען פריה אויפשטעהן... דער

טאַטע האָט איין עסק אין שטאָדט, די מאַמע דאַרף איינ־קויפען פאַר די פימסענהאָלצ'ן אויף תנאים...

— ועל איך מאַכען טהיי, זיידע.

— ניין, רבקה... דו געה אין מיין בעט אַריין... קאָנסט נאָך לאַנג שלאָפען... דו ווייסט היינט, האָט די מאַמע גע־זאָגט, נישט געהן אין פאַבריק. זי וועט דיך דאַרפען... שלאָף דיך טאַקי אויס...

— אָה! — גענייצט רבקה בּרייטער.

זי האָט זיך שוין אַלץ דערמאַנט. דער פאָטער איז נעכטען אַהיים געקומען מיט אַ פרייד, אַז גאָט האָט איהם בעשערט אַ שפּאָר ביסעל אַלט-וואַרג.

די מאַמע האָט אויך געבּרענגט אַ בּשורה: בּיי די פימסענהאָלצ'ס, וואו זי איז איינגעהערין, וועט שוין ענדליך זיין תנאים, חאָטש די כלה קרימט זיך נאָך; זי וועט האָבּען פּאַר'ס איהריגע און תנאים וועט זיין!...

קיין גרויסע הנאה האָט רבקה נישט דערפון. אויס־שלאָפען טאַקי וועט זי זיך, ארומגעהן אויפ'ן מאַרק מיט דער מוטער איז בּעסער ווי זיצען אין פאַבּריק, נאָר שפּעטער — דאָס נאָכטראָגען די קיישליך מיט אייער און היהנער, בּפרט דאָס חאַפּען אין מיט'ן גאַס איין ענטלאָפענע הוהן, איז נישט פון די גוטע זיעבען זאַכען!

נאָר, אַז מען מוז, מוז מען.

זי נעהמט צוזאַמען אַרום זיך דאָס לייליך און שפּרינגט איבּער צום אַלטען'ס בּעט.

פון שפּרונג האָט דער אַלטער ווייטער הנאה, אויך „זיין אַלטע אויס'ן אויג"...

איידער דער אַלטער האָט פייער געמאַכט, איידער ער האָט צונעשניצט אַ קיהנדיל אויף עטליכע דינגע העלצליך, איסגעלעגט זיי אונטער דער בּלעך, בּעשיט מיט קליינע

שטיקעליך קוילען, (טייער קוילען, טראַכט ער דערביי), בע-
גאָסען מיט נאַפט, אונטערגעצונדען און געשטעלט אויף דער
פייערקע, איין אַלטען, פון ראָסט רויטליך געשפרענקעלטען,
בלעכענעם צייניק, — האָט שוין שרה געהאַלטען יענקעלי'ן ביי
דער ברוסט און געווינשען זיך, זי זאָל שוין דערלעבען צו הע-
רען, ווי יענקעלע וועט מאַכען א ברכה איבער דער מילך...

די בלאַסע חנה האָט זיך אויך אויפגעחאַפט און אויפ-
געזעצט זיך אויפ'ן בעט.

אונטער דער מוטערס פלייצעס שפּיעלט זי זיך מיט'ן
קליינעם ברודער'ל, מאַכט איהם: „קוקו״.

איהר קליין קעפּיל, די בלייכע באַקען מיט די פער'-
חלומטע אויגען אין דער ראַם פון א מאַסע אש-גראָהע, צע-
וואָרפענע האָהר, בעוועגט זיך אַמאָל רעכטס, אַמאָל לינקס.
די בעוועגונגען איהרע זענען דאָך צו לאַנגזאַם, דער שמיי-
כעל אויפ'ן פנים — צו בלאַס און דער בליק אין די אויגען —
צו שטאַר, דער שפּיעל זאָל קענען אָבּרייסען „יענקעלע פרע-
סער״, ווי מען האָט'ן גערופען אין שטוב, באַלד אין דער-
פריה פון דער ברוסט.

ער איז שטאַרק פערטהון. ער קוקט אויף דער שוועס-
טער, נאָר קיין צייט צו איהר האָט ער נישט.

איין הענדטיל האָט ער אונטער דער זייט, אויף וועל-
כער ער ליעגט אויף דער מוטערס שויס, מיט'ן צווייטען
טייגט ער אַוועק די זוים פון דער מוטערס אָפענעם העמד,
עס זאָל איהם נישט פאַלען אין פנים אַריין, און קוקט דער-
ביי אויף דער שוועסטער געלאַסען און רוהיג, — זי וועט
איהם נישט אַנטלויפען...

חיים שטעהט שוין אין טלית און תפילין און דאַ-
ווענט, שפּרייזענדיג אויף און אָב איבער דער שטוב.

אָפּט שטעלט ער זיך אָב, וואַרפט אַיין אויג צו שרה'ן,
קענטיג, ער האָט מיט איהר עפּיס צו רעדען, נאָר ער

ווארפט אַ צווייטען בליק אויפ'ן אַלטען און דאַווענט ווייטער, און שפּרייזט ווייטער איבער דער שטוב.

פאַר'ן אַלטען האָט ער מורא.

„דער אַלטער מיינט, אַז עס זענען נאָך זיינע צייטען, די אַלטע, גוטע צייטען, ווען אַ יור האָט צייט געהאַט צו דאַווענען, צו זאָגען וואָרט ביי וואָרט פון סדור „אורח-חיים"... היינט איז זיעבען סוחרים אויף איין פּאָר אַלטע פלירערן!

ער האָט אַפילו נעלטען פערזאָרגט... די קניה האָט ער בעדונגען פאַר 6 רובל אָהן אַ צעהנעריל, איבערגעלאָזט האָט ער זיעבען גילדען מיט צוועלף גראָשען אַ ד'רויף... ארויס-געהענדיג פון הויז, האָט ער נעגעבען אַ זעקסער דעם סטרוזש, ער זאָל, ביז ער וועט קומען, קיין „האַנדעל" אין הויף אַריין נישט לאָזען.

אונרוהיג איז ער דאָך! ווער ווייסט... איידער ער וועט קריגען אַ שותף!

ער טרינקט שוין טהיי, האַלטענדיג דאָס גלאָז אויף דער פלאַכער האַנד און בלאָזענדיג פאַר יעדען זופ, און ווייסט נאָך נישט וואָס צו טהון.

שווער צו קריגען אַ שותף!

צו וועמען געהט מען? צום וואָכער? ער וועט איהם אָבשינדען די הויט; צום סקלאַדניק — די קעשענע וועט ער איהם אָבשניידען!

און אַז מען קריגט שוין אַ שותף, מוז מען דאָך איהם אוועקגעבען האַלב פערדיענסט, האָטש יענער האָט זיך נישט געדונגען!...

אַמאָל קריגט ער ביי שרה'ן עטליכע גילדען. היינט — ווי! נאָך נעכטען האָט זי איהם געזאָגט, אַז עס וועט פעה-לען צום איינקויפען!

און אפשר וועט זי איהם פאָרט געטרויען פון הנה'ס קניפּעל אויף אַ טאָג...

ער האָט אָבער מורא צו פריוען... ער האט נישט איינ־מאָל געפּרובט און חרטה געהאט!

ער וואַרפט נאָך אַמאָל אַ בליק אויף שרה'ן און עס דאַכט זיך איהם, אַז עס איז אַ שעת־הכּשר!

זי האָט שוין יענקעלי'ן צוריקגעלעגט. שטעהענדיג בּיים וויעגעל, טהוט זי זיך אָן און שמייכעלט אַזוי גוט, אַזוי מחיה־דיג גוט צום קינד, עס וועט אפשר געהן!

— איך האָב בּיינאַכט גערעכענט, שרה, — פּריווט ער זיך, — די קניה איז גאָר אַ גוטע! ד'וועל, בּרוך השם, פּער־דיענען...

— הלואי, רבּונו של עולם, — ענטפערט שרה; — זאָל עס זיין אין יענקעלי'ס זכות! זייט ער איז געבּוירען, מאַכט זיך געשווינדער אַמאָל אַ פערדיענסט!

— איך מיין, — ווענדט חיים אָב מיט אַ חנופה־שמיי־כעל — אַז עס איז אונזער חנה'ס זכות; הערסט דו, שרה, — בּיים קויפען האָב איך מיר אַזוי געטראַכט: בּלי נדר ובלי מסקנא, וועט מען פון פערדיענסט אראָבּנעהמען פאַר חנה'ן חאָטש אַ דריטעל! און, ווי איך טראַכט אַזוי, ווערט די פריצה ווייך, ווי אַ פּוטער, און לאָזט אראָב איין צעהנעריל נאָכ'ן צווייטען!

— איז אוודאי גוט, — שמייכעלט איהם שרה צו. און ווערט — דאַכט זיך איהם — יונגער און פרישער... „אַמאָלי־גע יאָהרען — פליהט איהם דורך אַ געדאַנק — וואָס דען... ווען סאַמע גוטע צייטען...” ער האָט אָבער ווענינ צייט צו'ן אַזאַ קלער...

— הכּלל, איז חנה אַ שותּפ'טע.

— מהיכי־תּיתא! אַזאַ יאָהר אויף מיר!

— יאָ אָבער, — שטאַמעלט ער, — אַז חנה זאָל זיין אַ שותּפ'טע — טאַקי, איך רעכען בּפירוש אויף איהר מזל, — נאָר, אַז אַ שותּפ'טע...

— איז וואָס? — פרעגט שרה מיט אויפגעשטעלטע אויע־

רען און אויגען... זי איז איהם שוין עפּיס חושד; ער פיהרט שוין צו'ן עפּיס... ער וויל שוין עפּיס!

— איז וואָס? —

— מיין איך טאַקי, זי זאָל זיין איין אמת'ע שותּפ'טע... זי זאָל צוריינלעגען אין מסחר אַ חלק געלד.

— וואָס? וואָס זאָגסטו דו? — שרה גלויבט נישט איהרע אייגענע אויערען. און אַז ער ענטפערט נישט, שפּרינגט זי איהם אַקעגען:

— גזלן, רוצח! — דאָס איז אַ טאַטע... דאָס איז אַ מאַן! ער ווייסט, דאָס קינד איז אַזוי קראַנק... אַז איך האָב אַ נדר געטהון נישט צו ספּעקולירען מיט איהר געלד... עס איז דאָך איהר שווער פעראַרבייט געלד! בלוטיג געלד... די קיישליך טראָגט זי מיר נאָך... קריגט אַ מאָל פאַר'ן וועג... איך דערלעג איהר עפּיס...

שרה קען זיך נאָר נישט בערוהיגען...

חיים וויל עפּיס ענטפערן; דער אַלטער לאָזט נישט.

— שווייג שוין בעסער, חיים, שווייג — מאַכט ער — זעהסט דען נישט, אַז שרה'לע האָט רעכט... געה, זוך דיר אַ שותּף... רייס נישט איין די וועלט... לעב און לאָז לעבען.

חיים נעהמט שטילערהייט אין טאָרבע אַריין אַ שטיק ברויט מיט אַ ציבעלע און געהט אַרויס. עס בעלייט איהם דעם אַלטענ'ס שפּרוך:

— האָסט געזעהען ווי פייגעלעך קלויבען בראָקען אויפ'ן הויף? אַ גרויסען בראָקען נעהמען צוויי...

נישט פיעל רוהיגער שלאָפט רבקה אין אַלטענ'ס בעט. אינ'ם יוונגען קאָפּ וואַלגערט זיך אַרום אַ געדאַנק, וואָס לאָזט נישט פעסטער איינשלאָפען... אַ „בענעגעניש" האָט זי געהאַט!

איינמאָל פאַרנאַכט, אַ היים געהענדיג פון פאַבריק, האָט זיך איהר אויפ'ן טרעטואַר אַ יונגער מאַן בעגעגענט.

זי געהט גלייך, מיינט, ער וועט אָפּטרעטען, ער טהוט עס אָבער נישט, און קוקט איהר נאָך גלייך אין פּנים אריין מיט אַ פּאָר גראָהע לוסטיג-לאַכענדיגע אויגען, אַז זי איז רויט געוואָרען. זי האָט זיך גענומען אין אַ זייט און געלאָזט זיך אַהיים מיט געשווינדערע טריט. נעהמענדיג זיך אין אַ זייטען-גאַס, האָט זי זיך דאָך, נישט גערנוויליג, אומגעדרעהט, און דערזעהן, אַז ער שטעהט נאָך; ער שטעהט אויפ'ן זעלבען אָרט און קוקט איהר נאָך מיט'ן אייגענעם שמייכעל, מיט די צוויי שורות ווייסע צייהן.

„זי וועט עס חנה'ן דערצעהלען", טראַכט זי און האָט עס דאָך נישט געטהון, „וואָס וועט זי, די אָרימע, קראַנקע חנה, פערשטעהן?"

עטליכע טאָג שפּעטער איז ער איהר ווייטער אַקעגען געקומען. דאָס האַרץ הייבט איהר אָן געשווינדער צו קלאַפּען, זי שעמט זיך אויפצוהייבען די אויגען; געהט געשווינד פאַרבײַ, נאָר אַזוי אומגעלומפּערט, אַז זי איז שיער נישט געפאַלען אויפ'ן גלאַטען טרעטואַר.

אין גאַנג דאַכט זיך איהר, אַז זי פיהלט, ווי זיין העלער, לוסטיגער שמייכעל גליטשט זיך איהר הינטען אויפ'ן בלויזען האַלז.

און דאָס שרעקט זי; עס דאַכט זיך איהר, אַז אַלע אין גאַס קענען עס זעהן! און ענטלויפט נאָך געשווינדער.

איין מאָל איז ער איהר ווי פון אונטער דער ערד אַרויסגעוואַקסען.

זי האָט אויסגעשריגען: אַח! און ער שטעהט איהר אַ קעגען און פערשטעלט איהר דעם וועג.

— דאַכט זיך, מאַכט ער, — איך האָב דאָס גליק זי צו קענען, פרײַליין!

„פרײַליין" האָט ער געזאָגט!

דאָך ווערט זי בעז· מײדט איהם אונגערולדיג און נאָך האַלב דערשראָקען אויס. און דאָך, מוז זי זיך מודה זיין, אַז

אַ שטימע האָט ער זעהר איין אַנגענעהמע. „אַ גאָלדענע שטי־מע", זאָגט איהר אונטער דאָס הארץ...

פון דעמאָלט אָן טרעפען זיי זיך כמעט יעדען אָבענד, זי רעדט נישט צו'ן איהם, שווייגט, נאָר ענטלויפען ענטלויפט זי שוין נישט...

און ער פיהרט זי יעדען אָבענד אָב פון פאַבריק.

זיי געהען צוזאַמען און שווייגען.

אָפט האַלט זי זיך נישט איין און וואַרפט אויף איהם אַ בליק פון דער זייט...

„די וואָנסאַליך זיינע..."

און דערויף ענטפערט ער מיט נאָך אַ ליכטיגערן שמייכעל...

מאָרגנע אויגען האָט ער... טייל מאָל, דאַכט זיך, פליהען פון זיי גאָלדענע שטראַהלען!

דערווייל איז מען דערפון געוואָהר געוואָרען אין פאַב־ריק; חבר'טאָרען האָבען בעמערקט, און געמאַכט דערפון אַ גערעד.

מען לאַכט פון איהר, מען וויצעלט זיך אויף איהר חשבון.

יונגהייט — נאַרהייט, — זאָגט מען — היינט ענטלויפט זי, מאָרגען וועט זי נאָכיאָגען...

„נישט דערלעבען וועלען זיי עס!" טראַכט רבקה.

— זי וועט אַרויסשטעקען די צונג — ווי אַ שעפס צו זאַלץ... וואו נעהמט מען עס...

רבקה פערבייסט די ליפען און שווייגט.

— און אַ שענער יונג, — זאָגט מען, — אַ גאָלדענער יונג! האָהר, אויגען, אַ נאָז — ווי אָבגעטאָקט. פון וועסטענ־טאַש שלעפּערט זיך נאָך אַ גאָלדענע קייט מיט אפשר צעהן גאָלדענע ברעלאָקען!

רבקה פיהלט זיך אַ ביסעל שטאָלץ.

— אפשר טאָמבאַק? איז איינע מסופק,

— חלילה! — טראַכט רבקה... אַנדערע זאָגען אויך:

— נעה שוין געה ... מען זעהט, — אַ גביריש קינד! וואונדערט מען זיך נאָך מעהר:

— ווילסט נאָך נישט שפּיעלען קיין ליעבע, נאָך צייט! אָבער שלף האָב; רעד אַ גוט וואָרט, נעהם קליינע מתּנות, חאַפּ איין אָנבייסען ... צוקערקעס... בילעטען אין טעאַטער אריין.

עמיק לאָכט העל אויף:

— אודאי! נעהמען ווי אַ בייז פערד ... נאָר גענאַרען זיך לאָזען, נישט! אַ מכּה זיי!

עס לאָזט זיך ענדליך הערען די עלטסטע מיט'ן לאַנ־גען, בייניגען פּנים, פערשפּיצטער גאָמבע און וויטיגע, גרינ־ליכע בליקען.

— טע, טע, טע, — מאַכט זי, — אַ קליינינקייט, וואָס דאָס האָט צו פערנאַרען! חופּה־שטאַנגען וואַרמען, הבדלות שוין גרייט. נדן, — ווי הייסט? אַ שלף! שדכנים רייבען אָב די שוועל, חתנים רייסען די טהירען!

רבקה פערבייסט שאַרפער די ליפּען, בויגט טיעפער דעם ברענענדיגען קאָפּ איבער דער אַרבייט און צוויי הייסע טרעהרען פאַלען איהר אויף די הענד, וואָס זענען בעשעפ־טיגט ביי דער מאַשין.

און דאָס לאָזט זי נישט שלאָפען!

ניין! זי וועט גאָר נישט, גאָר נישט נעהמען.

קיין בילעט אין טעאַטער אַריין, אַודאי נישט!

איינמאָל האָט מען זי פערהאַלטען שפּעט ביי נאַכט אין פאַבריק; נייטהיגע אַרבייט געווען... איז די מאַמע געקומען צו לויפען אָהן אָטהעם, אָהן אַ נשמה ... אַז די מוטער האָט זי דערזעהן, האָבען איהר די אויגען אָנגעהויבען פינטלען, דערנאָך שפּריצען ווי אַ פאָנטאַן... הינטען, אין פאַבריק־הויז, ביי די טרעפּ, איז ערשט געשטאַנען דער אַלטער זיידע און געקנאַקט די פינגער ...

— געלויבט איז גאָט, — האָט ער געמורמעלט — געלויבט איז גאָט!

„ניין, זי וועט עס נישט טהון!“

שרה וויל שוין אויך געהן אין גאַס אריין. זי שטעלט דעם אַלטען אַ גלאָז מילך ביים טישיל, רוקט איהם צו יענקע־לען מיט'ן וויעגעל, און וויל נאָך פערזאָרגען עטליכע קליי־ניגקייטען אין בעל־בתי'שקייט...

דערביי האָט זי דאָך צייט צו קלאָגען זיך פאַר'ן אַלטען אויף דער היינטיגער וועלט.

— איהר האָט דאָך געהערט, שווער! תנאים דאַרפען זיין... דער לעצטער טערמין... טעלעגראַפירט, מען הייסט שוין איינקייפען... און זי, די כלה'שי, מאַכט אַ סקאַנדאל! זי וויל נישט! זי וויל נישט קיין חתן פון פּראָווינץ... זי האָט אַ וואַרשאָווער, זאָגט זי! אַ וואַרשאָווער דייטשעל האָט זי!

חנה. וואָס איז ביז אַהער געלעגען מיט אָפענע אויגען צום סופיט און געקוקט ווי די פליגען רייסען זיך אָב איינע נאָך דער אַנדערע און צופליהען זיך אין שטוב, דערהערט וואָס די מוטער דערצעהלט, זעצט זיך פּלוצים אויף, איהרע גע־וועהנליך מאַטע אויגען בעקומען אַ גלאַנץ... זי הערט, זעהט אוים, און אינטערעסירט זיך... זי שפּיצט נאָך אויף די אויע־רען און עפענט דאָס מויל, ווי צום איינשלינגען דער מוטער'ס ווערטער.

די מוטער איז פון דעסטוועגען זיכער, אַז דאָס פערדריענסט וועט נישט ענטרינען „תנאים וועלען, אם ירצה השם, זיין! דער אַלטער פּימסענהאָליץ וועט זיך זיין שטערטעל בעשטעהן... די „צוגאָסענע פּימסענהאָלצען“ שווייגט אויך נישט... „איי, האָט זי נעגעלעך!“

— קודם כל, — האָט מיר די קעלין פון דאָרט דער־צעהלט, — האָט מען געמאַכט אַ רעוויזיע, געפונען בריעף פון עפּיס אַ דייטשעל, אַ ימה־שמו'ניק און מען האָט זיי פערברענט

דערנאָך ערשט האָט זי געלייזט, אָבער שוין געלייזט... בײַ די האָהר האָט מען זי אַרומגעשלעפּט.

חנה פיהלט אַלץ, די אויגען ווערען איהר פייכט, דאָס פּנים — געדרייטעלט און פערצעהרט פאַר רחמנות.

זי פאַלט צוריק אויפ'ן קישען מיט אַ געוויין.

שרה דערשרעקט זיך, דער אַלטער לויפט אויך צו.

— וואָס איז חנה'לע, וואָס איז דיר געשעהן?

— אַ שאָד מאַמע, אַ רחמנות...

— אויף וועמען, טאָכטער? אויף וועמען? וואונדערט זיך שרה.

— אויף דער כּלה... זי איז אַזאַ — אַזאַ גוטע... אַזאַ האַרציגע... גיט מיר שטענדיג געלד... דאָס געלד, וואָס איך גיב דיר... זי גלעט מיך... זי קישט מיך אַמאָל... זי וויל מיך אפילו לערנען שרייבען.

— נאָך דאָס פעהלט מיר! מאַכט שרה נישט גערן — צו מיינע שונאים'ס קעפּ, צו זייער הענד און פיס! זי וויל דיר אויך דעם קאָפּ פערדרעהען... זאלסט אויך נישט פאָלגען אַ מאַמען.

חנה ענטפערט אין מיטען געוויין:

— ניין, מאַמעשי, ניין! האָב גאָר קיין מורא נישט! איך וועל דיך שטענדיג פאָלגען! וואָס פאַר אַ חתן דו וועסט מיר נישט געבען!

עס הערט זיך פלוצים אַ קלינגענדיג געלעכטער.

דאָס לאַכט רבקה פון דער שוועסטער'ס נאַרישקייט.

— מרשעת. — שרייט שרה, — דאָס קינד איז קראַנק, מסוכן־קראַנק און זי לאַכט..! לאַכען זאָלסט דו, וועל איך דיר זאָגען ווי.

— שילט נישט, שרה, — בערוהיגט זי דער אַלטער, — זי איז דאָך אויך אַ קינד.

שרה געהט אָב פערדראָסען און ווארפט, ארויסגעהענדיג פון שטוב, צו רבקה'ן אַ בעפעהל: שטעה אויף, פראַנ־

צימערקע... גיב חנה'ן טהיי, קעהר אויס די שטוב...

דער אַלטער מנשה האט אויסגעטרונקען זיין מילך און האָט זיך געזעצט צום פענסטעריל.

דורכ'ן פענסטער'ל פון סוטערינע זעהט מען נאָר די שמאלע לאַנגע שאָטען, וואָס די פיס פון די דורכגעהער וואַרפען אויף די קליינע שויבען.

וואָס גרעסער עס ווערט דער טאָג, ראַשער טוישען זיך די שאָטען; טרויעריגער ווערט דער אַלטער. מענשען איילען זיך, לויפען, האַנדלען און וואַנדלען; ער איינער (אַזוי דאַכט זיך איהם) טויג שוין צו גאָר נישט.

ער נעהמט זיך צום תהלים'ל מיט עברי־טייטש.

מיט אַ ציטעריג קול זאָגט ער אַ פּסוק לשון קודש, אַ פּסוק יודיש, און ריהרט מיט אַ ציטעריגען פוס יענקעלי'ס וויגעלע.

רבקה זיצט שוין האַלב אָנגעטהון ביי חנה'ן איפ'ן בעט, ביידע טרינקען טהיי. נעבען רבקה'ן, וואָס שפּריצט מיט פריש לעבען, זעהט חנה נאָך קרענקליכער, נאָך בלאַסער און קלע־נער אויס; נאָך קינדישער.

זיי האַלטען אין מיטען אַ פערטרויטען שמועס.

— איך וועל נישט אויסזאָגען, חנה, דערצעהל!

— שווער דיך!

— איך שווער...

— ביי וואָס?

— ביי וואָס דו ווילסט.

חנה קנייטשט איין דעם שטערן און קלערט אויס:

— ביי יענקעלי'ס געזונד!

— ביי יענקעלי'ס געזונד! הזר'ט איבער רבקה.

— נו וואָס!

— אַז דאָס !... אַז איך וועל נישט אויסזאָגען, וואס דו וועסט מיר דערצעהלען ...

חנה פערטראַכט זיך.

— זיצענדיג — זאָגט זי — קען איך נישט... איך וועל בעסער ליעגען און קוקען אויפ'ן סופיט; אַזוי פערגעס איך אַלץ און פלאָנטער מיך ... אַז איך ליעג און קוק ארויף, זעה איך אַלץ פאַר מיר... שטעלט זיך מיר אַלץ אַקעגען ...

— נו, לעג דיך, חנה...

— דו אויך! לעג צו צו מיר דאָס אויער, עס איז אַ שרעקליכער סוד! איך וויל נישט, דער זיידע זאָל הערען!

און חנה קנייטשט נאָך שטאַרקער איין דעם שטערן. זי עטהעמט שווער, ווי פון אונטער אַ שווערער לאַסט. זי פאַלט צוריק אויפ'ן קישען.

שטאַרק פעראינטערעסירט, שטעלט רבקה געשווינד אַוועק די גלעזער און לעגט זיך צו.

דער אַלטער האַקט איבער זיין תהלים, וואַרפט אַ בליק צום בעט און פרעגט:

— נישט גלייכער אויפצורוימען, רבקה?

— באַלד, באַלד זיידישי, — ענטפערט רבקה, — חנה וויל מיר עפּיס דערצעהלען.

דער אַלטער בעוועגט דעם קאָפּ מיט אַ טרויעריגען שמייכעל און הייבט אָן ווייטער זינגען זיין תהלים מיט'ן עברי טייטש.

און חנה דערצעהלט מיט איין אַיין געקנייטשטען שטערן און ווייט-געעפענטע, כמעט שטאַרע אויגען, פאַר וועלכע רבקה שרעקט זיך אַ ביסעל. עס דאַכט זיך איהר, אַז חנה דערצעהלט נישט פון זכרון, נאָר זעהט עפּיס פאַר זיך און זאָגט, וואָס זי זעהט. און איהר שטימע איז אַזוי טיעף, און דער אָטהעם פּיהלט זיך איהר אַזוי הייס ...

חנה דערצעהלט:

... די קעכין איז ערגיץ ארויסגעגאנגען ... איך בלייב איינע אליין אין קיך ... אויף דער מאמען ווארט איך; זי דארף נאך מיר קומען.

— רבקה, שלאגט זי זיך פלוצים איבער — ווען האבען מיר געגעסען הירוש מיט האניג?

— נעכטען! — ענטפערט רבקה מיט איין אונהיימליכער שטימע.

— איז עס טאקי געוועזען נעכטען ... יא, נעכטען.. זייץ איך אזוי און זופ טהיי. די קעכין גיט מיר שטענדיג טהיי ... ווען איך קום, גיט זי מיר טהיי ... און דארט איז א מחיה טהיי צו טרינקען ... מיט א זילבערן לעפעלע, עס גלאנצט ... פון טהיי ווערט אזוי ווארים אין אלע אברים ... און צוקער — הערסט — אריינגעלעגט.

איך וויל טרינקען צוגעביסען, די רעשט אהיים נעהמען; לאזט זי נישט, די קעכין. זי זאגט: צוקער איז פאר דיר געזונד, זאגט זי ... און קוקט, איך זאל אריינלייגען אלע דריי שטיקער!

א פונט צוקער קריעגט זי דארט די קעבין; יעדע וואך א פונט צוקער! א הויז וואס זי נעהמט אליין, פון דער זילבערנער פושקע, וואס שטעהט אין דער ערשטער שטוב ... אפען שטעהט זי; איך האב אליין געזעהען! נאר איך וועל נישט נעהמען...

אויף דער פושקע איז דא א הירש. די פימסענהאלץ האט מיר אליין געזאגט, אז עס איז א הירש; מיט אזוינע גרויסע, גידרעהטע הערנער ... איין אמת'ער הירש.

— הכלל, דו זיצסט אין קיך? — מינטערט זי רבקה.

יא, זיץ איך אויפ'ן בעט. אויפ'ן שענעם בעט ... אוי, האט עס די קעכין א בעט! דריי גרויסע קישען, ווייסע ציכלעך, ווי שניי ... געשטיקטע לאנגעטען, עס קוקט ארויס רויט... גרויסע פערלמוטערנע קנעפ, ווי פערציגער גרויס! א נעשטעפטע אטלעסענע קאלדרע. אין מיט'ן — א גרויס ראד ווי

אַ ברונען! אַרום און אַרום — גרויסע אָדלער מיט פליגעל . . .
פון אויבען נאָך אַ גרינע, זיידענע קאַפּע ... אַ גאַנצע פריצה׳טע,
איז זי, די קעלין; נאָר אַ גוטע. בעט מיך זיצען אויפ׳ן בעט
צופיסענס ... שאַרט אַוועק די קאַפּע מיט דער קאָלדרע . .
זי האָט מיך ליעב, זאָגט זי, און — ווייסט דו פאַר וואָס׳
רבקה?

— פאר וואָס?

— זי האָט אויך, געהאַט אַזאַ מיידעל ווי איך . . . נישט חנה האָט זי געהייסען, נאָר אין מיינע יאָהרען ... געשטאָרבען איז זי ... האָט זי מיך ליעב . . . זאָגט זי ...

— וואָס האָסט דו אַ ציטער געטהון, רבקה?

— עט, גאָר נישט ... דערצעהל ווייטער, חנה . . .

— איך זיץ און זופּ טהיי ... און זי קומט אַריין ...

— ווער? . . .

די געשלאָגענע כלה . . .

— וואָס? די געשלאָגענע —

— האָסט נישט געהערט? — די מאַמע האָט דאָך דערצעהלט! יאָ, יאָ, מען שלאָגט זי, ווייל זי וויל נישט דעם חתן —

— אַהאַ. — הכלל — זי קומט אַריין?

— זי קומט אַריין — אַ בלאַסע ... רויטע אויגען — הערסט, רבקה, אין שטוב טראָגט זי אַ בלאָה-זיידען קלייד, אַ שפּאָגעל נייעס, מיט רויטע פינטעליך — הונטען שלעפּערן זיך נאָך צוויי לאַנגע, ברייטע, אַטלעסענע, אויך רויטע שאַרפּען, אונטען בענייהט מיט שוואַרץ-זיידענע פרענז — און בריליאַנטענע אויערינגלעך, — פערקעמט איז זי אויפּטעריש — הויך איבער׳ן קאָפּ אַ קרענציל — אין מיטען קרענציל — אַ טויב מיט צוויי אויסגעשפּרייטע פליגעל, — פערשטעהסט? פון די האָהר אויסגעלעגט! די בייהאָהר פערנומען הינטען מיט אַ גאָלדענער קלאַמרע; פון פאָרענט — אַ גאָלדענע שפּילקע, אפשר צוויי! ביים פּאַסיק ווייטער אַ גאָלדענע

קלאַמרע — אַ פערבלענדרעניש! האָט זי ניט זיך נישט אַ ריהר גיט ווי אַ בליץ!

חנה שמאָקט.

— און שוין?

— וואַרט — עס איז אַ גרויסער סוד, רבקה. און זי גיט צו מיט שרעק:

— גאָט וועט שטראָפען, אַז דו וועסט, חלילה, אויסזאָגען!

רבקה פערזיכערט, אַז זי וועט נישט אויסזאָגען.

חנה לעגט רבקה'ן אונטער די האַנד, דריקט איהר קאָפּ נעהנטער צו זיך און דערצעהלט ווייטער מיט נאָך אַ שטילערער, נאָך אַ טיעפערער שטימע.

— זי דערזעהט מיך און פאַלט צו מיר צו מיט אַ געוויין. —

— וואָס האָט זי פון דיר געוואָלט?

— אַ טובה האָט זי געוואָלט פון מיר!

— אַ טובה? זי פון דיר אַ טובה?

— שטעקט מיר אין האַנד אַריין אַ האַלבען רובל — דעם האַלבען רובל, וואָס איך האָב געלטען אָבגעגעבען דער מאַמען — און נאָך עפּיס...

— וואָס נאָך? חנה'שי!

„חנה'שי" אין רבקה'ס מויל, איז אַ זילבערער שליסעל צו עפענען חנה'ס האַרץ.

— אַ בריעף — אַ בריעף, זאָל איך איהר אָבגעבען — בסוד סודות.

— און דו האָסט גענומען?

— וואַרט — זי לערנט מיך אויס אויסענווענדיג די אַדרעס; איך קען דאָך נישט לעזען! הערמאַן... דעם צווייטען נאָמען האָב איך שוין פערגעסען — די גאַס אויך — נומער, דאַכט זיך, 40 — יאָ פערציג.

— האָסט גענומען און אָבגעגעבען? פרעגט רבקה מיט אַ פערבאָרגענע שרעק.

— נישט אַזוי געשווינד, — ענפערט חנה נאַאיוו — איך האָב פריהער געבלאָנדזשעט.

נישט דאָס אָבער אינטערעסירט רבקה'ן

— עס איז אַ בחור? — פרעגט זי שאַרף.

— ווייס איך? מן הסתם —

— וואָהנט אַליין? —

— דאַכט זיך — יאָ; ער אַליין האָט מיר געעפענט. איך האָב נאָר אַ דריק געטהון דאָס ווייסע קנעפּיל — זי האָט מיך עס אויסגעלערנט. —

— ער האָט צוגענומען דעם בריעף? —

— צוגענומען.

— געגעבען תשובה?

— תשובה האָט ער נישט געגעבען. ער וועט שרייבען אויף דער פּאָסט, זאָגט ער. נור ער האָט זיך זעהר דער־פרעהט מיט'ן בריעף. ער האָט פאַר גרויס פרייד מיך אַריינ־גענומען אין שטוב, געזעצט אויף אַ בענקיל...

— נאָך וואָס?

— פאַר גרויס שמחה! ער האָט מיר אפילו געגלעט די האָהר — אַזוי ווי די מאַמע טהוט אַ מאָל — אַ יום־טוב, צי שבת, ווען זי האָט צייט...

דערנאָך האָט ער געלאַכט און האָט מיך אפילו גע־קושט... אין מויל אַריין, גלייך אין מויל אַריין... דערנאָך די אויגען... שענע אויגען, זאָגט ער, האָב איך...

רבקה בלייבט ליעגען ווי פערשטאַרט...

חנה פערטראַכט זיך אַ ביסעל, און ענדיגט:

— אָבער שפּעטער, אַז ער האָט געוואָלט מיר עפענען דעם בוזעם און אַריינשטעקען די האַנד, האָב איך מיך פער־שעמט און בין אַנטלאָפען... ער האָט פערגעסען צו פערמאַ־כען די טהיר... אָפען געווען...

— געלויבט איז גאָט, געלויבט איז גאָט... — שעפּצעט רבקה מיר אַ פערשטיקט געוויין...

— וואָס זאָגסט דו? רבקה...

— גאָר נישט, חנה...

— זאָג נור, רבקה, נאָך וואָס האָט ער עס געוואָלט אריינשטעקען אין בוזעם...

— שווייג! שלאָגט איהר רבקה איבער מיט שרעק.

— — — — — — — — — — —

צום גליק הערט נישט דער אַלטער. ער איז פערטיעפט אין זיין תהלים. ער זאָגט אַ פסוק און פערטייטשט באַלד:

„זיי האָבען קיין וואָהר וואָרטנישט אין מויל... אינערוועניג, אין האַרץ, הייסט עס, האָבען זיי אַ בראָך... זייער האַלז איז איין אָפען קבר... אַ גרוב, הייסט עס, איינצושלינגען... און אַ גלאַטיגע צונג האָבען זיי..."

רבקה הערט זיך איין מיט אַ בלאַס פנים און פערביסענע ציינער...

חנה קוקט זי אָן דערשראָקען...

פון וואנען נעמט זיך: „ער שפילט פאר'ן טייוועל"

(א פאנטאזיע)

יעס האָט געקאָנט זיין א כלי־זמר, וואָס האָט זיך אין א מיידעל אויף א חתונה פערליעבט. ער האָט זעלטען, זעלטען שען און טרויריג געשפיעלט, ווייל ער האָט בעמערקט, אז זי הערט, פיהלט און פערשטעהט איהם.

אויף דער חתונה, וואו זי איז געוועזען, האָט ער נע־שפיעלט שטענדיג וויינענדיג, שטענדיג הארץ־רייסענדיג; שטענ־דיג האָט זיך זיין וויטאָג געגאָסען און געגאָסען.

און דער עולם האָט נישט פערשטאַנען, וואָס עס איז, און האָט דערביי „מצוה־טענץ" געטאַנצט; זי איינע האָט פערשטאַנען, און די ליכט אין איהרע אויגען, אָדער דער פייערטער טהוי אין זיי, האָט אויף זיין שפיעלען געענטפערט.

איז אָבער זי אויף דער חתונה נישט געוועזען, האָט ער גלייך ווי אַלע אָנגעהויבען גרימפלען און רופען:

— שבת, שבת!

עס האָט געהילכט, געשאַרפיט, געריסען, די געדערים איבערגעוואָרפען...

און דער עולם האָט געזאָגט:

— היינט שפיעלט ער וואויל! ער רייסט איין סטרונע נאָך דער צווייטער!

דערנאָך האָט ער אויף איהר אייגענע חתונה גע־שפיעלט.

זי איז אַ יתומה געווען, און בײַ'ם אל-מלא-רחמים האָט די פּיעדעל אַזוי יעמערליך געוויינט, אַזוי געקלעמט, אַזוי געקרעכצט, אַז ...

אַז די מענער האָבּען געוויינט ווי ווייבּער, און ווייבּער האָבּען גע'חלש'ט.

— דער טייוועל שטעקט אין זיין פּיעדעל, — האָט מען געזאָגט.

און ערשט, אַז די כּלה האָט אָנגעהויבּען חלש'ען און ווייבּער האָבּען זיך מיט קרעמפּען צולאַכט, האָט מען איהם די פּיעדעל פון די הענד אַרויסגעריסען.

דעמאָלט ערשט האָט מען בּעמערקט, אַז ער האָט גלעזערנע אויגען ...

דערנאָך האָט ער אַ צייט לאַנג נישט געשפּיעלט.

ער איז ערגיץ פערפאַלען געוואָרען, אפשר ערגיץ קראַנק געלעגען ... אין אַ צייט אַרום האָט מען איהם ווידער אין קאַפּעליע געזעהן, נור — קוים דערקענט ... בּלאַס, אויסגעמאָגערט, מיט פערלאָשענע אויגען; נאָר נישט דער מענש, און נאָר נישט דאָס שפּיעלען. ער האָט שוין מעהר קיין שטייגער נישט געשפּיעלט, אַפילו נישט פרים געהאַלטען. איין אַנדערער האָט געשפּיעלט פרים, און ער האָט צוגעהאָלפען, זיצענדיג, נישט ריהרעוודיג ...

איינמאָל האָט ער זי דערזעהען בּיי'ן אַ „וויעטשערע". ער איז אויפגעשפּרונגען, אויסגעריסען די פּיעדעל בּיי'ם פרים און אָנגעהויבּען שפּיעלען. שפּיעלען ווי אַמאָל: דאָס אויג פלאַמט, דאָס האַרץ דריקט, די פּיעדעל וויינט —

נאָר קיינער הערט נישט ... זי הערט איך נישט! זי האָט זיך צוריק פערמישט צווישען די ווייבּער, ער זעהט זי נישט, איהר בּליק ענטפערט נישט —

— העי! כּלי-זמר! — שרייט אַ מחותן — שפּיעלט עפּיס פריילּיכעס צו דער וויעטשערע! חאַפּט ער די פּיעדעל, וואַרפט צו דער ערד און ענטלויפט.

— אין דעם יונג שטעקט דער טייוועל,—האָט מען געזאָגט.

פון דעמאָלט אָן האָט ער נאָר אויפגעהערט צו שפּיעלען אויף חתונות. דער עול פון פרנסה איז אין גאַנצען אויפ'ן ווייב געפאַלען; ער איז געזעסען אין שטוב, שטענדיג מיעד, בלאַס, אָהן כח.

דאָס ווייב האָט געזאָגט: אַ דבוק, און געמאַכט זיך אַ שטעל אויפ'ן מאַרק מיט געקאָכטע אַרבּיס.

זי דאַנקט אין לויבּט דעם אייבּערשטען, וואָס האָט זי געשטראָפט מיט רחמנות, וואָס האָט איהר אַ גוטען דבוק געשיקט. איין אַנדערער שלאָגט און הרג'ט און האַקט אויס שויבּען. דער דבוק איז חאָטש אַ גוטער, אַ שטילער... וואָלט זי געהאַט געלד, וואָלט זי צו'ן אַ גוטען יוד געפאָהרען.

— ער איז אַזוי גוט,—ריהמט זי זיך,—אַז ער שעלט אפילו נישט. אַמאָל פלעגט איהם גילער אַ קללה אַרויס פון מויל; היינט איז ער שטיל ווי אַ טויבּ. ער וויל אפילו נישט עסען... גיט מען איהם, עסט ער, ניטט—נישט!

נאָר טייל מאָל, האַלבּער נאַכט, מעהרסטענטהיילס אין אַ לבנה-נאַכט — הייבּט ער זיך אויף, נעהמט אַראָבּ די פּידעל פון וואַנד, זעצט זיך צום פענסטער און שפּיעלט.

ער שפּיעלט אַמאָל וויינענדיג, אַמאָל לאַכענדיג; אַמאָל בעט ער, אַמאָל בייזערט ער זיך, אַמאָל רייסט ער די סטרונעס, אַמאָל גלעט ער זיי אַזוי איידעל, אַזוי פיין, אַזוי האַרצענדיג-ווייך, אַז עס צוגעהט אין אַלע גלידער...

און דער עולם זאָגט:

— ער שפּיעלט פאַר'ן טייוועל.

וואס מתים פערצעהלען.

עטליכע טעג נאָכאַנאַנד האָב איך געהונגערט.

און אַז דער קאָפּ איז שוין צו־שוואַך געוואָרען, דאָס בלוט האָט מערדעריש אין די שלייפען געהאַמערט, און פאַר די פינטעלדיגע אויגען האָבען ווערמליך געווימעלט, און איך האָב מיך, אָנהאַלטענדיג זיך בײַ די ווענד, אַרויסגעוואַקעלט פאַר דער טהיר בּעטען ברויט, איז פּונקט געווען תשעה־באב, ווען אַלע פאַסטען.

די זון איז געשטאַנען הויך איבער׳ן מאַרק, געגאָסען ליכט און היץ אין די פערבאָרגענסטע ווינקעלעך אַריין ... און עס געהען די פאַסטער אויפ׳ן בית־עלמין אַרויס, זיך קיהלען. געה איך מיט.

ביימלעך וואַקסען צווישען די קברים, גאָגען זיי די טויטע אויס. צום הימעל רייסען זיי זיך נישט, האָבען זיי פאַר דאָס שטאַמען פעסטערע, צווייגען דיקערע, צושפּרייטע־רע, און בלעטער — פעטערע און גרינערע, און גיבען שאָטען אַ סך. —

געקומען בין איך, דער הונגעריגסטער, אַמשפּעטסטען.

פערדריסט עס מיך; אַלץ פערדריסט אַ הונגעריגען.

אויך פערדריסט מיך, פאַר וואָס געהען די לעבעדיגע צווישען די קברים און וואַקלען זיך, און וואָלטען געשמײַ־כעלט און געפּאַלען, עס זאָל זיך וואָס אַמאָל אַ לעבעדיגער נישט אָנהאַפּען אָן אַמצבה פון אַ טויטען...

און פאַרוואָס, אַרומדרעהענדיג זיך צווישען די קברים,
רעדען זיי אַזוי שטיל? פאַרוואָס זאָלען די טויטע נישט הערען?
ווערען זיי מיר פערהאַסט, די לעבעדיגע, מיט זייער
סוד'ן און וואַקלען זיך, לאָז איך מיך פון זיי צום שטיק אַל-
טען בית-עולם אַוועק, וואו די לעבעדיגע געהען שוין נישט,
וואו זיי קאָנען זיך שוין קיין קרובה'שאַפט נישט אויסרעכענען,
און זייער פוס טרעט נישט. און וואַרף מיך אין הויכען גראָז
אַריין, וואו איך זעה אַלע און מיך זעהט קיינער נישט. און
אַז איך וויל אויך נישט זעהן, לאָז איך די ברעמען אַראָב,
מאַך די אויגען צו פעסט, דרימעל איך איין — —

געדענק איך נישט, וואָס מיך האָט אויפגעוועקט: אַ
חלום אַ בייזער, צו אַ בייסענדיגער קאָמאַר. נאָר אַז איך האָב
מיך אויפגעהאַפּט — אַ גרויסע לבנה שווימט, אַ שטיל בית-
עלמין, טויטע שטערען נישט, שפּעטער אָווענד, פון שטאָדט
זעהען זיך נאָר די בעלייכטע פענסטער פון שוהל, דאָרט
זאָגט מען „ויחל"...

ווייסע פלעקען שוועבען דורך. דאָס געהען מתים פאַר-
ביי. מיט די פּנים'ער צו דער שוהל, מיט די רוקענס צו
מיר און זעהען מיך נישט.

נישט ווייט פון מיר, הער איך זיי.

— איך געדענק — זאָגט אַ לאַנגער מת — שוין גאָר
נישט.

שאָקלען יענע צו מיט די קעפּ.

שטעלט מען זיך אָב.

— נאָר איין חלום — גיט דער לאַנגער צו — איז מיר
אין זינען געבליבען; פון די יונגע יאָהרען.

— דעמאָלט גע'חלומ'ט, און אפשר ערשט אצינד, און דאָס
לעבען דאָרט איז נאָר דער בעשייד צו דעם חלום געווען?

זאָגען זיי:

— דערצעהל!

דערצעהלט ער.

„ער געהט אויף אַ וועג, איינער אַליין און אין אַ פינסטערניש. וואָס אונטער מיר, וואָס רעכטס איז און לינקס, ווייס איך נישט"...

„געוואוסט, אייגענטליך, האָט ער: סעדער געווען, גערטען געווען. אין די סעדער און גערטען זענען הייזער געשטאַנען, און די הייזער האָבן מענטשן געוואוינט; יונגוואַרג — אין די סעדער און די גערטען שפּאַצירט. פון בוים אַראָב, אין די סעדער, פריש אויבס אין מויל אַריין זיך געריסן. בלומען — אין די גערטען. און אין די גערטען האָט מוזיק געשפּילט, האָבן זיי אַרום דער מוזיק שפּאַציערט; צום טאַקט, אין די זייטען-וועגען — האַרציג געפּלוידערט. אין די טונקעלע ווינקעלעך — זיך געקושט. און די אַלטאַנען — געטרונקען און געלאַכט — — נאָר געזעהען דאָס אַלץ האָט ער נישט. פאַר איהם איז אַלץ אַרום איינגעזונקען געוואָרען אין חשך. געהערט האָט ער אויך נישט — פאַר זיין אויער איז אַלץ פערשטומט געוואָרען... זיינע אויגען האָבן נאָר געזעהן דעם וועג פאַר זיך, און די אויערן האָבן נאָר אַ געזאַנג פון ווייטען געהערט. און אפשר האָבן נישט די אויערן געהערט, נאָר דאָס האַרץ; אַ שטיל-פערכּשופ'ט געזאַנג געווען, אַ ליעד, וואָס האָט געצויגען... די ווערטער פון ליעד האָט ער נישט פערנומען; אפשר גאָר אויף אַ פרעמדער שפּראַך געווען, נאָר די מעלאָדיע. געפיהלט האָט ער, אַז ווען ער זאָל די ווערטער פערנעהמען, וואָלט ער אַלץ געוואוסט, אויף אַלעס בעשייד בעקומען, — אַזוי האָט איהם דאָס האַרץ געזאָגט... און דער וועג גלאַנצט אויך פערכּשופ'ט, עפּיס אַ שימערירענדיגער שאַרף ציהט זיך אין חשך, אויסגעצויגען ביז אַהין, ביז צום וואָרט פון דער מעלאָדיע"...

ער זעצט זיך, יענע שטעלען זיך אַרום איהם.

— היינט, זאָגט ער, ווייס איך, וואָס דער וועג האָט בעטייט...

„אַ סך, אַזוינע, ווי איך, זענען פאַר מיר געווען, האָבן זיי מיט די פיס דעם וועג אויסגעטרעטען. קיין גרעזיל, קיין בלימעל געבליבען“...

„איך האָב מיך גאַנץ אָפט אָבגעשטעלט און געוויינט פאַר צער און צאָרן, פאַרוואָס מען קאָן נישט דערגעהן; זיי אויך...

פאַלען די טרערן פון פנים אַראָב, ווערען זיי אויפ'ן וועג פערגליווערט, גלאַנצען זיי, שימערירען זיי, — די איינ-ציגע טרייסט...

„דערגעהן קאָן מען נישט“.

„ווער עס זינגט און רופט, ווייסט מען נישט“.

„אַמאָל האָט זיך מיר געדאַכט — אַ ווייטער שטערן אין הימעל רופט, זינגענדיג. איך געה אַ זינגענדיגען שטערן נאָך, און באַרג-אויף געהט דער וועג, צו הימעל צו“...

„צמאָל — אַז זי רופט“...

„זי האָט שוין לאַנג נישט געלעבט. דאָס האָב איך געוואוסט, אָבער אַז זי רופט“...

„און טיילמאָל, אַז אַ פויגעל זינגט, נאָר עפּיס אַין אַנדערער, נישט ווי אַלע...“

ער לאָזט אַראָב דעם קאָפּ, פערטראַכט זיך און עס דערהערט זיך אַ פרויען-שטימע:

„איך האָב אַנדערע וועגען געהאַט — אין אַ גאָרטען! — גיט זי צו אַ ביסעל בעריהמעריש! —

און זיפצט באַלד אָב:

— איך אַ חלום פון יונגע יאָהרען... און אפשר — גע'חלומ'ט ערשט אַצינד... איך קען נישט וויסען...

און זי פערצעהלט:

„אַ קליין מיידעלע בין איך געווען, און איינע אַליין אין שטוב“.

„עפּיס זענען אַלע אַוועק-געגאַנגען, אויף אַ לויה, אויף אַ שמחה?“...

„נײַן, געמיזט אַ קאָנצענטמאַכער געהן אין מאַרק איבער אַ שטריק; די דיענסטען זענען אויך אַוועקגעגאַנגען״.

„קיין ניאַניע שוין נישט געהאַט; לאַנג צוריקגעגאַנגען אין דאָרף אַריין״.

„אָבער גלייך ווי געהאַט. איך האָב נאָך אַלע איהרע מעשה׳לעך געדענקט. אַ גאַנץ ניאַניע־וועלטיל האָט אין יונגען הערציל געלעבט — און דאָס שפּיעל־צייג, וואָס איך האָב גע־האַט: העלדען אַלערליי, פערדלעך פלינקע, אַ בת־מלכּה, וואָס האָט געקאָנט די אייגעלעך עפענען און פערמאַכען, ווען איך האָב געוואָלט. און אַ האָהן מיט אַ רויטען קאַם און אַ היהן, וואָס האָט געקוואַקעט, ווען איך האָב געהייסען... דאָס אַלץ איז געווען די בעפעלקערונג פונ׳ם וועלטיל... אפילו דאָס טראָמפּייטעריל מיט׳ן פּייקעל האָבען אַריינגעפּאַסט אין דער מלוכה פון די מעשה׳לעך... בין איך ווירקליך אַ גוט און שטיל קינד געווען, קיינמאָל נישט געוויינט... לעב איך מיר, אַליין געלאָזט, אין מיין ניאַנעס וועלטיל און שפּיעל מיך״...

„שפּיעל איך מיך אַזוי״.

„פאַלט מיר פּלוצלונג איין, גיב איך איינעם פון די העלדען אַ פרעג:

— האָסט מיך ליעב, הוסאַר?

„און דאָס ערשטע מאָל בעמערק איך, אַז ער ענט־פערט נישט״.

„זאָג איך: קוש מיך! און לעג־צו מויל צו מויל, און צום ערשטען מאָל דערפיהל איך אַ קעלט פונ׳ם בלעכיל...

„האַפּט מיך אָן אַ פּלוצלינגער צאָרן״.

„וואַרף איך דעם הוסאַר אויף דער פּאָדלאָגע; די אַנ־דערע העלדען — נאָך. צוריים איך דאָס פערדיל; שיט זיך שטרוי. די בת־מלכּה געשליידערט — פּאָרצעליי פּלאַצט. אַזוי די פּייקלעך, דאָס טראָמפּייטעריל — טרעט איך זיי מיט די פיס און שריי:

— ניאַניע! ביזט אַ ליגנערין, ניאַניע.

„ווערט מיר אַ שאָד: אַ וועלטיל טויט געוואָרען"...

„בעווייזט זי זיך, די ניאַניע".

„די טהיר נישט געעפענט — אַריינגעקומען".

„שמייכעלט זי אַזוי ליעב, יעדעס שריטפעלע שמייכעלט; פערגעס איך אַלץ. אייגעלעך האָב איך שוין טרוקענע, די הענדעליך אַרום איהר האַלז, קוש איך זי" —

— קום, זאָגט זי, קינד מיינס, שפּאַציערען.

— וואו אַהין?

ענטפערט זי:

— פאַר'ן הויז! אין גאָרטען אַריין, שפּאַציערען.

„ווייס איך, אַז פאַר'ן הויז איז קיין גאָרטען נישט פאַר־האַן; נאָר אַז די ניאַניע זאָגט...

„עפענט זי די טהיר אויף".

— „דיר, זאָגט זי — מוז מען עפענען".

„געהען מיר אַרויס פאַר דער טהיר — אַ גאָרטען".

„אַרום גאָרטען — אַ מויער; אין דער מויער — אַ טהיר'ל פאַרהאַן".

„עפענט זי מיר דאָס טהירעל, שטופּט מיך פּלוצלונג אַריין זי בלייבט אין דרויסען און פערמאַכט מיך איינע אַליין אין גאָרטען... גיב איך אפילו קיין געשריי! אַזוי שען איז ער, דער גאָרטען. וועגען — גלאַנצענדיגע".

און צום לאַנגען, וואָס האָט פריהער פערצעהלט, זיך ווענדענדיג:

„און נישט פון טרערען, ווי דיינער!"

און ווייטער בעריהמעריש:

— „מיט גאָלדען זאַמד אויסגעשיט"!...

„און אַרום זיי — גאַנצע פעלדער בלומען, אַזוינע זאַפ־טיג־ליכטיג־פאַרביגע אַזוינע מיט וואָהלגערוך רייצענדיגע, און אַזוינע ליעבליכע"...

„און זיי ווינקען מיר, זיי עפענען חנ'עוודיג די בעלע־ליך און בייגען זיך, און נייגען זיך פאַר מיר, און יעדעס

בלימעלע, דאַכט זיך, לאַדט מיך איין, בעט זיך פיין:

— „מיידעלע פיינס, קום צו מיר! רייס מיך מיט דיינע ווייסע הענדטעלעך אָב... איך פּאַס צו דיר, בעשאַפען פאַר דיר!“

„טהו איך עס, און רייס אַ בלום, — גאָט מיין איינציגער! אַ ברענענדיגער שטאָך אין האַנד; אַ דערנדיל, נישט קיין בלום!“

„נישט דערזעהן, טראַכט איך מיר, טועה געווען, און רייס אַ צווייטס — דאָס זעלבע, — דאָס דריטע, דאָס פיערטע — דערנדלעך און דערנדלעך, און איינס פאַר'ן צווייטען שטעכענדיגער, ברענענדיגער“...

„דערשרעק איך מיך. טראַכט איך מיר: אַ פאַלשען וועג גענומען! געה איך, לויף איך אויף איין אַנדערן“.

„בלימעלעך נאָך שענערע, פאַרבען נאָך רייכערע, נאָך שמעקענדיגערע בשמים; פאַר דאָס, אין דערנדלעך אויף דער האַנד פערביטען, שטעכען זיי מעהר, ברענען זיי שטאַרקער“.

וויל איך שוין וויינען, דער ניאַניע רופען... שוין אויפ'ן צעהנטען וועג, אויפ'ן צוועלפטען.

„פליהט אַ מחנה זומער-פייגעלעך פאַרביי. זיי שמעקען נישט, לעבען זיי! און ליכטיגער זענען זיי, און פאַרביגער. לויף איך נאָך, חאַפּ איך איינס — —“

„אַ ווערמיל אויף דער האַנד!“...

— ניין מאָס רייד! — בעמערקט דער לאַנגער.

איילט זי זיך צו:

— לויף איך און לויף, פון ווערם געעקעלט, פון דערנער צושטאָכען, די הענדטלעך צוהאַקט און פערברענט... און לויפענדיג, אַלע מאָל אויף נייע וועגען אַרום גאָרטען, בין איך פלוצלונג צוריק צום טהירעל געקומען...

— געלויבט איז גאָט! — עטעמט אָב דער לאַנגער.

מאַכט זי עס נאָך קורצער:

— „עפענט זיך דאָס טהירעל אַליין פאַר מיר אויף.

קום איך אַרויס — אַ וואַסעריל פאַר׳ן טהירעל! פריהער נישט געווען — אַ קלאָר קריסטאָלען וואַסעריל ...

זאָגט יענער אונטער ...

— „שפּיגעל איך מיך״!

בעשטעטיגט זי: יאָ!

און צוריק אין טאָן אַריין פאַלענדיג:

— דערזעה איך מיך: איין אַלטע, אַ גראָהע, איין איינגעשרומפּענע ...

רוף איך דערשראָקען: ניאַניע! ניאַניע!

בעווייזט זי זיך.

נעהמט זי מיך, ווי אַ מאָל, אויף דער שויס, צו זיך, און רוימט מיר עפּיס איין. אַזוי זיס גלעטענדיג און שטיל קושענדיג. און זינגט מיר עפּיס וואָס, און וויעגט מיך אַזוי איין, און שלעפערט מיך איין — —״

— אויפגעחאַפּט האָב איך מיך דאָ!...

עפּיס טונקעלער געוואָרען. די לבנה האָט געמוזט פערגעפּעלט ווערען, אפשר פון דונסט פון די טויטע מעשה׳לעך; איך קוק אויף די מתים, נישט אַרויף. געהט נאָך אַ מת, אַ נידריגער, אַ דיקליכער, מיט אַ האַלז אַ קורצען — געמוזט שטאַרבען אויף אַסטמאַ... און זעצט זיך, נישט ווייט פון מיר, אויף אַ שטיק אַלטער מצבה און זאָגט:

— איך בײ׳ם וואַסער׳ל געווען! אַ שטילס, אַ קריסטאָלענס... גאָלדענע פישעלעך אינ׳ם וואַסער׳ל פאַרהאַן... בין איך מיט אַ װענדטקע געקומען... געשטעלט זיך, חאַפּען געוואָלט.

„איידער איך לאָז די ווענדטקע אין וואַסער אַריין, בעווייזט עס זיך״!

„אַ קינד, אַ הערליך קינד!״ —

„פון הימעל אַראָב, פון אונטער דער ערד אַרויסגעוואַקסען — אַ מלאך׳ל אַ קליינס״.

„און וואונדערליכע אייגעלעך: אָהן שוואַרצע אַפּעל — מאַטע פערעליך אַזוינע... זעהט אַלץ, נישט קוקענדיג,

שטראַהלט מאַט, נאָר עפּיס גלייך אין האַרץ אַריין. און האָט אַ קליין זעקעלע אין דער האַנד."

— זאָמען אינ'ם זעקעלע! זאָגט עס — און דאָס קול־עכיל שפּיעלט".

„און עס שטרעקט דאָס הענטיל אויס;

— נאַ, זאָגט עס, נעהם".

וואַרף איך די ווענדטקע פון דער האַנד אַרויס און נעהם די ווענדקע.

— זייהע, זאָגט עס, זאָמען פון דעם זעקעלע אַרויס, זייה אויפ'ן וואַסער'ל... ווי לאַנג דו ועסט זייהען, אַזוי לאַנג וועסטו לעבען".

„און פערשווינדט".

„פאָלג איך, וואַרף איך אַ קערנדיל נאָך אַ קערנדיל, איבער'ן וואַסער לאַנגזאַם. עס ווילט זיך ווי אַמלעגנסטען לעבען... וואָס עס וואַקסט אַרויס דערפון, ווייס איך נישט; עס טראָגט דאָס שטילע וואַסער'ל, ראַש און ווייט אַוועק... מיט'ן אויג דעריאָג איך נישט, דערזעה איך נישט... זייה איך אַזוי, ביז דער זאָמען האָט זיך אויסגעלאָזט"...

ער פערשווייגט, אַראָבלאָזענדיג דעם קאָפּ, און נאָך איין אַנדערער נעהמט דאָס וואָרט:

— אַ קינד האָב איך אויך געטראָפען, נאָר אין וואַלד, אָבער נישט קיין שענם. און נאָר, נאָר אַ קליינם —

„נאָר פריהער האָב איך אין דעם זעלבען וואַלד אַ גרויסען געטראָפען, נאָר אַ גרויסען. און ער איז מיר נאָך אין די אויגען געוואַקסען, „אַרויף און אַרויף"...

„וואָס איך האָב אין וואַלד געטהון? געזוכט!"

„וואָס? האָב איך אליין נישט געוואוסט. נאָר געפעהלט עפּיס האָט מיר!"

„איך האָב געפיהלט, אַז מיר פעהלט עפּיס אַ תיך אין אין עיקר, אָהן וועלכען דאָס לעבען האָט קיין טעם און

קיין ריח נישט און עס איז קיין לעבּען נישט; זוך איך און ווייס נישט, וואָס ..."

„געה איך און טרעף איהם, דעם גרויסען, גאָר דעם גרויסען".

„איין אַלטער, אַ גרייז-גראָהער, נאָר מיט אַזוינע גרויסע און קלאָרע אויגען, אַז איך האָבּ גאָר קיין פּחד נישט גע-האַט צוצוגעהן —

„צוגעקומען, דערגרייך איך איהם שוין נישט צוּ די קנעכיל, פונדעסטוועגען ריים איך ארונטער דעם קאָפּ, און קוק איהם גלייך אין די אויגען אַריין.

שמייכעלט ער...

פאַלט מיר אַיין צו פרעגען, ווי אַלט ער איז, לויט דער גרייס...

זאָגט ער: פון דעם קען מען נישט וויסען... ער וואַקסט אַרויף און וואַקסט אַראָבּ. ער נעהמט צו און נעהמט אָבּ. ווי די לבנה... נאָר געבּוירען איז ער גלייך מיט דער צייט...

וואונדער איך מיך און פרעג: ווי לאַנג ער רעכענט אַזוי צו לעבּען?

ענטפערט ער:

— אַזוי לאַנג, ווי די צייט! מיר זענען אַ צווילינג!

— און פון וואַנען, פרעג איך, קומסט דו?

— פון גאָר נישט, גלייך מיט אַלעם...

— און וואו אַהין געהסט דו?

— צו גאָר אָרער גאָר נישט, אויך גלייך מיט אַלעם.

זאָג איך:

— דו מוזט זיין שרעקליך קלוג און געלערנט, אַז איך פערשטעה נישט קיין איינציגם פון דיינע ווערטער! אפשר קאָנסטו מיר זאָגען, ווי עס הייסט דאָס, וואָס איך זוך?

ענטפערט ער:

— וואָס עס ווערט געזוכט, האָט קיין נאָמען נישט... ערשט דערנאָך, אַז מען געפינט, בעקומט עס אַ נאָמען.

— און איך וועל געפינען ?
— אויב דו וועסט געהן...
— אויף וועלכען וועג ?
— אַלץ איינס. אַז מען געהט געפינט מען. אויף אַלע וועגען —

„געה איך...״
„און אין אַ צייט אַרום האָב איך דאָס קינד געטראָפען״.
„גאָר אַ קליינס. נישט אָבצומאָלען, ווי קליין. אָבער נישט שען. איינגעשרומפּען, געל. אין די אייגעלעך ברענט עפּים. אַמאָל פלאַמט עס אויף ווילד, אַמאָל טליעט עס, ווי אין אַש... די שטים הייזעריג; אַמאָל שאַרף ווי אַ מעסער
דערשרעק איך מיך:
— ווער ביסטו ?
— „פינגעריל״.
— אַ נאָמען ?
— דאָס פינגעריל פון מעשה׳לע !
ווער איך שוין בייז:
— דו זאָגסט נישט אמת ! דאָס „פינגעריל״ פון מעשה׳לע איז שען. עס שטראַהלט, און עס בלאָנקעט זיך נישט אַרום צו־פוס אין די וועלדער... עס וויעגט זיך אין דער לופט, אויף זילבערן אָדער גאָלדען שפּינוועבס וויעגט זיך עס, אָדער אין די גערטען, אין בעכער פון רויזען אין ליליען...
— אַזוי דערצעהלט איהר ! איהר קאָנט קיינמאָל קיין ריינעם אמת נישט דערצעהלען... אָך בין דאָס אמת׳ע „פינגעריל״, דער אמת׳ער טעם פון לעבען, דער ריח פון לעבען, דאָס, וואָס דו זוכסט, וואָס דער גרויסער האָט געזאָגט, אַז דו וועסט געפינען, אויב דו וועסט געהן... אין אויף אַלע וועגען.
— דו קענסט דעם גרויסען ?
— איך בין זיין לייבליכער ברודער... נאָר דער עלטערער ! אונזער מאַמע, דאָס מעשה׳לע, האָט מיך געבוירען

פאַר דער צייט! און שטאַרבען וועל איך פאַר דאָס נאָך דער צייט... איך בין — צער...

— ניין! — פּרוב איך מיך נאָך שפּאַרען — דער גרויסער האָט געזאָגט, אַז דאָס, וואָס איך זוך, האָט קיין נאָמען נישט — —

— איך בין טאַקע דער צער אָהן אַ נאָמען...

— — — — — — — — — — — —

ווי לה״עים, האָט זיך מיר פּלוצלונג פאַר הונגער דער קאָפּ פערדרעהט. און האָב שוין מעהר נישט געהערט.

אַ פער׳חלש׳טען האָט מיך צומאָרגען געפונען דער קברן און קוים אָבגעמינטערט. טהרה־וואַסער אויף מיר געגאָסען...

UNIVERSITY OF TORONTO

No. -3401

Book

Author

Date Due	Issued To

PJ
5129
P4
1920z
v.9
c.1
ROBA

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00120671 3